

AUKŠTŪJŲ ŠIMONIŲ LIKIMAS

Romanas

MATAS ŠIMONIS

SENASIS BOKŠTAS ĮSROS PAKRANTĖJE

Ryto rasoj atsipraususi, užtekėdama skaisčiai prašvito pavasario saulutė. Lyg mergaitė, jauna, daili, pasipuošusi, ji nori pamatyti savo veidą Įsros upės vandeny. Bet krantus sergstą krūmeliai, rodosi, tyčia lankstosi vienas prie kito lyg išdykaują vaikučiai, kurie dedasi turį kažį kiek paslapčių į vienas kito ausį pripasakoti, ir niekur negali saulutė pro juos prasiskverbti.

O Įsra teka ramiai sau tolyn, nėmaž nesirūpindama dėl medelių ir saulutės kabinėjimosi.

Nusibodo pagaliau saulei išdykaujančių krūmelių lankstymasis, ir įžambiai ji pakilo aukštyn, virš krūmokšlių galvų. Bet ir taip dar ne visos kliūtys nugalėtos: dar viena didesnė, atkaklesnė negu kitos – tai senasis bajoro Šimonio rūmų bokštas.

Kiek amžių jis jau stovi čia, ant Įsros kranto, niekas nežino ir niekas nežinos. Galingai, nepajudinamai jis čia stovėjo nesuskaitomus metus, budėdamas lietuvių sargyboje.

Šiandien jau niekam nebereikia jo sargybos. Šiandien jo plyšiuotos sienos ne tam, kad lietuviai, čia pasislėpę, šaudytų savo strėlėmis į neatmušamus priešus, kurių pulkai, nesuskaitomi kaip žizdrai prie jūros, puola bajorų pilį. Taip, kitados čia tikros pilies būta. Bet, amžiams slenkant, ir griūvančioji pilis liko be prasmės. Ir vienas sumanus Šimonių protėvių pastatė čionai tvirtus sau, savo vaikams ir vaikų vaikams namus, kuriuos aplinkiniai būrai rūmais praminė. Visas nereikalingas kampuotas sienas ansai protėvis nugriovė.

Tik bokštas pasiliko, nors jo taip jau nebereikėjo. Bet bokštas ir šiandien dar nežino, kad jis nebereikalingas. Jis dar, manding, nesupranta dabarties. Jis dar vis tebegyvena atminimais ir kažį ko lyg laukia. Ne laisvės kokios. Jis visai yra užmiršęs, kad paskutinė kadaise buvusi kruvina kova baigėsi lietuvių nenaudai, ir šiandien jie gyvena svetimoj ponystėj. Tiesa, jis daug karo gaisrų matęs, daug karo šauksmų girdėjęs, ir to jis neužmiršęs. Todėl jis visada dar pasirengęs atmušti kažkokį priešą, norintį užpulti Lietuvą.

Juokingas tas senis bokštas. Jis nė pats nebežino, kad tie plyšiai, kur kitados lietuvių šaudyklės kyšojo, šiandien net labai padidėję. Todėl jis kartais atrodo lyg bedantis senelis. Vėjai švilpia ir ūbauja pro anuos plyšius, gaudydami vienas kitą. O tai girdisi lyg kad senis švepliotų.

Bet bokštas, aukštas, platus ir dantuotas, stengiasi atrodyti garbingas. Saulės spinduliai tai žino, užtai ir apipina senio galvą auksiniu vainiku. Ir senis bokštas jaučiasi esąs teisingai tokios garbės vertas. Ir jau truputį per daug išdidęs vaikiškasis senis žvelgia patsai Įsros vagon – nori stebėtis savo didybe. Įsra žino, kad senis jau niekingas, bet nenori užgauti jo šlovės. Ji nori palikti jam nors tą paguodą ir dėl to padailina jo išvaizdą. Ir senis bokštas džiaugiasi, patenkintas savimi!

O kad pro jo prodančius atsispindi saulutė Įsros vandeny, to jis nebepastebi.

Ir ano senojo bajoro, kuris bokšto požemyje ilsisi, statytieji rūmai jau sensta, kai kur jau linksta. Šiandieninis rūmų savininkas taip jau skaičių metų ant savo kupros neša. Šauniai sulinkęs, žingsniuoja jis per kiemą. Ir beveik norisi jį sulyginti su senuoju bokštu, kuris jau krypta į šoną.

Bet juk Šimonis jau nebematęs jokių atūžiančių karo bangų, užvirstančių Lietuvą, kurias matė plyšiuotasis, dantuotasis bokštas. Juk jam jau neberekėjo tvertis ginklo, ginti savo tėvų žemės. Seniai seniai jau jo tėvų tėvams ginklas išdaužtas iš rankų. Seniai seniai jau mylimasis kraštas yra svetimtaučių rankose. Bet jis pasilaiko dar bajoro vardą. Bajorų dvasioj vaikai auklėjami ir mokomi, kaip gerbti ir ginti bajorišką savo kilmę ir vardą.

Tiesa, ne kardų prie šalies, kaip protėviai kitados, jis gina tėvų palikimą. Bet to ir nereikia: svetimtaučiai jo neužkabina, nekliudo, lyg jo visai nebūtų. Rasi tatau taip sunkiai slegia senį. Rasi dėl to linksta jo kupra. Rasi...

Bet Šimoniai moka tylėti. Jie neišplepa kitiems savo sielos paslapčių. Siaučiančią audrą krūtinėj jie sau vieni numalšina. Tik Šimonio veide likimas savo skaptu įrenčia vieną bruožą po kito. Juo senyn jis eina, juo bruožų daugėja. Jų jau niekada nepaslėpsi. Juos pastebi ne tik priešas, bet ir draugas. Tik priešas nesidomi jais, o draugas su pagarba lenkia galvą prieš Šimonį.

Bet Šimonienė visai jau ne viduramžių lietuvių karžygė. Dar niekada ji nepamanė, nepagalvojo, kaip tai buvo, kaip tai atsitiko, kad čia, lietuvių žemėje, viešpatauja svetimieji. Nėmaž jai tat nerūpi.

O ji taip pat bajorų giminės. Jos lopšys Priegulos pakrantėj stovėjo, senoj Zigmanto pily. Ir jos senoliai kitados buvo galingi karžygiai, ir ne vienas savo krauju apšlakstė Lietuvos žemelę, gindamas ją nuo priešo. Seniai tatau buvo, rasi ir todėl jai nebemalonu tai prisiminti.

Ir ji nėmaž nesisieloja, kad jos tėvų senoji pilis svetimųjų „Burg Siegesmund“ pavadinta ir kad ateiviai joje viešpatauja.

Tik vieną rūpestį tepažįsta Šimonienė: savo vaikus užauginti Dievo baimėje ir ištikimais karaliaus valdiniais.

Bet Šimonių vaikai iš tėvo geriausiai žino, kas jie, ko jie verti. Ir, galvą aukštai iškėlę, jie žengia savo keliu.

Ir vakar, – kaip jau paprasta, – pavakary tėvas Šimonis, suvadinęs savo keturis sūnus, tyliai žengė iškrypusiais ir drebančiais laiptais aukštyn, vis aukštyn į bokštą, kol pasiekė jo viršūnę. Ten nusiėmė jis kepurę – ruošėsi melstis. Ne, jis dar vis nesimeldžia Dievui, kuris jiems, lietuviams, svetimųjų įpirštas ir kuris ne lietuvių, tik svetimųjų maldas teišklauso. Senis Šimonis lenkia galvą prieš užmirštąjį senovės lietuvių Dievą, kuris visada su lietuviais buvo, kol lietuviai jį maldoj atsiminė.

Ir senis tyli ilgai ilgai, tik lūpos juda be žodžių.

Tada prižengia tėvas Šimonis prie bokšto krašto, pamoja vaikams – tuo tarpu jau ir abi dukrelės čia atsiradusios.

Iškelia tėvas ranką ir rodo į tolį. Niekur nieko nematyti. Ir iš svetimųjų nė vienas nežinotų, kas ten galėtų būti. Bet Šimonio vaikai žino, ką tėvas jiems nori parodyti. Ir jie mato.

– Ten! – sako Šimonis.

Vaikai linkteria galva ir laukia, ką tėvas daugiau pasakys, nes tai be galo įdomu, nors ir kaskart tas pat.

– Tenai! – pakartoja tėvas.

Taip, ten stovi senas, pakrypęs ir apsvilęs ąžuolas. Kadise ten augo iš vieno kelmo du kamieniai. Bet kartą, – o tai dar ne taip labai seniai, – užėjus baisia audrai, norėjo pasislėpti po juo vokiečiai, grovas Stolbekis, dabartinio Stolbekio, Šimonio kaimyno, tėvas. Ir lygiai jam ten palindus, trenkė perkūnas į ąžuolą, susmulkino vieną ąžuolo kamieną į šipuliukus, o iš vokiečio liko anglis.

Nuo tuokart palikęs vienas ąžuolo kamienas atrodo lyg vienišas senelis, kuris liūdi dingusio draugo. Ir nuo tuokart Šimonis visada nusilenkia prieš senį ąžuolą.

Šalia ąžuolo didelis keturkampis akmuo. Daug yra apie jį padavimų. Bet ne tai rūpi seniui Šimoniui.

– Pirm keleto amžių ten stovėjo Lietuvos kunigaikštis. Siaučiant karo audrai, jis pats bėrė šventų

žolių į aukuro ugnį. Ir lietuviai kovą laimėjo.

Šitą padavimą dažnai kartodavo Šimonis savo vaikams. Ir Šimonio tėvas, ir tėvo tėvas – kartų kartas atgal yra šitą kartoję savo vaikams. Tiktai per daugybę metų liko užmirštas ano kunigaikščio vardas.

Tėvui šitą pasakius, kaskart tyliai ir ilgai susimąsto Šimoniai. Kiekvienas jų savo vaizduotės akimis mato savotišką Lietuvos kunigaikštį.

Etmonas, vyresnysis Šimonio sūnus, mato aną kunigaikštį šuoliais jojant per laukus vis tolyn ir tolyn paskui priešus, iki išveja juos iš savo krašto. Jis mato, kiek žūva priešų, kuriuos ištiko Lietuvos gynėjų kardas. Jis girdi lietuvių laimėjimų šauksmus. Ir jo akys žiba, veidai kaista: kad šiandien taip būtų, kad šiandien ten jotų Lietuvos kunigaikštis, ir jis, Etmonas, su juo drauge!

Nedaug kitokį įsivaizduoja jį sau ir Lukošius, antras Šimoniukas, tik nelabai mielai jis atsimena kraują ir lavonus. Užtai jis jau ir mato grįžtantį iš karo kunigaikštį, apvainikuotą laurų vainiku, kurį jam pynė edelmonaitės*.

Endriaus vaizduotėje kunigaikštis panašus į jo tėvelį, baltagalvį, žilabarzdį ir jau sulinkusį į kuprą. Endriaus kunigaikštis nelekia, šuoliais nejoja, o tik kaip jo tėvas čia, bokšto viršūnėj, taip ansai ties anuo ažuolu žiūri į tolį ir tyliai tyliai meldžiasi savo dievui Perkūnui. Kaži kodėl jam gaila ano vaizduotės kunigaikščio, ano senelio. Ir lyg jis privalėtų ar užjautimo reikšti, ar drąsos priduoti, prižengia prie tėvo ir braukia ranka per sulenktą jo kuprą.

Bet Mato kunigaikštis kaskart kitoks. Šiandien jis tikrai beria smilkymo žolių į aukuro ugnį. Ir štai jo veidas, apšviestas liepsnos, sužiba ugningai kaip tikro kunigaikščio. Jo rūbą lengvai vėjas palytėjo; ne, nedaug jis jį užgavo, kad nesudarkytų karališkos statulos. Kaire ranka tvirtai jis laiko puikųjį savo žirgą. Nemėgsta Matas karo, nors ir jokios kovos jis nebijotų, bet kam žudyti žmones, kam pralieti kraują? Tiktai jeigu gintis reikia. Mato vaizduotėj nesirodo šiandien nė vieno užmušto kryževio. Jie išvaryti iš krašto. Ir už tai, kad lietuvių nė vienas nenužudytas, kad visi jie sugrįžę dabar dainuoja laimėjimo dainas, – už tai Mato kunigaikštis aukoja lietuvių dievams. Ir ažuolas milžinas ošdamas pritaria lietuvių dainai. O aplinkui žaliuoja pievos ir žydi gėlės, baltai, raudonai, mėlynai...

Ir Lydija nemato lavonų, tik grįžtančiam kunigaikščiui priešais jį neša ažuolo vainiką, pintą tėvų sode.

Bet jaunutės Jonės vaizduotė užvis drąsiausia: pargrįždamas iš karo, Lietuvos valdovas, – taip, valdovas, – šuoliais jodamas, pagavo ją ir išsigabeno į Lietuvą.

– O mūsų sienose ans kunigaikštis ilsėjosi po sunkiosios kovos, – ilgai tylėjęs, pasakydavo senis kaskart iš naujo.

– Šiame bokšte jis pats sekė kiekvieną priešą judesį.

– Ir jau niekada šis bokštas nebematys Lietuvos kunigaikščio.

– Bet juk tai nesvarbu, – neiškentėdama ir nieko nenusimanydama, pradėjo čiauškėti Jonė. – Bokštas vis viena jau griūva. Svarbu tik, kad rasis dar vienas Lietuvos valdovas, kuris mūsų šalį atims iš vokiečių.

Niekas nieko pleputei neatsakė, tik Matas suraukė kaktą dėl to, kad pertraukta tylą. Širdies gilumoje jis pritarė Jonutei. O sugrįžus Šimoniui su vaikais pas motiną, šitoji sunkiai atsiduso:

– Tai tu jau vėl...

Bet daugiau sakyti nedrąsu.

Ir dar vienas rūpestis pastaruoju laiku spaudžia Šimonienę: vaikai jau paaugę, laikas beveik visiems jau vesti. Bet ką! Lietuvių bajoraičių niekur, rodos, nebeliko, o edelmonaičių vaikai nenori. Etmonas griežtai anąsyk pareiškė josiąs by dieną į Lietuvą susirast sau žmonos. Negelbėjo motinos perspėjimai, prašymai, nurodymai, kad ir čia yra mergaičių, dailių ir net gelsvakasių baronaičių.

---

* Edelmonas – bajoras, didžiūnas. (Red.)

Lukošius, tiesa, lyg ir žvalgaujasi su edelmono Goldstromo dukrele, bet tėvas visada, tatai priminus, labai kaktą suraukia, nors ir tyli. Jisai mano, kad Lukošius ir Šimonių vardą neša, taigi ir susipras be perspėjimo.

Štai ir Lydija jau priaugo. Laikas tekėti. Piršosi jau grovo Stolbekio sūnus.

Bet Lydija griežtai ir išdidžiai pasakė:

– Ar aš, Šimonytė, tik nusigyvenusio edelmono beverta? Aš lietuvaite ir tik už lietuvio bajoro teeisiu.

O kur tų lietuvių bajorų rasti!

Tuo tarpu ne tai Lydijos rūpestis. Ką tik išeina ji pintiniu nešina į kiemą, tuoj užkalbina stropiai kinkantį arklius darbininką:

– Na, Grigaiti, ką veikia žmonelė?

– Dėkui, panaite! Ji visą naktį miegojo. O šį rytą sakės jau kelsianti. Juk reikia ir apsivalyti, mažiuką numaudyti.

Lydija linkterėjo galva ir nusiskubino. O Grigaitis, linksmai švilpaudamas, pliaukščiojo botagu.

Tikrai, Grigaitienė jau atsikėlus. Lydija ją subarė:

– Ar tu negali nors vieną antrą dieną pagulėti? Kas tave varo iš lovos! O jei liga atlauš?

– Tegul Dievas tau dangaus karalystę duoda, panaite, bet jau nebegaliu aš, vargšė, tavo malone ilgiau naudotis. Man gėda pamanius, kad panaitė ateina į tokį prastą butelėlį, pas prastus būrus.

– Gerai jau, gerai. O ką veikia sūnelis?

Ir Lydija nusilenkė ant margojo vygelio, kur gulėjo silpniausias pasaulio pilietis. Ji žinojo, kad mirtis jau greit užspaus jam akis amžiams, bet nieko nesakė. Motina gana anksti pati patirs, kam dabar jau širdį skaudinti!

Palikusi Grigaitienę, nusiskubino pas Dabarienę, kuri metų metus guli ligos patale. Pats Dabaras eina pas baroną į lažą. Rytą anksti išeina, vakarą vėlai pareina. Niekas neturi laiko pasirūpinti ligone; jei ne Šimonytė, supūtų Dabarienė.

Šimonio sūnūs dirba laukuose drauge su darbininkais. Ir darbininkams linksmiau, ir darbas eina sparčiau. O šiandien reikia žiūrėti, kad darbas būtų atliktas kiek galima savo jėgomis.

Ir Matas per dieną stropiai dirbo drauge. Bet dabar jau saulė arti leisenos, ir anksčiau negu kiti paėjo Matas iš laukų ir nuėjo miško link. Kaži kas jį vis ten traukė... pasvajoti?

Bet neatsisėdo jis šį kartą kaip pratęs, o žingsniavo vis tolyn, iki perėjo į kitą miško pusę. Ten jau barono Goldstromo laukai.

O kas ten darosi? Ar tai ne jaunas edelmonas? Taip, jis. Ką jis ten spardo? Užmiršta Matas, kad čia jau nebe jo tėvo laukai, tik skubina į tą pusę.

– *Ich werde dich lehren, du verfluchter Hund!*¹ – rėkia baronas.

Dabar jau mato Matas, kas čia dedasi; ant žemės guli Dabaras, visas kruvinas. Vienu šuoliu Matas ten. Nė žodžio neprataręs, sudavė edelmonui, kad tas kone pargriuvo.

Šimoniai visada rūpinosi engiamais, tai jau jiems prigimta. Ir čia, daugiau nebekreipdamas dėmesio į baroną, Matas atkėlė kruvinąjį Dabarą.

– Kas čia buvo, ką tu padarei?

– Nieko nepadariau, tik...

– *Wie kannst du es wagen, Bursche!*² – jau atsipeikėjęs vokietis rengėsi pulti Matą.

Bet Matas nėmaž nesudrebėjo. Stačiai žiūrėdamas baronui į akis, aiškiai ir skambiai atsakė:

– Iki šiol tikėjau vokiečius esant tikrais edelmonais, bet šitoks tavo elgesys parodo jus kitokius! Ar

¹ Aš tave pamokysiu, prakeiktas šunie! (vok.)

² Kaip tu drįsti, vaike! (vok.)

visi edelmonai tokie? Visi jie taip skriaudžia vargšus baudžiauninkus? Ką?

– *Wie kannst du es wagen...*

– Visai paprastai: lietuvis neskriaudžia žmonių ir neleidžia skriausti nė kitiems, vis viena, nors tai būtų ir vokiečių edelmonas.

Nedrįso vokiečių tverti Mato, kurio akys žibėjo, taip energingai ir grasinančiai įsmeigtos į baroną. Ir netvėrė. Tik baisaus pykčio krečiamas prasunkė pro dantis:

– *Das sollst du mir büssen, verdammter Litauen!*¹ – Ir nuėjo savo keliu. O Matas parvedė Dabarą namo, parvedė taip baisiai sumuštą dėl to, kad jis, grįždamas iš lažo, drįso pasiimti kelis pagalius malkos iš barono miško.

Šiuo atžvilgiu Matas vokiečių dar nepažino. Patsai savo akimis to dar nebuvo matęs. O motinos buvo stengtasi įtikinti, kad vokiečių edelmonai esą tokios pat kilnios sielos, kaip ir lietuvių bajorai. Tik dabar jis pažino, dabar jis savo akimis pamatė, pats įsitikino, kad vokiečių edelmonai ne tokie, kokiais jie dedasi esą.

Motina pasakytų: „Ne visi tokie, vaikeliai!“ Bet Matas jau tiki brolio Etmono žodžiais, kad esama ir dar baisesnių.

Nepasakojo Matas niekam savo prietykio su baronu Goldstromu. Girtis jis nemėgsta, o motina tik be reikalo krimstųsi dėl sūnaus nemandagumo.

O kitą dieną, motinos įkalbinėtas, užsėdo Lukošius ant žirgo ir išjojo pas baroną Goldstromą prašyti baronaitės rankos.

Puikus Lukošiaus žirgas. Šauniai išjojo Lukošius. Kelis kartus jis atsisuko žiūrėti, ar motinos kur nematyti. Taip, aure, sode. Ji moja sūneliui balta skepetaite. Patenkintas Lukošius gyvenimu. Jis įsitikinęs, kad jau laukia jo gelsvaplaukė edelmonaitė.

Tikrai, pilies bokšte pro mažą langelį jau mojo baronaitė. Ji davė kažį kokį jam ženklą.

Sudundėjo, sutraškėjo pilies tiltas, žengiant per jį Šimonio Lukošiaus žirgui. Ir šuoliais įjojo jis į pilies kiemą.

Jaunąjį Lukošiaus krūtinėj sutvaskėjo kraujas smarkiau ir linksmiau, kad tik greičiau ten būtų. Kodėl neišeina Ortrudė jo sutikti?

Bet pilies kieme Lukošiaus jau laukė jaunas baronas – su botagu rankoj. Nė žodžio nesakęs, skersai ir išilgai rėžė jis Lukošiumi į veidą.

– *Überbringe deinem Bruder diesen Gruss!*² – velnišku balsu nusijuokė ir apsisukęs nuėjo į rūmą vokiečių.

Ir taip baisiai vokiečio nužemintas grįžo namo garbingojo bajoro Šimonio sūnus Lukošius. Katram broliui padėkoti už tai gali, jis nežino. Katras jo brolių bent būtų drįsęs kaip nors paliesti barono Goldstromo garbę? Etmonas? Ne! Jis dar niekada nėra matęs reikalo ginčytis su vokiečių edelmonais.

– Mano garbė to neleidžia, – sakydavo jis.

Tiesa, Etmonas nekenčia baronaičio, o tai dėl to, kad jis, būdamas lietuvis motinos vaikas, taip labai neapkenčia lietuvių, prie progos ar be progos juos dardo ir šmeižia. Bet visada Etmonas yra ėjęs baronui iš kelio.

Endrius? Endriui paprastai tik ūkis terūpi. Jis pirmasis kelia, paskutinis nueina į patalą. Ir jokio kito rūpesčio jis nepažįsta. Kokių ginčų galėtų jis turėti su baronaičiu?

O Matas? Tasai svajotojas, – jaunas, silpnutis ir baimingas... Ne.

Ir Lukošius negali įspėti. Tačiau juo ilgiau jis spėlioja, juo darosi jam aiškiau, kad tasai antausis buvo jo nupelnytąs, tik ne iš vokiečio barono, o iš savo tėvo turėjo jį gauti.

¹ Tau bus atkeršyta, prakeiktas lietuvi! (vok.)

² Šį pasveikinimą perduok savo broliui! (vok.)

Pamatęs senąjį bokštą, Lukošius nuraudo iš gėdos. Ne, dar nė vienas Šimonis nebus parsinešęs iš svetimtaučio antausį. Dovanoti to negalima. Tik kaip, kaip atkeršyti? Tėvui sakyti? Tėvas atsilieptų, kad labai gerai Goldstromukas padarė.

– Ne tokios marčios, ne tokių giminių aš pageidauju, – griežai jis buvo juk pareiškęs.

Ką pasakyt motinai, kuri daugiausia čia kalta? Lukošius nutarė tylėti, niekam nieko nesakyti: gana jau gėdos.

Ir senis bokštas, lyg linkterėdamas senąja savo galva, numetė naują mūro dalelę.

Tad Lukošius iškėlė tik kumštį Goldstromo dvaro link.

– Atkeršysiu tau, išgamai! Ne dėl baronaitės... pasilaikyk ją sau, bet lietuvių bajoro garbę nepigu įžeisti!

MARAS

Tuokart rašė vieną tūkstantį septynis šimtus ir devynis.

Rugiapjūtė. Išgąstinga kaitra kankina žmones ir gyvulius. Ne vien tik šuliniai išdžiūvę, bet ir pati Įsra vietomis sausa. Jau pernai buvo giedra ir užpernai. Seniai jau žmonės su baime laukia kokio nors vargo ypatingai užeinant. Badą jau kenčia daug žmonių. Nėra ko valgyti dėl pernai ir užpernai buvusios sausros.

O vakar vakare keli būreliai, pareidami iš lažo, pastebėjo kažkokį keistą pasirodymą. Saulė jau buvo netoli leisenos. Tik staiga dideliu ūžimu perlėkė per orą juodas juodas šešėlis. Sparnuotas, baugus, panašus į piktąjį. Nulėkė saulės link ir kelis kartus sklandė aplink ją, net visai ją uždengdamas.

Ne vienas tai matė, bet keli. Ir didelis išgąstis juos pagavo. Atsiminė žmoneliai senų padavimų, kur apie panašius pasirodymus kalbama. Bet jeigu kas pasakojo, tai niekas netikėjo – sakė: tai pasakos, ir liksiančios pasakomis.

O mačiusieji aną šešėlį visą naktį nemiegojo. Jie ėjo dar savo pažįstamų įspėti, kad užeinanti Dievo bausmė. Dabar reikia tik melstis ir prisirengti mirti. Atsirado vienas ir kitas, kurie jau ir anksčiau matę ženklų danguje.

Praslinko pagaliau ir ta baugioji naktis, ir rytą, patekėjus saulei, radosi kiek drąsiau ir smagiau, nes iki tol juk niekas neatsitiko. Bet ir saulelė kažkodėl lyg ašarose paskendusi šį rytą. Tarytum nusigandusi, be jokių spindulių plaukia lyg purviname vandeny. Rodosi, saulė kaip ir nedegina, bet karštis tarsi didėja, ir žmonės, būrai, baudžiauninkai beveik atsikvėpti nebegali. Taip užima jiems kažki kas žadą.

Ir štai grovo Stolbekio dvare įvyko tat pirmiausia. Dar trumpą valandėlę, ir stačio žmogaus šešėlis tuojau būtų rodęs pietus. Staiga pargriuvo ant žemės vienas darbininkas ir nebekelia.

– A, – sako atšankindamas užvaizdas, – tai tu jau pailsęs! Dar ne pietūs. Marš į darbą!

Bet darbininkas raitosi ant žemės ir jau visai nebegirdi, ką užvaizdas rėkia.

– Tai aš tavo tingumą išvarysiu, – suriko vokietis ir mušė botagu nuo skausmo besiraitantį ligonį.

Tačiau kankinys jau nebekėlė.

Stabtelėjo užvaizdas, iš karto pamanydamas darbininką užmušęs. Tą pat pamanė ir kiti laukuose dirbantieji ir užvaizdo užnugary grasino jam Dievo bausme.

Palikęs gulintį, nujojo vokietis toliau. O ten, aname lauko gale, jau raitosi mirties sopuliuose keletas moterų. Viena jų jau nebesijudina.

Dar daugiau nustebo užvaizdas. Ir bailiai ėmė teirautis, ką tai reiškia.

Niekas nieko nežinojo, niekas nesuprato, kokia čia galėtų būti liga. Tik štai mirštančiųjų moterų

kūnai pajuodavo kaip anglis.

Nuleido užvaizdas rankas. Botagas iškrito jam iš pirštų, – šito jau jis daugiau nebevertos... Ir žvalgosi jis, nesuprasdamas, kas dedasi aplinkui, nes ten vėl vienas tyliai jau sukniubęs ant pjautuvo. O čia vėl suklumpa jauna mergaitė. Ir jau beveik pusė darbininkų guli laukuose lyg pakirsti ant žemės.

Oras darosi vis tvankesnis. Vėjo nė kvapo nejausti. Užvaizdas šluostosi prakaitą – ir iš baimės, ir iš karščio.

– Maras!

Niekas neištarė to žodžio, niekas nė nemanė kalbėti. Bet žodis paskambėjo. Paskambėjo lyg išgąstingas teisėjo trimitas. O štai keletas darbininkų tarėsi matantys aną šešėlį, kuris jau vakar, baugindamas žmones, sklandė ore. Nežiūrėdami užvaizdo, suklupo likusieji darbininkai ant žemės maldai:

– Apsaugok mus, Viešpatie, nuo maro!

Nubalęs kaip drobė užvaizdas šuoliais nulaidino namo pranešti grovui, kas įvyko.

Galvotrūkišiais sumetė grovas keletą reikalingiausių daiktų į vežimą ir išsiskubino į Karaliaučių. Iš ten manė vykti toliau, kur galėtų apsisaugoti nuo maro.

Bet pakeliui negyvas nusirito nuo pasostės vežikas. Baisiai persigando grovas Stolbekis ir stabo ištiktas sukniubo vežime. Pasijutę arkliai laisvi, apsisuko ir grįžo namo. Ir parvežė atgal grovo Stolbekio lavoną.

O kitą dieną jau nebebuvo laukuose dirbančių žmonių.

Ir mirė žmonės, baudžiauninkai, būrai lietuviai. Mirė: ne tik pavieniui, mirė krūvomis. Nameliai, buvę pilni sveikų žmonių, dabar pilni lavonų. Krito žmonės lyg lapai, šalnos pakąsti. Vieno lavono jau niekas nebelaidojo! Laidojama krūvomis. Grabų niekas nebepažįsta.

Atsiėjo pačiai vyriausybei rūpintis lavonais. Suverčia juos į dideles duobes ir užpila žemėmis be kunigo palaiminimo, be kryžiaus. Tik supilami ten aukšti kaupai, kad žmonės ir po šimtmečių atsisektų, jog čia maro kapai buvę.

Ir tamsusis, baugusis maro šešėlis sklandinėjo virš žmonių galvų vis dar ir dar.

Ir ėjo gandas, šiurpulingas, baugus: naktį kitose trobelėse, pažvelgus pro langus į vidų, galima esą pamatyti neregėtą keistą žiburį, o jo šviesoje vaikščiojančios baltai apsirengusios freilinės. Ir tai esąs ženklas, kad iš šitų į trobelių kitą rytą išnešią paskutinio žmogaus lavoną. Bet ir žmogus, kuris šitas baltąsias freilines pamatęs, netrukus mirštąs.

Dabaras, Goldstromo lažininkas, patsai palaidojęs savo žmoną, – nebebuvo nė vieno, kuris jam būtų padėjęs, – lėtais žingsniais parėjo per kaimą. Jis toks silpnas, kad vos kojas pavilkti begali. Skilvį graužia alkis, akys merkiasi iš nuovargio. Namo jis nemanė eiti: baugu buvo ten ir nejauku. Bet kur pagaliau rasti dabar jaukumo! Jis žengė per kaimą nesižvalgydamas. Bijojų pamatyti nemaloniųjų dvasių.

Nė pats nesuprato, kaip tai atsitiko, kad atsidūrė prie savo trobelės.

„Ne, neisiu į vidų!“ – galvojo jis. Bet visai iš netyčių pakėlęs akis, pamatė savo trobelėje keistų būtybių. Užmiršo Dabaras, kad buvo pasiryžęs neiti ten, kur vaikščioja freilinės – dvasios. Lyg nematomos rankos traukiamas, priėjo prie lango pažiūrėti, kas viduj dedasi.

Ir kaip gražu atrodė jo trobelėje: lova dailiai pataisyta, stalas baltai dengtas, ten visokių valgių sukrauta. Prisiminė Dabarui, kad jis baisiai išalkęs. Nuo pat ryto nieko nevalgęs. O štai anos freilinės ir pastebėjo jį. Meiliai ėmė jos moti žmogui žengti į vidų. Jau nieko nebegalvojo daugiau Dabaras, o tiktai žengė į trobelę. Rankos jau nutvėrė skląstį. Nėmaž nestebėjosi jis, kad durys iš lauko užsklėtos. Įėjo, užsklėdė iš vidaus. Peržengęs per stubos slenkstį, pamatė savo žmoną prie stalo besėdinčią ir

gardžiai bevalgančią. Meiliai ji pažvelgė į savo vyrą:

– Labai buvau išalkusi, – sako ji savo vyrui. – Laukiau tavęs, valgysiva dabar abu. Ir visada paliksiva krūvoj. Jau į lažą tau nebereikės daugiau eiti.

Kitą rytą duobkasiai išnešė Dabaro lavoną.

Ir įvyko, kad toli ir plačiai apie Įsros upę nebebuvo žmonių matyti. O kas dar gyvas, ką maras lyg iš apsirikimo buvo palikęs, tasai rytą, išėjęs į gatvę, baimingai apsižvalgo, ar pamatys dar kokį žmogų: juk negali būti visi išmirę!

Nieko nebematyti.

– Lipsiu, – sako, – ant stogo ir iš ten apsižvalgysiu. Aure, ten toli toli, matau... rūksta kaminas. Tai čia bene bus dar žmogus. Tenai, ak, ten net iš dviejų kaminų iškyla dūmai. Dievui dėkui, dar yra žmonių!

Ir skubina žmogus patsai pakurti ugnį, nes gali atsitikti, kad vienas kitas ir iš kitų trobelių laukia ženkle.

Ir ne tik būrus: ir bajorus, ir edelmonus aplankė juodasis maras.

Štai vieną rytą, dar labai anksti, įeina tėvas Šimonis pažadinti savo vaikų.

– Vaikeliai, kelkitės, mamytė...

Nusigandę nubėgo vaikai į tėvų miegamąjį. Matas pirmasis suklupo ties motinos lova; jis be galo myli savo motiną.

– Sudiev! – pasakė motina ir iškeliavo. O jos lavonas tuojau pajuodavo kaip anglis.

Maras jau ir Šimonių namuose. Pirmoji skaudi auka.

Bet ne laikas dabar verkti ar dejuoti. Reikia lavoną gabenti į lavoninę. Tik štai sode pasigirsta klyksmas. Matas bėga lyg nesavas, kiek kojos neša, bėga žiūrėti, kas čia darosi. O nujautimas jau sako, kad čia nauja maro auka besanti.

Vyresniosios glėby miršta jauniausioji Šimonio dukrelė, dailioji Jonė. Pakol Matas supranta, kas daryti, jau atbėgo Etmonas, atplėšė Lydiją nuo lavono. Jis buvo girdėjęs, kad reikią ligonių saugotis: iš jų galinti prilipti liga. O, nors vieną seselę jis norėtų apsaugoti nuo mirties! Vargšas nežino, kad Lydija tik buvo apsilankiusi Grigaičių butelyje, kur Grigaičių abu jau lavonu. Ji rado ten tik mažulėlį jų vaikėlį. Jis, rodos, toks silpnutis, tik akis užspausd bereikia, – tačiau dar gyvas ir nemano mirti. Verkia tik ir dejuoja.

Gailestingoji Lydija parsigabeno mažulėlį į namus. Taip parėjo maras į Šimonių dvarą. Lydija lyg nesava nuėjo į savo kambarį, kur verkia mažasis Grigaitukas. Tik ji jau kaip ir nebegirdi mažiuko verksmo. O jai pačiai tvinsta ašaros per veidus – ir dėl motinos, ir dėl seselės.

O kitą rytą ji jau nebeišeina iš savo kambario. Ir vaiko vaitojimo nebegirdėti. Nujautė tėvas, kad jau ir antros dukters nebėra, kad vienas po kito atplėšiami jų vaikai. Bet reikia eiti žiūrėti, rasi tik...

Lydija taip dailiai klūpo prie Grigaituko vygio, lyg kalbintų vaikėlį, lyg žaistų su juo. Lydija negali būti negyva. Dieve, ji ne!..

Mažasis Grigaičių sūnelis visai jau sustingęs, o Lydija... Kodėl jis čia pat vietoj nenumiršta?! Kodėl jis nenumiršta taip, kaip anąkart grovas Stolbekis? Tas bent nematė savųjų mirštant.

Lengvais žingsniais įeina Matas į sesutės kambarį. Jis mato tėvą pargriuvusį žemėj. Jis supranta, kad paskutinioji seselė, – o jis taip labai mylėjo jas ir motiną. Ir visos trys nebegyvos. Bet Matas ramus, dar vis ramus. Jis nueina pas tėvą, atkelia jį:

– Tėveli, tai Dievo ranka!

Motinos sėtoji vaikų širdyse sėkla, matyt, nenuėjo niekais: Matas nusitiki Dievu, jis ramina ir tėvą. Matas karžygiškai stengiasi slėpti susijaudinimą. Jis atsiminė motiną, mokiusią nebylinėtis su Dievu, o pasiduoti jo, valiai.

– Taip, tai Dievo ranka, – atsakė tėvas ir, atsipalaidavęs iš sūnaus rankų, išėjo laukan.

Nebuvo betgi laiko mąstyti apie nesuprantamus Dievo kelius, nes kitą rytą ir Lukošiaus jau nebeliko tarp gyvųjų. Ir savo kerštą Goldstromui nusinešė jis į kapus.

Likusieji broliai – Etmonas, Endrius ir Matas – nuėjo į sodą iškasti kapą savo mylimiausiems. Tyliai jie kasė, nekalbėjo, tik retkarčiais braukė vienas ar kitas rankove per veidą.

Bajoro Šimonio vaikai verkia. Verkia jau ir Matas. Ir jo nusitikėjimas Dievu pradeda jau svyruoti. Sode, po senu ąžuolu, kuris dar matęs Lietuvos dievus, išauga kapas. O ties kapu suklumpa tėvas su trimis savo sūnūmis malda.

Tik štai skaudžiai sudejavo brolis Endrius. Ir Mato nusitikėjimas Dievu, gavęs naują smūgį, visai sugniužo. Nebepakėlė jis akių į brolių, kuris jau miršta tėvo glėbyje, tik pašokęs nuo kelių bėgo, bėgo lyg proto netekęs į laukus. Ir ten jis ėmė laukti savo eilės. Jis buvo tikras, kad juodoji giltinė jo nepaliks. Tai kam dar namie būti, kam tėvą dar daugiau jaudinti?

Tiesa, namie dar tėvas ir vienas brolis, bet juk ir jie netrukus jau bus juodojo šešėlio aukos. Ir taip išmirs visi namai. Ar taip ir baigsis Šimonio giminė?

Visą dieną ir naktį bastėsi Matas po mišką ir laukus, laukdamas mirties. Tik keista: mirtis jo nenori. Rasi užmiršo jį juodoji giltinė. Bet, rodos, ne: viduriai ima degti lyg ugnies pripilti. Tai tikrai jau maro liga. Matas, atėjęs prie Įsros vagos, pasižiūri, ar jau ir jis pradeda juoduoti kaip kiti mirštantieji. Ne, jis tik baisiai baisiai išbalęs atrodo.

„O rasi aš nemirsiu, rasi išliksiu gyvas? Juk nors vienas Šimonis turi išlikti“, – nedrąsiai ima reikštis mintis.

„Būk vyras, Matai. Būk vyras ir eik namo, žiūrėk drąsiai pavojui ir likimui į akis. Eik palaidoti likusius brolius ir tėvą. Neapleisk Šimonių dvaro, iki paskutinio stovėk savo vietoj!“

Pagaliau nutarta.

Grižo Matas namo. O, koks nepasakomas džiaugsmas: tėvelis ir brolis dar gyvi! Pamatę Matą, džiaugiasi ir tėvas, ir Etmonas.

Nežiūrint siaučiančio maro, nežiūrint didžiojo kapo sode, po praamžiniu ąžuolu, tėvas ir sūnų du tvėrėsi darbo. Reikėjo ūkį sutvarkyti, laukus valyti. O visa savo jėgomis. Darbininkų kaip ir nebeliko. Nors ir mažai, tačiau vilties dar yra, kad vienas ar kitas Šimonių išliks. Ir dvaras turi atitekti likusiajam.

Atsirado daug našlaičių, kurių tėvai juodojo maro į kapus nuvaryti. Ir Šimonis prisiėmė jų keliolika į savo dvarą, ėmė jais rūpintis.

Ir keista: nuo to laiko Šimonių dvare nebemirė nė vienas.

Praūžė maras pro dvarą, praūžė ir pro Lietuvos šalį, čia mažiau, ten daugiau, o kitur net visus gyventojus nuvarydamas į kapus.

IŠVARYTAS

Gana siautęs maras, ištuštinęs beveik visus namus ir namelius Įsros pakrantėj, kaip juodasis šešėlis pasitraukė, pamažu atslūgo. Lengviau jau atsikvėpė likusieji. Įgavo vėl drąsos gyventi žmoneliai. Tik labai sunku buvo pradėti iš naujo gyvenimą.

Čia vyro nebėra, pelnytojo, rūpintojo nebeliko. Ten žmonos, ten motinos reikia. Nors prie skurdo vargo, prie juodos duonos būrų vaikai ir pripratę, tačiau kai kur nebėra rankos, kuri ir juodos duonos kąsnelį paduotų.

Motinėle visada yra vaikelių paguoda. O dabar nebėra motinos, nebėra rūpintojos, slaugytojos vargšams našlaitėliams. Jeigu tėvelis išliko, jis eina į dvaro lažą.

Vaikučiai, palikę namie, kenčia šaltį ir badą. Ir nė vieno, kuris brauktų nors ir rupia ranka per

suveltus plaukelius. Nėra nė vieno, kuris verkiantįjį paguostų, užjaustų. Tuščios būrų trobelės, beveik visos tuščios.

Dar vienur kitur užmiršęs maras silpnus senelius, gulinčius ligos patale. Niekas pas juos nebeateina, niekas jiems duonos kąsnelio neatneša, sriubsnelio vandens neprikiša. Ir badas, juos gana kankinęs, užspaudžia pagaliau akis.

Daug našlaičių priglaudė Šimoniai savo dvare. Džiaugiasi vaikučiai, nors ir pro ašaras, atradę naują tėviškę. Ir labai dėkingi jie šeimnininkui, naujajam savo tėveliui. Pripratę prie darbo, stropiai dirba vaikai ir Šimonių dvare. Linksmi dirba, nes alkinti nebereikia.

Džiaugiasi senis Šimonis, nors šitaip galėjęs padėti savo žmonėms. Ir vėl jis pilnas geros vilties žvelgia į ateitį. Tiesa, krūtinėje jis jaučia kažį kokį išsiilgimą, kažį kokį trūkumą.

Etmonas dirba kaip milžinas, jam rūpi nenuleisti dvaro, nenuleisti ūkio, išlaikyti ateičiai Šimonių turtą.

Tik Matas dar didesnis svajotojas negu kada nors anksčiau. Ne kartą, pasirėmęs ant kastuvo, žvelgia jis į toli, lyg kažį ką ypatingo ten matydamas. Ne kartą užsidengia jis rankomis veidą ir akis, lyg norėdamas išvengti kokio baisaus reginio. Tuomet turbūt vaizduojasi jam praeitis: motinos, sesučių, brolių mirtis... kaip vienas po kito jie dingę, žuvo... be atsiveikinimo žodžio, be atsiveikinimo žvilgsnio. O Matas juos visus taip labai mylėjo!

O rasi jam vaizduojasi ateitis?

Niekas jo neklausė, ir niekam jis nereikė savo minčių. Ir su kuo kalbėti? Tėvelis senas ir patsai jau kenčia gana didelį sielvartą, patsai gana vargų prispaustas.

Kiek kartų per dieną jis lanko didįjį kapą po senuoju ažuolu! Dažnai ten jis klūpo. Ir dažnai braukia ranka per akis. Skaudu tat Matui. Ašaros, riedančios per tėvo veidą, visada pravirkdo net nejausmingo žmogaus sielą. O Matas – Šimonio sūnus!

Niekada jau nebevedė tėvas savo sūnų aukštyn į senąjį bokštą, niekada ranka neberodė į aną medį, po kuriuo didysis Lietuvos kunigaikštis stovėjęs.

Tik retkarčiais, leidžiantis saulei ir tamsai apdengiant pasaulį, paima senis Šimonis abu savo sūnų už rankų ir eina su jais į sodą, ties didžiuoju kapu sustodamas.

Niekada senis Šimonis daug nekalbėjo. Per visą savo amžių nebuvo pasakęs jis vieno žodžio per daug. O atėjęs su vaikais pas kapą, visiškai nutildavo ir nususukęs nuo vaikų žvelgdavo į toli, miško link.

Ir nei Matas, nei Etmonas nežiūri tėvui į akis. Juodu gerai žino, kad jam tatau nemiela, rasi tėvelis verkia. Nebuvo pratę Šimoniai verkti niekada. O ir dabar niekas nepasakys, kad verkia senasis Šimonis. Ne, tik ašaros byra jam per veidus tyliai tyliai. O pro ašaras jis gali taip malonia šypsena, beveik linksmi pratarti:

– Pasakykite labą naktį kapui ir eikite namo, vaikeliai. Aš dar čia kiek pasiliksiu.

Ne, Šimonio balsas nėra nedreba. Ir Etmonas jau svyruoja: rasi tėvelis tik taip mintyse buvo paskendęs. Bet Matas žino daugiau. Ir jis dar laimingas, kad likimas nors tėvą jam paliko. Tokį tėvą, kaip Šimonį, ir tokį brolių, kaip Etmoną. „Kaip Dievas deda, vis gerai“ – jau vėl linksta jis pritarti motinėls žodžiams.

Ir išaušo nelaimingoji diena, nulėmusi Mato likimą.

– Kas tas toks, kur trankosi po laukus? – sako įeidamas pietų Etmonas. – Jau visą rytą jis ten bastosi: čia vieną kalbina, čia kitą iš vaikų, iš praeinančių.

– Rasi vyriausybės siųstas koks valdininkas, – atsako tėvas.

Bet netrukus ateina jau vokiečiai ir į kiemą. Teiraujasi, kur čia šeimnininkas.

Išeina Šimonis sutikti svetimąjį. Pasveikina jį kaip mielą svečią. Paprašo užėiti, nes Šimoniai jau iš amžių pagarsėję vaišingumu.

Nors ir blogi laikai, ir užuot pagirtojo lietuviškojo alaus tik prasto gėrimo Šimonis begali pasiūlyti, vis viena nepavalgydinęs neišleidžia jis nė vieno žmogaus.

Pavaišino jis ir šį svetimąjį.

– Kieno tie vaikai, tokia jų daugybė? – paklausė pagaliau vokietis.

– Tai mirusiųjų per marą būrų vaikai, nedaug jų tėra, tik...

– Vokiečių nė vieno?

– Ne, juk vokiečiai pasirūpino patys savo tautiečiais.

– *Ach so!*¹ Bet dabar pasistenk juos greit išvaryti: jiems nebebus čia vietos. Aš esu vyriausybės siųstas.

Nustebo Šimonis: jis nesupranta, ką svetimasis mano. Juk jo dvaras, jo namai, ir jam norima įsakinėti išvaryti našlaičius! Ne, to nebus.

– O kodėl jiems nebebūtų čia vietos, galima paklausti?

– Pamatysi.

Išėjo svetimasis, nei dėkui, nei sudiev nepasakęs.

O Šimonis, galvą kratydamas, ėjo su Etmonu ir Matu pasitarti.

Neilgai betruko, ir štai jau ateina keliolika žmonių į Šimonių dvarą. Visai svetimi. Dievas žino, iš kur parsiplovę. Jų išvaizda parodo, kad iš jų nieko gero nesulauksi. Jau ir jų kalba, tiesa, vokiška, bet skamba taip keistai, taip negirdėtai.

Nuėjo Šimonis paklausti jų, ko jie pageidauja.

Mes čia pasiliksime, – stengėsi vienas Šimoniui paaiškinti.

Bet man darbininkų nereikia. Štai pilnas kiemas mano darbininkų, – rodo jis į našlaičius, besidarbuojančius kieme.

Ir kažki koks keistas naujas rūpestis staigiai sugniaužė Šimonio krūtinę.

Anas, su svetimaisiais atėjęs, ėmė lyg raminti Šimonį:

– Tik kelioms savaitėms: paskui jie išeis į tuščias, išmirusias vietas. Reikia apgyvendinti kraštą, juk taip palikti negalima, tai turėtumei ir pats suprasti. O kadangi tušti, išmirusieji namai valomi...

Ir paliko svetimieji. Šimonis stengėsi ir juos meiliai pavaišinti: pavalgydino, parodė jiems vietas, kur nakvoti. Dvare vietos daug.

Bet atvykusieji svečiai pradėjo savotiškai šeiminkauti. Nustebo dar daugiau Šimoniai. O pagaliau suprato, kad ne juokais atėję svetimieji, dar gali ir juos pačius išvaryti iš dvaro. Susirūpinęs Šimonis kreipėsi į atėjusių vadą:

– Nesuprantu, ką jūsų žmonės sau mano. Juk dvaras man ir mano vaikams priklauso, juk aš čia dar vis manau esąs šeiminkas.

– Buvai, – paaiškino šaipydamasis vokietis.

– Kaip tai?

– Mes esame vokiečiai ir atvykome čia apsigyventi ne kaip bernai, bet kaip ponai. Supranti dabar? Vokiečiai nėra pratę vergauti, o dargi lietuviams, – pasakė ir piktai nusijuokė.

– Bet juk sakėte...

– Mes sakėme, kad čia pasiliksime. O kadangi šis dvaras mums patinka...

Dabar tikrai supyko Šimonis:

– Niekados, kol aš gyvas! Kiekvienas svetimųjų teperžengs mano namų slenkstį kaip svečias, bet niekada kaip šeiminkas. Lauk iš mano dvaro!

---

¹ Štai kaip! (vok.)

– Gana ilgai tu čia viešpatavai, seni, dabar jau laikas užleisti vietą kitiems. Čia vokiečių žemė, čia vokiečiai ir ponai! – pastebėjo kitas atėjūnų.

– Niekados! – dar kartą pakartojo senis Šimonis. Bet jis nepastebėjo, nepastebėjo nei Matas, nei Etmonas, kaip vienas svetimųjų nusitvėrė lazdos.

Ir du gerai pataikintu lazdos smūgiu ūmai ištiesė senąjį Šimonį į žolyną.

Tik dabar, kada pamatė tėvą žolyne be žado ir kraujais aptekusį, susiprato Etmonas ir lyg mirtinai sužeistas žvėris šaukdamas puolė svetimuosius. Išplėšė galvažudžiui iš rankos lazda ir, primušęs šitąjį, puolė būrį kitų.

Tikrai, vienas kitas svetimųjų, išiktas milžino smūgio, jau nebesijudina, keli raitosi ant žemės kruvini. O Etmonas dar vis siaučia. Ant kieno nugaros lazda krinta, tas ir guli. Taip pamažu jis eina pirmyn, valydamas dvarą nuo bastūnų.

Bet taip tik atrodo: štai kiemas jau pilnas svetimų žmonių. Ir jie nutvėrė ir surišo milžiną Etmoną Šimonį. Nebegalėjo atsisveikinti Etmonas nei su mirštančiuoju tėvu, nei su paskutiniu savo broliu. Kelis žodžius dar jis prišaukė Matui, kurių svetimieji nesuprato, o tada išvilko vokiečiai jaunąjį lietuvių galiūną. Išvilko jį, ir dar tą patį vakarą atsisveikino Etmonas su šiuo pasauliu.

O Matas? Jis negalėjo brolio gelbėti. Jis laikė glėbyje mirštantį savo tėvą. Nebeatidarė tėvas akių, neapasakė jis nė sudiev ir paskutinį atdūsj išleido savo jauniausiojo sūnaus rankose. Mirė paskutinis lietuvis bajoras Įsros pakrantėje.

Nustojus širdžiai plakti, pamažu atšalo kūnas, pamažu sustiro lavonas. O Matas verkė. Tiesa, jis nešaukė, nedejavo. Jo kūnas nedrebėjo. Baisiausiam, tamsiausiam akimirksny jis susiprato esąs Šimonio sūnus ir kad Šimoniai nepratę parodyti, atskleisti savo sielos svetimųjų akyse, nepratę džiuginti vokiečių savo skausmais. Visada jie tylėjo. Ta viena viltis, ta viena atspirtis ir beliko lietuviams, tiek amžių svetimų ponystėj gyvenantiems.

Bet ašarų nesulaikysi, juo labiau, jei palieki vienų vienas tarp plėšriųjų žvėrių, nežmonių. Ir jis stebisi, kad dar gyvas. Ar jo nemato anie žvėrys, ar palaiko jį kaip atskirą, ypatingą kąsnį... Matas laukė, ar tik neateis pagaliau ir jo valanda. Ir kam jam begyventi? Tėviškė svetimųjų, barbarų rankose. Tėvo nebėra. Brolio nebėra. Rasi jau stovi už nugaros vienas bastūnų, iškėlęs lazda kaip pirma tėvui.

„Kad tik greičiausiai kristų lazda ant galvos! Būtų geriau!“

Bet kieme nebeliko nė vieno svetimųjų: rūmuose jie puotauja, girtauja. Dvaro rūsy rado jie Šimonių rūpestingai saugojamų, tik didelėms šventėms skiriamų gėrimų.

Paskamba jau ir dainos, nedailios, nedoros dainos.

O Matas vis dar klūpo su tėvo lavonu glėbyje. Bet Matas juk ne vienas: aplink jį sustoję vaikai našlaičiai, ir jie garsiai verkia dėl užmušto tėvelio, dėl brangaus geradarijo.

– Kur mes dingsime, kur mes dingsime? – girdi Matas vaikelius dejuojant.

Pagaliau nuleido Matas tėvą į žolyną, atsinešė vandens, nuprausė kraujus nuo veido ir rankų, įsiauė į baltą drobule lavoną ir nunešė į sodą. Ir ties senuoju ažuolu, kuris dar matęs senųjų lietuvių dievus, ir ties jau čia esančiu kapu iškasė jis naują duobę ir įdėjo tėvelio lavoną. Bet neužrausė.

– Vaikai, ar matė kas iš jūsų, kur dingo Etmonas, kur jį dėjo?

Taip, vaikai matė.

– Ten, ten!

Bet niekas nepasakoja, ką vokiečiai su juo padarė, lyg jaustų ir suprastų vaikučiai, kad tai galėtų per daug būti Matui.

Ir štai keletas stipresniųjų pusaugių vaikinų jau parneša Etmoną namo – į tėviškę. Ir dvaro sode, šalia tėvo, paguldė Matas Etmoną – paskutinįjį savo brolių.

Ne, Matas jau nebeverkia: užgrūdinta jau širdis, išdžiūvusios jau akys.

– Tai Dievo ranka! – tarsi girdi Matas motinos balsą.

Tačiau ne nusitikėjimu jis kelia akis danguna, ne melstis, tik, paėmęs kastuvą, sukandęs dantis skubiai užrausė duobę.

Ir kapas po ąžuolu dar didesnis.

– Tai vokiečių dievo ranka!

Nutirpo Matas: tai buvo tėvo balsas. Aiškiai tarti tėvo žodžiai.

„Ar aš jau iš proto einu, ar jau išėjau? – klausia Matas savęs. – Juk tėvas čia, žemėje. Argi tikrai jo dvasia kalbėtų į nusiminusį sūnų? Sako, kad taip kartais būna. Kaip tik jis sakė: „Tai vokiečių dievo...“

Dabar suklypo Matas po ąžuolu melstis. Bet žodžių neranda. Ką motinėlė mokė, visa, rodos, užmiršta. Nieko... Štai kas dar atminty paliko:

– Nevesk mūs į pagundymą! Nevesk mūs į pagundymą! – vis kartoja Matas.

Reikėtų sukalbėti visą „Tėve mūsų“. Rodosi, ir aplinkui stovintieji našlaičiai to laukia. Tik kad toliau bus: kaltės atleidimas...

„Ne, nekalsiu pats savęs prie kryžiaus! Aš ne Dievas, aš žmogus! Jie žinojo, ką darė, atimdami mums tėviškę. Tik viena prašau: nevesk manęs į pagundymą! Švarios turi pasilikti paskutiniojo Šimonio rankos!“

Kada rytuose patekėjo aušra, pažadėdama skaistų rytmetį, pasakė Matas didžiajam kapui sudiev. Atsisveikino ir su verkiančiais našlaičiais:

– Tegul Dievas būna nors jums malonus. Aš pats nieko nebeturiu, niekuo jums padėti negaliu.

Ir tada išėjo Matas – su keliais ryšulėliais rankose. Išėjo iš tėviškės.

O kada atsisuko dar kartą namų link paskutiniu žvilgiu atsisveikinti dar su tėviške, pastebėjo jis mojančią jam sudiev... senelį bokštą. Jis, lyg norėdamas sekti paskutinį Šimonį, ilgai ir toli jį lydėti, gerokai pakrypo į Įsros vagą.

ATEIVIS AUKŠTUJUOSE

Sunkiai atsidusdamas, didelio kadagio užvėjį parsitiesė jaunikaitis keleivis.

Pietų saulė jau maloniai šildė, žadindama gamtą, viliodama pavasarį parvykti kuo greičiausiai.

Apylinkėj visur, kur tik akys rodė, daugiau nieko nematyti, tik šilynai ir kupstuotos, kurmrausliuotos ganyklos, ir šen ten kadagių krūmeliai. Ten toli, rytų link, lyg ilga tamsi, be jokių raštų juosta – mėlynuoja giria. Pilkosios ganyklos ir juodieji šilynai pamažu jau pradeda žaliuoti.

Aukštai ore skrenda gandras šiaurės link. Kiek toliau – kitas.

„Turbūt porelė kiek pavėlavusi grįžta į tėviškę, – pamanė jaunuolis. – Senasis jų lizdas kur nors ant stogo jau laukia jų, ir jie ten gyvens laimingai. Džiaugsis ir žmonės, pamatę grįžtantį gandrą į jų sodybą, į senąją savo vietą. O aš, kas laukia manęs? Niekas“, – ir vėl kažki kas skaudžiai suspaudė jaunojo keleivio krūtinę.

Iškilęs į orą vieversys lyg juodas virpąs taškas atsimuša į skaisčiuosius pavasario debesėlius. Keletas varnų skubina girios link, krankdamos kимиu balsu.

Atsistojusi ant kupsto pempė nemandagiai kraipo uodegą, įžūliai ir labai įtartinais žiūrėdama į keleivį, pradedantį jau snausti. Ir kaip neįtarti: tokių dvikojų pemputė čia dar nemačiusi. Nė vienas žmogus čia dar neužklydo, bent to neatsimena kuoduotė. Šiaip šalį ji pažįsta gana gerai. Čia jos tėviškė. Aure už ano didžiojo kupsto pirm keletu žiemų išsiriti ji iš margo pempės kiaušinėlio ir išsižiojo, pamačiusi mėlynąjį dangų ir ugningąjį saulės kamuolį, kuris ją gana maloniai šildė, motinai lakstašnt padangėmis, o be to, ji buvo labai alkana.

Keleiviui pirma paržingsniuojant, ji klykė lyg ją kas smaugtų. Ji manė, kad jau atėjo galas taip sunkiai sutaisytam jos lizdeliui, rūpestingai sudėtiems kiaušinėliams. Bet pakeleivingasis nekreipė dėmesio nei į jos klykavimą, nei ieškojo jos lizdelio, tik, kažį ką liūdnei su savim kalbėdamas, atsitiesė kadagio užvėjyje pasilsėti.

Saulė šauniai pakrypo į pavakarį. Atsibudo jau ir keleivis, atsisėdo ir, alkūnės pasirėmęs, susimąstė.

Staiga ausis išgirdo keistą garsą, lyg kas vejamas bėgtų per šilynus. Jau ir kimus lojimas girdėti. Suprato keleivis, kad čia pavojus, naujas pavojus. Bet kur pasislėpti! Jau daugiau nieko nebelieka, tik pavojui drąsiai į akis žiūrėti. O juk tai ir nebe pirmas, o jei ir šį kartą gyvas išliktų, turbūt ir ne paskutinis.

Pašoko jaunuolis nuo žemės ir žvelgė miško link, iš kur pasigirdo triukšmas. Mato: tiesiai į jį atbėga stirnaitė, vejama trijų pasišiaušusių vilkų. Stirnaitė užbėgo už krūmo ir pargriuvo šalia keleivio, lyg iš jo pagalbos prašydama. Suvirto vilkai ant stirnaitės, ir per vieną akimirksnį gyvulėlis buvo sudraskytas. Tik, rodos, neužteko žvėrimis grobio, nes pradėjo tarpu savęs pjautis.

Keleivis lyg ne savo rankomis susilasinėjo ryšulius ir skubėjo iš tos baisios vietos. Bet kojos iš išgąščio tartum švino pripiltos: vos pavilkti tegali. O žvėrys, tik keletą sieksnių nuo jo atstu, staugia didžiu įniršimu. Kelis kartus atsisuko dar jaunikaitis: rasi dingo jau vilkai, o rasi vejasi paskui. Ne, žvėrys grįžta antai į girią.

Saulė jau leidžiasi per Aukštųjų šilus į vakarinį savo guolį. Tik, gėrėdamosi pavasario dailumu, jos pačios, tik jos išviliotu Aukštjuose, dar kartą pasuko miegūstą savo veidą Aukštųjų link, nuberdama žėrinčiais spinduliais pušų ir eglių šakas ir jų kamienus apliedama aukso srove. Ir tada prisidengė saulutė rūkų patalu.

O ten, papušny, ant baltos vėjo supustytos smilties stovi vienų vienas žmogus. Iš pietų jis atėjo. Rytuose miškas. Ranka prisidengęs akis, žvelgia jis į šiaurę ir vakarus. Šalia šilų ir ganyklų nieko ten daugiau nematyti.

Bet, ne... ten toli, vakaruose, rodosi, šmėkšo bažnyčios bokštas. Lyg linksmiau pasidarė žmogui, lyg drąsos ir nuraminimo pridavė anas nepažįstamasis bokštas: jis rodo, kad kur nors čia ir žmonių gyvenama. Artybėje, rods, nieko nematyti.

Keleivis nuėjo aplink pušyną. Čia kiek toliau pievutė, ten aukštuma, o vėl kiek toliau į pietus pasikartoja šilų dykuma. Panorus čia pasilikti, tik ant šitos aukštumos tegalima pasistatyti trobelę.

„Pakasinėsiu žemę, padarysiu sieną iš velėnų, apklosiu stogą lapais, ir bus tam kartui kur paljsti. Tiesa, taip gyveno pas mus tik baudžiauninkai, ir tai dar ne visi. O dabar aš taip gyvensiu? Ir kodėl ne, kuo aš geresnis už anuos? Galiu jiems būti dėkingas, kad pamokė mane tokius namelius statyti. Rytoj reikės susirasti kirviui ir kastuvui kotą, o tada į darbą. Šiandien jau vėlu.“

Pailsęs keleivis susilasė sausų šakų, susilaužė statdžiūvių ir pasikūrė ugnį. Prie ugnies taip smagu bus pasišildyti. Taip jau jam miegant ugnis turės vilkus nuo jo baidyti. Vieną kartą iš vilkų nagų iškliuvęs, nenorėtų jis dar kartą į juos pakliūti. Tad, susisiaustęs į drabužius, keleivis kietai užmigo. Tepabudo tik tada, kai saulė jį prižadino.

Tai buvo Mato Šimonio pirmoji naktis Aukštjuose.

Bet Matas apsiriko manydamas, kad čia niekur negyvena žmonių. Visai netoli, tik už pušyno, kuris berods tolokai nusitęsia rytų link, gyvena ūkininkų ir butelninkų. Butelninkai pasistatę ant dvaro laukų, nelaisvi jie yra žmonės: privalo eiti į lažą, dirbti nusigyvenusiam, nusigėrusiam ponui.

Ūkininkų nedaug čia gyvena, tik keletas. Ir Ašpurvis. Tik ne toks jis jau didelis ūkininkas, nors ir laisvas žmogus, ne baudžiauninkas. Užtai ir jo sodyba, nors ir ne prabangi, bet pavyzdinga, ir tai

didelė čia dar retenybė.

Vakar vakare, beapsižygiuodamas lauke, Ašpurvis pastebėjo sukurtą už pušyno ugnį. Išėjęs už vartų, ilgai stebėjo, ar ugnis plėsis. Rasi pušyną kas padegė? Bet šiuo metu pušynas taip lengvai degti negalėtų.

„Rasi koks vargšas pakeleivis nori pasišildyti. Vakaras šiurpus, nors jau pavasaris. Jeigu geras žmogus, kodėl neužaina pas mus? Juk tiek vietos dar būtų.“

Ir šįryt atsikėlęs sako Ašpurvis žmonai:

– Vakar vakare mačiau už pušyno ugnį.

– Eik jau, juk ten žmonių negyvena, užsidegti niekas negali. Rasi klystžvakės, – paabejojo Ašpurvienė.

– Klystžvakėms per didi tai buvo ugnis. Rasi keleivis koks, eisiu pažiūrėti.

Baimingai pastebėjo Ašpurvienė, bene geriau būtų neiti.

– Ar ne visokių bastosi aplinkui valkūnų? Jeigukas buvo, tai jau ir nuėjo Dievas žino kur.

– O ką gali žinoti? – atlenkė Ašpurvis ir išėjo į pušyną.

„Jei nieko nebus, ir gerai!“

Bet yra: antai sėdi žmogus ant pavirtusios pušies. Galvą susiėmęs abiem rankom, lyg skausmas didis jį kankintų. O ką gali žinoti: ar ne visaip pasaulyje atsitinka? Rasi čia žmogus, kuris gana prispaustas vargų, kodėl šiaip čia sėdėtų? Jis nemaž neatrodo kaip koks nors valkata, plėšikas ar žmogžudys. Ne, žmogžudžiai taip ramiai nesėdės, o skastysis, ar niekas jų nepastebi.

– Dieve duok labą rytą!

Krūptelėjo Matas ir pakėlė akis: prieš jį stovi žmogus, lietuvis, – aišku, kad lietuvis, nes pasveikino lietuviškai, visai taip pat, kaip sveikindavosi žmonės Įsros pakrantėj. Jam rodos, kad tarp tuokart ir šiandien amžiai įsispraudę.

– Dėkui, dėkui! – nudžiugęs atsakė Matas. Ir kas nesidžiaugtų, pamatęs dykumoje žmogų!

– Pastebėjęs šią naktį papušynėję ugnį, iš karto maniau, bene bus kas pušyną užkūręs. Bet paskui sakau, rasi čia tik žmogaus esama. Rasi čia tik kas nors, kuriam padėti reikėtų. Užtai ir ėjau šį rytą to tariamojo žmogaus ieškoti. O mat ir suradau. Kodėl nakvojai taip po plynu dangumi? Juk mes ne taip jau labai toli gyvename. Būtum atėjęs ir pas mus pernakuojęs.

– Ir labai žvalgiaus, atėjęs iki čia, bet nieko negalėjau pastebėti: jokios trobelės, jokio gyvo žmogaus. Tik ten bažnyčios bokštą – tą pastebėjau.

– Tai Priekulės bažnyčia. Nelabai toli Priekulė, į valandą galima nueiti.

Atsisėdo ir Ašpurvis ant pušies kamieno. Ir lyg du seniai pasižįstančiu kaimynu ėmė pasakotis. Nujautė Matas, kad čia yra žmogus geros, tėviškos širdies, kaip lietuviai paprastai būna. Matas jaučia patraukimą, jaučia širdies raginimą pasakyti jam visa, pasakyti, kas taip labai širdį spaudžia, nes širdis tikrai per kupina, krūtinė plyšta. Rasi tuomet bus lengviau.

Ir patyrė Ašpurvis, kad čia nuo Įsros kranto pareina paskutinis bajoro Šimonio sūnus.

– Mano tėvas numirė, nusinešė į kapus ir bajoro vardą. Aš jau šiandien paprasčiausias būras, – lyg atsikaltindamas kalba Matas Šimonis.

– Ir būrai žmonės, – pamokė Ašpurvis.

– Tiesa, neginčiju, tik skaudu palikti tėviškę atėjūnams, palikti tą brangujį kapą dvaro sode, palikti Įsros upę ir pirmo Šimonių pilies bokštą. Ir šiandien... taip... ką šiandien?

– Šiandien reikia užmiršti visa, kas buvo, ir pradėti naują gyvenimą. Ne kaip bajoras, – tokių mes čia nepažįstame, – išgirdę tokį žodį, būrai tik galvas kraipytų ir rasi dar pasijuoktų. Ne, ne kaip bajoras, bet kaip būras. Pradėk patsai savo rankomis žemę gyventi, žagrę valdyti, sėti, pjauti visa savo rankomis, savo veido prakajte. O tada pamatysi: užmirši skausmus, vargus, užmirši tėvų dvarą ir aną

bokštą, kuris, kiek suprantu, užvis daugiau tau į širdį įsmegęs. O juk patsai sakei, kad griūva jau ansai bokštas. Tai kam dar sielvartauti dėl griuvusių krūvos.

– Stengsiuos visa užmiršti.

– Ir užmirši. Jei Aukštujuose pradėsi gyventi, atprasi ir svajoti. Nebus tam jau laiko, sunki bus pradžia. Bet aš tau padėsiu, kiek galėsiu! – tikrai tėviškai ir suraminančiai skamba Ašpurvio žodžiai.

– Dėkui. Atradau dar keletą tėvo sutaupyty grašių. Nedaug tatai, bet pradžiai bus, o paskui...

– Paskui ir mes padėsime. O dabar eikš, einam pusryčių. Mano žmonelė pamanyš, kad mane tikrai pagavo žmogžudžiai. Visokių, tiesa, bastosi aplinkui žmonių.

Nuėjo vyru du lyg senu draugu ir kaimynu, kalbėdamusi apie kasdieninius ūkininko rūpesčius ir vargus.

Kieme sulojo šunaitis ir galvotrūkčiais puolė pareinančius. Matas – nematytas jam svečias, užtat ir baisiai pyko, iš kailio nērėsi lodamas.

– Ar pasiutai, Margi, ar nematai, kad jis mano draugas? Nusiramink, meldžiamasis.

Susigėdęs nutilo šunaitis ir, metęs aplink Matą pusratį, triukšmingai ir džiaugsmingai pasveikino Ašpurvį, lyg kitaip jis ir nebūtų manęs.

– Na matai, žiopoly, dabar ir pačiam gėda. Niekada nereikia taip labai karščiuotis ir pirm laiko išsižioti, – juokauja Ašpurvis.

Angoje jau laukė Ašpurvienė, daili vidutinio amžiaus moteris. Širdingai pasveikino ji Matą.

Kambaryje triūsė aštuoniolikos ar devyniolikos metų mergaitė. Pastatinėjo ant stalo molinių lėkštelių, įdėliojo po medinį šaukštą, įnešė molinį dubenį su pabaltinta sriuba, atriekė duonos nuo kepalų ir padėjo prie kiekvienos lėkštės po riekutę:

– Tėti, dabar galima eiti valgyti. Ir koks malonus balselis!

Iki tol Matas nēmaž nekreipė dėmesio į triūsiančią kuklią mergaitę. Bet dabar, išgirdęs ją kalbant, tariant tik šiuos kelis žodžius, susidomėjo.

Ir kodėl ne? Ar Matas Šimonis ne jaunas?! Netikėtai ėmė slinkti kartumas nuo jo krūtinės, ir paprašytas jau linksmesniu veidu sėdosi už stalo, į svečių kampą. Iš ten dar geriau galėjo stebėti gelsvaplaukę lietuvaitę.

Daili ji. Ir, rodosi, labai baiminga: nieko daugiau nebekalba, tik retkarčiais pakelia akis į Matą ir nurausdama greit vėl jas nuleidžia. Tik tuomet, kai Ašpurvis ėmė aiškinti, kodėl Matas čia, Aukštujuose, kad jis vokiečių išvartytas iš tėviškės, kad jo tėvai, broliai ir sesers maro ir svetimųjų užmušti, – dailiosios Gerdutės akyse pasirodė ašaros.

Pamatė užuojautos ašaras ant jaunosios mergaitės veido Šimonis, ir linksmi sutvaksėjo širdis jo krūtinėje. Netikėto džiaugsmo paliesta, jautriai suaidėjo kažki kokia nauja, iki tol dar nepažįstama styga Mato sielos gilumoj. O šita styga – ne dejonės balsais suskambėjo, tik laimės melodija. Šitos melodijos pradžios dar niekas neištyrė, ir jos galo niekas nesuvoks. Ji amžina, ji buvo, ji bus! Ji atkelia vartus į nežinomą auksuotą pasaulį jaunuoliams, nors ant vystančių senelių lūpų, kuriuos jau gražina amžiaus rudens šarma, ne kartą pasirodo atlaidi šypsena: meilė? Kas tai yra meilė?!

Ir Mato nuotaika kinta į gerąją pusę daugiau ir daugiau. Jis visai užmiršta, kad jis kankinys. Nekantriai laukia, kad Ašpurvis pagaliau užbaigtų savo kalbą. Kam raudinti tokios jaunos mergaitės širdelę. Ji ne skausmui, ji ne vargams leista. Ji turėtų... jai reikėtų... Matas nežino ko, tik jam taip labai norėtųsi braukti ranka per Gerdos veidus... ne, daugiau nieko.

Bet Ašpurviui nēmaž nerūpi jaunuolių jausmai. Ir jis jau kalba tiksliai ir tvarkingai apie Šimonio ateitį. Visokių jis duoda patarimų, pasiūlo savo pagalbą.

Atsiveikino Matas su Ašpurvių šeima, pažadėdamas greit vėl ateiti. O paspausdamas Gerdutei ranką, pastebėjo tylų prašymą jos mėlynose akutėse:

– Ateik, laukiu!

Ir lyg ką nors nujuosdamas ar įspėti norėdamas, kieme sako Ašpurvis:

– Juk daili mano Gerda ir labai išmintinga. Žada netrukus ištekėti. Dar jauna ji, bet kad atsirado vyras, atsirado vieta, tegu eina.

Nusišypsojusi Matui Šimoniui vilties žvaigždėlė staiga dingo. Ir vėl skaudžiai ėmė jį spausti likimo ranka.

NAUJAS GYVENIMAS

Prie lango, ant kurio daug gėlių žydi ir žaliuoja, stovi Gerda. Ji lydi Matą Šimonį akimis. Šisai rods atsisuko kelis kartus, bet ką gali jis žinoti, kad ten, už lango, kur tiek daug gėlių, stovi Gerdutė.

Užėjus Matui už pušyno, Gerda susimąščiusi nuėjo į stakles. Savo kraitį Gerda pati audžia. Tiesa, keletas ritinių yra dar motinos skrynioj, bet juk ne visa iš motinos išgabensi.

Gražiais aštuonnyčiais raštais audžia Gerda rankšluosčius. Didelis ritinis jau išaustas, bet dar ilgas galas ant riestuvo. Kiek čia dar skalų, nesuskaitysi beveik.

Jau keletas blakėčių, viennyčių, trinaryčių – drobulėms, Gerdos pačios išaustų, guli naujojoj, margoj Gerdos skrynioj. Ir plačiojo, ir siaurojo jau turbūt užteks. Tik dar rankšluosčių mažoka.

„Kraitis būtų geras, – mąsto ausdama Gerda, – tik kad Francui tat ne visai patinka.“

Francas Ermanis – Gerdos sužadėtinis.

Pereitomis kalėdomis sukalbėta, kad Gerda išeis į Poškus prie Ermanio. Tiesa, Ermaniai nėra dideli gyventojai, tiktai butelninkai. Iš karto spyrėsi Gerda: už vokiečio? Ne!

– Ko tu jau benori? – ėmė tėvai barti. – Ar negana dailus jis vyras? Ir koks jis tau geras! Kur tu čia jau taip kitur nueisi su savo dalimi? Gali tikrai patenkinta būti. Ne kiekvieną lietuvę veda vokiečiai. Yra gana mergaičių, norinčių Ermanių Franco; jis nežiūri nė į vieną.

Bet Gerda žinojo, kad jis žiūri į kitas. Ji žinojo net, kad Poškų Liepaitikė... tik gėda tai tėvams sakyti. Tačiau Gerda nežinojo to, – ji dar per jauna, – kad ne kiekviena lietuvė eina už vokiečio. Vis viena, nors vokiečiai ir jaučiasi ponai, lietuvės nemaž nesiplėšo dėl jų. O tokių tėvų menkai terasi, kurie leistų dukteris už vokiečio arba sūnus galėtų parvesti į ūkį vokiečių marčią.

– Vokiečiai ne ūkininkai, vokiečiai ne šeimininkai, – sako būras ir griežtai numoja ranka, rodydamas, kad šitas reikalas jau atliktas.

To Gerda dar nežinojo. Bet Ermaniukas atrodė dailus vaikinai. Žinoma, vokiečiai atrodo vis jau kitoks už būrą.

Na, ir perkalbėjo pagaliau.

Ateisiantį rudenį žada būti vestuvės. Dabar reikia skubinti ruošti. Kraitis turi būti geras, kaip ūkininko dukteriai pritinka. Ir Ašpurvienė prispyrusi laiko dukterį staklėse. Kai kada lipa net ir pati į stakles.

Bet atėjęs Francas ne kartą šaiposi:

– Jūs su savo būriškais būdais pas mus neateisite. Mes švęsime vestuves vokiškai.

Nutildavo kalbėjusi motina Ašpurvienė, piktai nusikosėdavo Ašpurvis, bet tylėdavo – lyg ir bijodamas žento. O Gerda baisiai išplėstomis akimis nosisukdavo į langą ir žiūrėdavo į pušynėlį, nors nė vieno medžio nematydavo. Ir juo plačiau stengdavosi Gerda atidaryti akis, kad būtų daugiau vietos, nes jos jau skendėja ašarose. Dėl Dievo, tik nemirkčioti, – ašaros pasipiltų tada srovėmis per veidus, ir Francas galėtų tat pamatyti.

Tik vaiku du, Jokūbas ir Jonas, reikšmingai pasikumštydavo vienas antrą į pašonę ir tyliai prasišalindavo iš stubos. O lauke tardavosi, ką anam „paikam vokiečiui“ padaryti.

Šiandien Gerda vis aprinka raštus, juos negerai suspardydama. Kiek kartų ji persiskaito! Kelis kartus jau praleido klaidingą raštą. Pataisyti nebėra galima.

O kiek tas nevertasis šautuvas šiandien siūlų paduria. Rasi netikrą turiu šautuvuką? Ne, tas pats. Še, ir šeiva iškritusi nuriedėjo po staklėmis: eik, gaudyk dabar, kur dingo, nevertoji!

– Eisiu šeivų prisitrinti. – Gerda lipa iš staklių. Kaži ar tai jau šiandien visa kas sužavėta: šeivos bėga už galų. O tos gijos, kaip jos painiojasi...

– Na, Gerdele, šiandien staklių nėra negirdėti, – sako įėjusi Ašpurvienė. – Eik austi, aš pritrinsiu šeivų. Ką dirbi dabar, kam painioji gijas?

Vėl nuėjo Gerda į stakles, bet rankos nuleistos, ilsis. Pagaliau, sukaupusi visą savo drąsą, prašneko:

– Žinai ką, mama, aš... aš – už Ermanio neisiu.

– Dabar gana! Ar tu jau proto nebeturi, ar ką?

– Aš proto neturėjau tuomet, mamyte, kada Francui pasižadėjau.

– Ir prasimanysi tokius niekus! Matysi, ką tau tėvelis pasakys.

– Tai jau ne niekai. Francas Ermanis vokietis. Vokiečiai tik bėdoje būdami tepažįsta lietuvį: kai jiems pinigų reikia.

– Ale kad tu gudri, kas tau taip įpasakojo?

– Neprivalo niekas nieko įpasakoti, aš pati žinau. Kas nežino, koks nusigyvenęs, nusigėręs Ermanis, dar ir mergą turi. – Nukaito mergaitė, pasakiusi šitai, bet rasi motina dar ir nežino, reikia paaiškinti.

– Tai reikėjo pirmiau apgalvoti, dabar...

– Dabar jis tik mano pinigų tenori, – spyrėsi Gerda. – O šiaip jam vis viena... ne, aš neisiu už vokiečio.

– Aš žinau, žinau... tu manai... tavęs norės Šimonis, ką? O kiek tu čia tų pinigų galėsi nunešti Ermaniui, arba kad ir Šimoniui? Būtų pravartu mažiau girtis tuo, ko neturi...

Susigėdo Gerda ir, galvą nuleidusi, pasakė:

– Aš nieko nemanau, niekuo nesigiriu ir niekur netekėsiu.

– Ak, tu nori palikti senmergė ražienoms grėbstyti. Manęs dėl, ne man gėda, o tau. Bet apsigalvok, mergele. Apgailėsi. Ką kalbės žmonės? Jie jau netikės, kad tu atsitraukei, o sakys, kad Ermanis tave paliko. Ar nežinai, kiek yra pavydinčių?

– Tegų pasilaiko jį sau pavydintieji. Nenoriu jo, niekad jo nenorėjau! – atkakliai atsikirto Gerda.

Ožė dar Ašpurvienė, kad čia turėjęs toks pasipainioti, bet jau nebarė. Rasi jau pati suprato, kad dukte gerai daranti.

„Ne, aš neisiu už Ermanio! – pakartojo sau Gerda, išėjus motinai. – Kaip gyrė jis man anądien savo vokiečius. Kokie jie geri, kokie jie šventi. Gyrų maišelis! Dabar gavau pažinti jų gerumą. Vargšas Matas Šimonis! Taip, motina tikrai atspėjo, kad mano mintis pas Šimonį, kad jam kaip galėčiau padėti tą sunkųjį vargą vargti! O rasi aš jam ir kiek patinku. Juk jis dabar nebeturtingas. Tėvas duos man dalies, kraitį turiu gerą... Ermanis kartais, kai gerai būna nusiteikęs, aiškina, kad aš daili, – rasi ir patiksiu.“

Susigėdo Gerda ir vėl nuraudo dėl savo pačios minčių. Ji žino, kad nereikia taip jau labai džiaugtis savo dailumu, tai negražu. Bet jaunystė – paikystė!

Ir eina dienos, kupinos darbų, ir slenka naktys, pilnos ilgesio ir svajonių.

Matas nebeateina, nors anąkart ir žadėjo netrukus vėl apsilankyti. Tiesa, ne taip jau žodžiais žadėjo, bet... bet kam reikia žodžių jaunystėje, – svarbu, kad vienas kitą supranta.

Tėvas, išgirdęs apie Gerdos nusistatymą nebeiti už Ermanio, nieko neatsakė žmonai, tik nusišypsojo.

Nežinia, ką jis manė. Rasi jis jau ir patsai apgailėjo, prikalbėjęs dukterį eiti už vokiečio, rasi ir jis pats nori gauti Šimonį į žentus. Tik pirma reikia jam įsitikinti, ar jaunas kam vertas, ar bus šeimininkas, ar mokės gyventi. Bet jei jis dar kartą sakytų esąs bajorų sūnus, tuomet jau ne, – ir būrai jaučia savigarbą.

Iki šiol Ašpurvis bloga nė pusę žodžio negali sakyti apie Šimonį. Jis dirba kaip arklys. Nueina rytą Ašpurvis į Aukštųjų atkalnį – Matas jau ant kojų; vakare, nors ir kažki kaip vėlai, Matas dar vis tebedirba.

O darbas, kaip matyti, labai sekasi. Ir kelis darbininkus turi prisiėmęs Šimonis. Žemė jau atmatuota, ten skūnei vieta jau apibrėžta, čia gyvenamajai akmenų, molio jau privežta. Medžių lentoms davė patsai Ašpurvis iš savo miškelio. Ir žemės jau dalis aparta, apsėta, apsodinta.

Parėjęs namo, Ašpurvis tik giria ir giria Šimonį.

O Gerdutė negali atsigėrėti klausydama. Tik klausti – ne, ji nieko neklausia. Jai gėda kažki kodėl.

Ir motina nieko nebesako apie Ermanį. O Ermanis ir dar nebuvo atėjęs, bet geriau būtų, kad ateitų: būtų galima jam pasakyti savo nusistatymą.

„Rytoj šventa, rytoj aš eisiu... – susigėdo mergaitė. – Ne, aš nenoriu jį pamatyti, aš tik noriu žinoti, kaip toli jo statybos. Rasi jo paties ten nebus. Tėvelis sako, kad šventadieniais jis einąs ar darbininkų samdyti, ar medžiagos naujos kur apsižiūrėti, ar šiaip kur nors. Juo geriau, kad jo nebūtų, – bet vėl nurausta mergaitė, nors ir save ji nori apmeluoti, bet vis viena meluoja. – O jeigu jis čia bus, tai pabėgsiu, nepasirodysiu jam.“

– O jis man patinka, – atguldama ir apsiklodama galvą, šį šeštadienio vakarą sako Ašpurvytė.

Ji jau prisipažįsta sau, kad jis daug gražesnis už Ermanį.

Ir malonus sapnas nunešė mergaitę per žalias pievas ir lankas toli toli! Nešė saulės link. Ir mergaitė lėkė sapnų sparnais, nulėkė į nematytą kraštą: ten teka srauni upė, į dailias bangas ji klosto savo vandenėlį. O saulė, tik užtekėjusi, nori čia save pamatyti, pasigrožėti savo dailumu, lyg mergaitė jauna. Bet krūmai, sergstą pakrantę, siūbuoja, vygiuojasi ir užstoja saulei kelią. O ten antai bokštas, dar nematytas, bet toks pažįstamas. Ak, Matas anąkart pasakojo... sakė, jau griūvąs tas bokštas. Bet Gerdos sapne bokštas nemano griūti, jo dantuotoji viršūnė saulės spindulių vainikuota. O ten, sode, jau laukia Matas Šimonis Gerdutės.

– Matai, Matai! – sušuko laimingoji mergaitė. O Matas apkabinęs glaudė ją prie savo širdies.

Šventadienis. Šiandien ir Šimoniui pirmoji poilsio diena. – Štai skūnės sparai jau pakelti, ir kitų trobesių planas jau padarytas.

Laukai dailiai žaliuoja, vaisingas žada būti šįmet ruduo.

Matas Šimonis šiandien tikrai ilsisi. Jis guli po jovaru, kurio viena lapų pusė tamsiai žalia, kita balta, sidabrinė. Jovaras vienas primena vėl Matui tėviškę: nuo dvaro toli toli į lauką ir viešąjį kelią vedė tiesus, jovarais apsodintas platus takas. Ir kaip tik jovaras ir čia paklydęs, kas jį čia pasodino – dievas vienas težino. Rasi jis čia ir skirtas Šimoniui.

Aptvėrus daržą tvora, jovaras paliks daržo kampe. Jaukiau atrodys namuose ir maloniau.

„O daržą kitais metais prisodinsiu vyšnių, obelių, kriaušių. Ir serbentų, agrastų, aviečių vėliau įsodinsiu.“

Nedidelis bus mano daržas, ne toks jau, kaip paliktosios tėviškės sodas. Čia nei ažuolai seni beoš, nei pavasarį kaštonai bežydės, nei vasarą senos liepos, kuriose vieši bitelių pulkai. Bet mano jis bus! Ir kam beminėti praeitį, senąją tėviškę! Kas buvo, nebegrįš. O juk ir pušų bei eglių daina maloni, nors ir liūdna ji, ir kartais skamba lyg dejonė.

Ir kodėl visa taip liūdna, ir tos mintysi Juk aš toks jaunas, Dieve, aš toks jaunas. Būk vyras, Matai, –

sako jis sau.

Ar nešviečia saulė ir čia gana skaisčiai, ar nečiulba paukšteliai? Tiesa, lakštingalos šį pavasarį negirdėjau, kaip kadaį Įsros pakrantėį.

Ir tu kitam pažadėta, Gerdute. O dar vokiečiui! Koks būčiau laimingas, kad būtum laisva. Kad tu žinotum, kaip tavęs ilgiuos. Kaip būtų malonu šiandien pas jus viešėti, tau, Gerdyte, į akis žiūrėti. Bet vokiečių sutikti Gerdos namuose – ne, nenoriu. Ar tai jau toks mano likimas, kad maras ir vokiečiai turi man visa ką atimti? Gerda, Gerda!”

Virš Mato galvos sukukavo gegutė ir, lyg juokais nesitverdama, nusikvatojusi nulėkė pušyno link.

– Ko tu, palaidūne, čia darkais? – sako Matas, pykdamas ant gegutės.

– Ar tu sergi, Matai, kad taip dejuoji?

– Viešpatie! – Matas pašoko nuo žemės: prieš jį stovi Gerda Ašpurvytė.

Ir nei vienas, nei antras iš karto nežino, ką pasakyti. O Gerda lyg krauju nupilta, tik raudonuoja, tik raudonuoja... gėdos kupina.

O Matui stebuklas. Juk jis manė, kad Gerda sėdi namie, šalia savo sužadėtinio. O dabar... tik ištarė jos vardą... Bet ar ne gana iki šiol svajota, ar ne gana dejuota, ir, rodėsi, beviltiškai. Ar ne gana vakarais vietoj maldelės „Gerda, Gerda brangi!” kalbėta.

Bet keblusis nedrąšumas greit dingsta, palikdamas vietą neapsakomam džiaugsmui:

– Ne, aš nesergu, Gerdyte, tam laiko neturiu, o rasi ir sergu... ilgesio liga. Ar supranti, ko aš ilgiuos? Duokbent ranką, turim nors pasisveikinti. Eikš, pasisėsime, pasikalbėsime. Jokių namų dar neturiu, kaip matai, ir negaliu į patogesnę vietą pakviesti. Ir pavaišinti negaliu. Bet rasi nebetrukus turėsiu ir aš savo landynę. O kad ir paakiui įlįsiu, atbulas išlįsiu, bet bus mano, – kalba ir kalba Matas.

– Na, na, taip blogai jau nebus, – pradrišo pagaliau ir Ašpurvytė.

– Kad ir ne visai taip, bet panašiai, – juokiasi Matas. – O kada prasigyvensiu, praturtėsiu, tuomet jau pasistatysiu didesnius namus.

– Bet aš manau, kad jau visai nereikia didesnių. Aukštujams užtenka.

– Bet man ne.

– Ak, pasitenkink tuo, ką turi, ir būsi laimingas, – pamokė jį mergaitė.

Ir netrukus juodu jau geriausiu draugu. Šauniai pakrypusi jau buvo saulutė į vakarus, kada Gerda ėmė rengtis eiti namo.

– Tai tu tikrai rengiesi eiti už vokiečio? – liūdnu ir beveik piktu balsu staiga paklausė Matas.

– Rengiausi.

– Na, o dabar?

– Aš jau niekada neisiu už vokiečio ir niekada nenorėjau eiti, kad ne tėveliai taip labai būtų prikalbėję. Bet šiandien, rodos, ir jie jau kitos nuomonės.

– Ar jau kitą turi? – klausimas maišytas viltim ir baime.

Gerda tyli. Ir ką gi pagaliau atsakyti!

Lyg tirdamas, lyg atspėti norėdamas mergaitės mintis, žiūrėjo Matas jai į akis tokiu žvilgiu, kuris daug klausia, dar daugiau pasako. Dar kartą nuraudo Gerda, bet žvilgis žvilgį išlaikė.

Ir nežinia, kaip tai atsitiko, bet atsitiko, kad Gerda jau Mato glėbyje ir jo nubučiuota glaudė savo galvą prie jo krūtinės.

– Mano Gerda, mano širdele!

– Bet tu esi bajoras, – lyg abejingai, lyg įsitikinti norėdama, prikišo Gerda Matui.

– Mes, lietuviai, visi esame bajorai, nors ir duonos kąsnio prašinėdami eitum. Dvarų tau teikti negalėsiu, mergaite, moliniai bus mano nameliai. Ar norėsi čia šeiminkauti?

– Kad nenorėčiau, čia nestovėčiau, – atsakė Gerda. Bet dar paslėpė akis nuo Mato žvilgio. Jai tik

dabar, tik dabar prisiminė, ką vakar vakare buvo apsiėmusi šiandien padaryti – nesirodyti Matui, jį pastebėjusi, pasislėpti. O dabar visai kitaip padaryta. Pamačiusi Matą begulintį ant žemės, jau nebemanė daugiau grįžti, o lyg kokios nematomos rankos traukiama vis artyn ir artyn link jo ėjo.

– O dabar norėčiau tau padėti namus statyti.

– Ne, Gerdute, mano molio darbas tau per sunkus. Ne tau šilai kirsti, molis mindžioti, molis karuoti.

Visa tai vyrų darbas. O tavo tėvelis man gana padeda. Palauk iki rudens.

– Gerai, aš prisirengsiu namie kiek reikia.

– Taip, ir tada pradėsime naują gyvenimą. Tu ir aš.

– Tu ir aš! – lyg priesaika nuskambėjo iš mergaitės lūpų.

– Koks aš laimingas, Gerdute, koks aš laimingas!

– Ar apie senąją tėviškę nebegalvosi?

– Nebegalvosiu. Tavo meilė bus geriausias mano žaizdoms vaistas.

Tai buvo, kada rašė vieną tūkstantį septynis šimtus ir dvylika.

ILGESYS

Laikas bėga, metai banguoja lyg jūrės tolyn ir tolyn: ar į krantą – užuomaršą, kur sudūžta ir išnyksta lyg putojančios bangos ir niekas jų daugiau nebemini; ar daužosi į uolas – grūmojantį likimą.

Matas Šimonis rado priebėgos, rado uždingsnio Aukštųjų pakalnėje. Atplaukęs iš audroje šėlstančio okeano į ramųjį uostą, laivelis įkrypo į įlanką, ir išmestasis inkaras stipriai įsitvėrė į gelmę.

Niekas Šimonio čia nebekrutina, niekas nebekliudo, lyg užmirštas jis būtų. Ir tai Matui malonu. Krūtinėje žaizdos pamažu jau gyja, globojamos maloniųjų Gerdos rankų. Ir širdis nebekraujuoja. Tačiau neišgydomas skaudulys joje slepiasi. Gerda to nežino. Ir negali žinoti. Juk pažadėjo kitados jai Matas nebeminėti, užmiršti praeitį.

Pažadėjo, o tačiau priaugantiems savo vaikams jis nuolat pasakojo apie dar stovintį Įsros pakrantėje bokštą, iš kurio galima matyti seną ažuolą, po kuriuo kitados Lietuvos karalius stovėjęs.

– Ar turėjo jis ir auksinį vainiką ant galvos? – paklausė anądien jauniausioji Mato dukrelė Katrytė.

– Žinoma, turėjo, – atrėžė sūnus Ansis, – karaliai visi vainikuoti.

– Tai jau netiesa, kad karaliai, į karą eidami, vainiką užsideda, – pamokė Etmonas, kuriam jau laikas į kariuomenę.

– Bet kaip kareiviai tada žino, kad jis karalius? – nori Katrytė žinoti.

Ilgai ginčijasi vaikai dėl vainikuotojo karaliaus. Motina juokiasi ir džiaugiasi, kad vaikai tokie gudrūs. O tėvas tyli. Mato Šimonio sielą kankina skaudus ilgesys. Ir šita sielos kančia, šitas skaudulys neišdils iki jo paskutinės dienos.

Mato Šimonio sūnų Etmoną jau šaukia į kariuomenę.

Priruošė motina kelionei ryšulių kelis. Nors ir verkė, bet ir džiaugėsi Šimonienė: jos sūnus jau vyras!

Tėvas ir motina išlydėjo sūnų per šilus. Iki Aisės upelio ėjo motina drauge. Širdingai ten ji atbučiavo sūnelį.

– Aš palydėsiu dar iki Veviržo, – sako tėvas, – prižiūrėsiu, kad plaustininkas gerai perkeltų per upę.

O tada nutvėrė Šimonis sūnaus ranką ir prašė paklaudyti:

– ...Ten tai teka Įsra. Eik paupiu tolyn ir tu pamatysi bokštą, seną, jau pakrypusį, plyšiuotą. Nueik į dvarą ir žiūrėk, kas ten dedasi. O dvaro sode yra didelis kapas... Nueik ir pasimelsk prie jo... mano vardui. O rasi užėsi ir į bokštą. Ten apsižvalgydamas žiūrėk į vakarus: ten stovi senas ažuolas; kitados čia augo du kamienu iš vieno kelmo... juk tu žinai.

Kur Etmonas nežinos!

Ir ties Veviržu atsiveikino sūnus. Ilgai stovėjo Matas Šimonis ant Veviržo kranto ir žvelgė paskui sūnų, kol jis pagaliau dingo iš akių.

Po kelerių metų grįžo Etmonas namo. Jis žymiai paaugęs, sudrūtėjęs, dailėsnis. Ir judrus, ir prašmatnus, tai čia, tai ten įpina vokiškų sakinių. Simonienė nežino iš džiaugsmo kur tvertis.

– Ir tas mandrumas Etmono, apsaugok Dieve! Brolis ir sesuo juokiasi, pilvą susiėmę, juodviem naujiena, nes brolis Etmonas parodo, kokius kareivius jis matęs, ir pats komanduoja:

– *Gewehr auf, marsch, marsch!*¹ – ir pats žygiuojasu pagaliu per kiemą.

Tik tėvui dar nė kartą nepažiūrėjo sūnus į akis. Visada stengiasi nepalikti su tėvu vienas. Praėjo ne viena diena ir savaitė, o Šimonis dar vis nepriėjo sūnaus paklausti.

O sūnus, lyg tyčia, tai čia, tai ten vokiškai mekena. Ir kartą pagaliau, kastuvais nešini, išėjo tėvas ir sūnus į lauko galą.

Abu tyli, abu viena mintis kamuoja. Atsikosi tėvas, atsikosi ir sūnus. Daugiau nieko. Pagaliau Matas Šimonis nebeiškenčia: žinoti, žinoti!

Metė tėvas kastuvą, nutvėrė sūnų už pečių, – čia pastebėjo Matas, kad sūnus už jį jau šauniai didesnis ir petingesnis, labai į brolių Etmoną panašus.

– Ar buvai, Etmonuk?

Etmonas rausloja koja žemės grumstą. Ir kulnim trenkia, ir kastuvu kerta, – pasirodo, kad tai akmuo, aplipęs moliu.

– Buvau.

– Na, ir ką, kaip? – Tėvo balsas dreba, nors ir menka šypsena stengiasi jo lūpas nušviesti.

„Kaži ar tai jau tėvas sensta? – pamanė sau Etmonas. – Juk tokiu drebančiu balsu jis niekada nekalbėdavo.“ Bet pagaliau jam lyg ir gaila, ir sūnus pažvelgė tėvui į akis:

– Buvau, bet nieko neberadau. Jokio bokšto nebebuvo, jokios girios anapus Įsros, jokio...

– Bet kapas sode? Vaike, kapas! – Ne tėvo tai buvo balsas, bet didžiosios Šimonio sielos dejonė.

– Niekas manęs į sodą neįleido. Negana dailiai buvau apsirengęs. Ašėjau padaržėmis, maniau ką nors pamatyti. Vienas didelis ažuolas buvo darže, bet kapo jokio nebemačiau. Visai jau ne taip ten buvo, kaip tu pasakodavai.

Ir Matas Šimonis jau vėl turi kastuvą rankoj, ir dirba jis, ir kasa. Ne, dabar jau tėvas nebeieško sūnaus akių – žvilgiu klausdamas, ir tik retkarčiais žvelgia jis pietų link, iš kur atsipučia šiltas vėjas. Bet ten, toli padangėse, ūksta, rasi ir dėl to jis susirūpinęs.

Ir susyk gailisi Etmonas tėvo, kuris staiga toks senas atrodo.

„Būt reikėję geriau ką nors pameluoti, – kremtasi Etmonas. – Juk iš jo pasakojimų žinau, kaip ten atrodė kitados.“

Bet ne, tėvui negalima meluoti. Juk ne meluoti tėvai jį augindami mokė. Visada tiesą liepė kalbėti, nors tai ir skaudu būtų. Ir kodėl negali tėvas užmiršti praeities? Juk vis viena nieko nebesugrąžinsi.

„Tėvas būtų nors šiek tiek prasidžiugęs, – graužia Etmoną sąžinė. – Juk jis patsai jau niekada nebenueis tenai, patsai jau nebeįsitikins, ar tikrai taip yra. Ir linksmi jis dabar su manimi šnekėtų; aš galėčiau tylėti. Betgi jau pasakyta, nebeatsauksi.“

Etmonas norėtų tėvą nuraminti, paguosti, tik nežino kaip. Jaunasis Šimoniukas ne didžiūny rūmuose gimęs augęs, kur vaikai bajoriškai auklėjami.

Jaunasis Šimoniukas gimęs Aukštųjųose, kur žiemą speigai laužo tvorą, trupina medžių šakas; kur vėjai užia ir švilpia pro ausis lyg vaikai išdykėliai, vis rieškutėmis mėtydami smiltis į akis; kur viesulai

¹ Šautuvą ant peties, marš, marš! (vok.)

verčia medžius iš šaknų ir drasko šiaudinius stogus; kur, kelmus raudamas, žmogus sustingsta ir pučia į kumščius, norėdamas atšildyti sušalusius pirštus.

Etmonas Šimoniukas užaugęs Aukštujuose, kur saulė nemaloniai gali kepinti ir kaitinti; kur ne kartą nuo vasaros kaitros šilai užsidega, ganyklos nuraudonuoja; kur ne basas, o tik klumpėtas tevaikščiosi per karštąją smiltį; kur iš visų keturių dangaus kraštų užkilę baugūs debesys, susitikę virš aukštųjų galvų, virsta skaudinga perkūnija, kuri traška ir braška, lyg pats pragaras būtų paleistas.

Čia augant, dingsta lepumas ir lipšnumas. Čia jau vaiku būdamas tampa vyru, tvirtu, atkakliu, kartais ir rupiu, lyg netašytu.

Aukštųjų žiemos šalčių, Aukštųjų vasaros kaitrų ir Aukštųjų vargų užgrūdinta jaunoji, būriškoji Šimonių karta.

Nuo tos dienos iš Mato burnos jau niekas nebegirdėjo nė žodžio apie paliktąją Įsros pakrantėje bokštą, apie kapą bajorijos sode. Ir užmiršta amžiams liko ta vieta, iš kur kilęs pirmasis Aukštųjų Šimonis.

Dar keletas metų, ir Matas Šimonis iškeliaavo į anuos amžius. Visus jį spaudusius vargus nusinešė jis į Aukštųjų kapus.

Ir tuomet likimas atskleidė antrąjį lapą.

[...]

JOKŪBAS ŠIMONIS

Lininiais, baltais kaip sniegas marškiniais, juoda kamzole, pilkomis milinėmis kelnėmis apsirengęs, su lazda rankoje eina Šimonis apžiūrėti savo laukų.

Pražilęs jau Jokūbas Šimonis. Plaukai balti kaip žydinti pavasarį obelis, kaip baltų dobilėlių laukas, per kurį jis žengia. Nors gerą skaičių metų neša ant savo kupros Jokūbas Šimonis, bet tiesus jis tebėra kaip ansai baltasis, laukų gale stovintis beržas.

Jo akys skaidrios ir budrios kaip jaunuolio, tik pradedančio apsiprasti su pasauliu. Bet jeigu į tave pažiūrės, o tu negerą turėsi sąžinę, visada jis tai įspės, tau iš veido išskaitys.

– Jis permato žmogų, – sako kaimynai. Kaimynai jį myli, bet ir bijo. Jis yra griežtas ir teisingas žmogus.

– Kokie šįmet geri rugiai, – šneka su savim Šimonis. – Duonelės turėsime vėl pilnai, galėsime keliolika vežimų į miestą vežti parduoti. Kaip puikiai mėlynuoja kviečiai, miežiai, avižos! Jei tik nepagiedrės, bus gera daga. A, jau ir roputės reikės kaupuoti. Geriausias laikas. Ir kokios jos sūdrrios! Rodos, kad turėsime gerą metą.

Karvės, arkliai ganosi dobilynuose.

– Na, na, kumely, ar avižos bado? Ko čia taip spardais kaip patrakęs! Veizėk!

Laukų gale atsisėdo Šimonis ant pylimo ribos. O tik jau metai slegia. Kol iki čia atėjo – pailso. Tiesa, jau šaunų galą ir ėjo. Ir pušyną apvaikščiojo.

Gerai, kad sūnus paaugęs. Jau nebereikės žagrės valdyti seniui. Šienapjūtėj sūnus ves pirmąjį dalgį. Vaikas jau pavaduoja tėvą.

Ir šildo šiandien saulelė maloniai! O tas vyturelis ten, ore! Iš džiaugsmų negali išeiti. Kaip tau gera, paukšteli! Tu nežinai turbūt, kas tai yra senatvė, kas tai yra vargas, rūpesčiai. Koks kupinas visokių vargų yra žmogaus amžius ir kiek reikia jam grumtis su rūpesčiais, pakol jis į kapą įgriūva...

„Bet vis viena, stovint praėjusio gyvenimo angoje, galima pasakyti: ne veltui vargta.

Krizas išmintingas vaikas, doras. Atgavęs gyvenimą, tikrai mokės gyventi. Be baimės galima jam ūkį atiduoti. Darbštus, negirtuoklis, nepralaidokaus. Jis ūkį dar padidins, kaip didino visi Šimoniai kiek įstengė.

Ūkio trobesiai nauji, tik gyvenamoji sena, sulinkusi, reikės netrukus naują statyti. Kai ateis marti, atsineš ir pinigų, galės pasistatyti tokią, kokia patiems patiks. Juk visa ko užtektinai. Galėsime ir turtingą marčią gauti.“

Sėdėdamas ant griovio pylimo, Šimonis snūduriuodamas svajoja. Ir mintys kažki kaip susimaišė viena su kita. Bet nieko. Minčių į turgų neveši. Jos ateina, jos praeina – niekas jų nemato.

Ir gerai taip. Kartais jos, tiesa, ir gana išmintingos, bet kartais – tai jau nenorėtum parodyti jų žmonėms. Bet jos visada sudaro geriausią draugystę žmogui, sėdinčiam, vienam atstu nuo kitų. O žmogui, mylinčiam gamtą, visai ir nereikia draugų, jie tik našta gali būti, sunkenybė. Kartais lyg Dievo bausmė jie persekioja žmogų, mylintį vienatvę. Šimonis žino, kokios tuščios daugiausia jų kalbos. O kokia turtinga gamta. Turtinga visa kuo – ir džiaugsmu, ir tyla, tiesa, kartais ir neganda...

Nesitverdama linksmybe, atitropsnoja baltas, jaukus avinaitis. Smalsus jis, jam įdomu sužinoti, kas ten sėdi. Ilgai stovi jis ir spėja. Ir koja trenkia į žemę, lyg pabaidyti norėdamas... Pažinęs šeiminką, papurto galvutę ir šuoliais nulekia pas skaudžiai verkiančią savo motiną.

Sūnaitis nesitveria iš linksmybės, o motina verkia ir rūpinasi dėl pramuštgalvio.

Juk ir su žmonėmis taip būna kartais. Ir, atsiminęs Mikelį, savo sūnų, sunkiai atsiduso Jokūbas, Jau nori rauktis kakta, nes akys nebemato gamtos smagumų, o žiūri kiaurai per visa. Ten, Karaliaučiuje...

Pylimu ateina kaimynas Kuprius, basas, batus per petį persisvėręs, kepure rankoj nešinas, giesminės kišenėj.

– Dieve duok labąryt, kaimyn!

– Dėkui, dėkui, Martyn! Ir tu įstengi dar pėsčias į bažnyčią eiti, taip toli?

– Dievo namai niekada nėra per toli, kad ir už penkių mylių. Na, o dabar juk primatyti galime. Žinoma, kuris nenori bažnyčios lankyti, tam ji visada per toli, – kalba Kuprius, lyg atmintinai būtų išsimokęs posmelį.

– Gerai, gerai, Kupriau, kaip sau nori!

– Ne kaip aš, o kaip Dievas nori! Kam stovi ana bažnyčia, kam ji statyta? – nori pasiginčyti Kuprius.

– Ak, tai tik dėl to reikia ją būtina lankyti? – sulenkė jį Šimonis.

Susigriebė Kuprius:

– Ne, ne dėl to, bet kad ten Dievo žodis apsakomas.

– Ak kaimynėli, štai mano bažnyčia – tie gražūs laukai, pilni žegnonės; o siūbuojantieji javai, tamsieji pušynai – tai geriausiai Dievo žodžio sakytojai. Čiulbaują paukšteliai – geriausi giesmininkai. Virš viso mėlynasis dangus, auksinė saulė – ar tai ne geresnė bažnyčia?

– Nepiktžodžiauk, Jokūbai! Dievas neapsijuokdina. Kas nežino, kad tų turtų bradoje kaip muselė meduje. Ir kaip muselė iš medaus kodžio savo gyvybės nebeišneš, nors medus ir labai saldus, taip ir tu savo dūšią žemiškuose turtuose nuskandinsi, į pragarą nuvarysi!

Šimonis reikšmingai nusišypsojo. Kas jį tikrai pažįsta, tas žino, kad jis jau ne toks turtuolis, kaip pikty liežuvių skelbiama, ir kad jis niekada netroško begalinių turtų. Tik gaila, pavyduokliai jam daugiau turtų primeta, negu jis tikrai turi. O toksai pavyduoklis ir Kuprius.

– Gaila, kad tu ne sakytojas, Martynai, – pastebėjo Šimonis. – Mano brolis apie muselę medaus kodyje dar nieko nežinojo pasakyti. Bet meskime juoką. Negerai, kad tu toks pavydus. Juk kad tu bažnyčioje esi ir apie kitų žmonių turimus ar neturimus turtus galvoji, tai jau laiko neturi nė už savo dūšėlę

pasimelsti. Tavo širdis pilna kartybės. Doram žmogui tatau visai nepritinka. Tu pavydi žmonėms to, ką jie turi. Reikėjo dirbti ir vargti, kiek aš, kiek mano tėvai ir tėvų tėvai vargo, tuomet nebūtų ko pavydėti, – turėtum pats.

– Aš nerinkau ir nerenku žemiškų turtų, kuriuos rūdys ir kandys suėda. Aš dangiškų turtų ieškau! – akis į dangų pakeldamas, iškilmingai atsakė Kuprius.

„Tinginy!“ – pamanė Šimonis, bet nepasakė.

Gana didis ir geras buvo kadaise Margių ūkis. Naujai pastatytas, be skolų. Neturėdamas sūnaus, Margis atidavė ūkį dukteriai. Atėjo Kuprius į žentus. Ir nuleido ūkį. Pirma girtavo, puotavo, tinginiavo. O kada jau ir tvoros iš neturto buvo nukūrentos, kada tvarte vos viena raiša ir akla kumelė beliko ir pusdvėsė karvė, – „prisivertė“ Kuprius.

– Kuprius prisivertė nuo šieno ant šiaudų, – juokėsi kaimynai. – Matysime, kaip dabar jis gyvens.

Bet tinginiui į lovą niekas nieko neatneš, o pirštus kryžiais sukeitus, darbai neatliekami. Ir skursta jis toliau.

– Kaip kas išmano, taip save gano, – atlenkė dabar Šimonis; jis nemato reikalo ginčytis su Kupriumi.

Numojo ir Kuprius ranka, lyg duodamas suprasti: netinka Dievo kūdikiams ginčytis su bedieviais. Ir pakišdamas kitą kalbą, paklausė, kur brolis šiandien besąs?

– Vis dar po vyžėikėnus tebesukinėjasi. Pas ką jis šiandien surinkimą laiko ir laikys, nežinau.

O savyje vėl pamanė Šimonis:

„Jis toks, kaip tu! Nenorėdamas dirbti, jis giriasi, kad Dievas jį pašaukęs sakytoju. Na, manęs dėl. Juk ir tokių žmonių turi būti pasauly. Bent niekam bloga jis nedaro. O mano nuomonę apie save jis jau žino, užtai ir menkai tepareina namo.“

Pasirodžius Anskiu namie, Jokūbas tuojau įspraudžia kastuvą ar šakę jam į rankas:

– Še, broleli, einam dabar į laukus. Darbai laukia.

– Bet man reikia apmąstyti, – spiriasi Anskis, – šeštadienio vakarą turiu surinkimą.

– Ak, ligi šeštadienio vakaro dar daug laiko apmąstymams.

– Bet mano dieviškasis pašaukimas!

– Žinai, kad tavo dievišku pašaukimu netikiu, tokių pašauktų – pilni pakampiai.

– Brolau, apgalvok, kad broliai sakytojai, priimdami mane į savo tarpą, pakėlė į sakytojus. O tu juokiesi. Bet aš vis viena melsiuos, melsiuos ir už tave, kad...

– Gerai, taip! Labai gerai, bet Šventajame Rašte pasakyta: „melskis ir *d i r b k!*“

Šitokie pasikalbėjimai visada pasibaigia taip, kad Anskis, susirišęs ryšulius, ištraukia į žmones, o Jokūbą visada labai aštriai subara jo žmona:

– Juk tu toks bedievis nes! Kaip tu gali jam, savo broliui, tokius žodžius į akis drėbti! Rasi jis iš tikrųjų Dievo pašauktas. Juk kad jis meldžiasi, tai jau tiesiog sienos dreba.

– Taip, taip, sienos dreba, čia tavo tiesa!

Lengviau atsikvėpė Šimonis, kada pagaliau nusiskubino įkyrusis kaimynas. Ir sudiev užmiršo pasakyti Kuprius. O rasi ir neužmiršo, tik iš piktumo nepasakė, nes jį labai raudina ir erzina Šimonio būdas. Ypač savo šypsena jis gali Kuprių į grąžtus išvaryti. O galvoje tik sukasi ir sukasi Šimonio turtai ir bendrai visa Šimonija.

Du broliu turėjo Jokūbas Šimonis. Bet Danielis žuvo kariuomenėj. Niekas nežino kaip. Tik tėvas gavo žinią, kad miręs sūnus, ir daugiau nieko. Bet jis bus toks pat kietasprandis buvęs kaip ir Jokūbas.

Rasi jį vokiečiai prie sienos pastatė...

Jis, dar vaikas būdamas, kažkur klaidžiojo savo mintim: jis esąs lietuvininkas, jis irgi laisvas žmogus, jam nereikia klausyti vokiečių vyriausybės. Mokytojai ir kunigai esą kvaili, nes jie moko ir vaikus, ir žmones vergais būti, prieš visus lankstytis ir tikėtis kažkokio „išganymo“, nes jie tepripažįsta tik

vokiečių karalius ir ciesorius ir visa, ką jie daro, esą gerai, nors jie ir nekaltus žmones žudytų, – taip jis sakydavo, dar į mokyklą eidamas. Gaudavo gana pliekos, niekas negelbėjo: buvo ir paliko kietsprandiškas. Mokyti, tiesa, jis gerai mokėsi.

Ne, jam visai nereikėjo mokyti. Jis visa ką geriau mokėjo beveik už mokytoją.

Kada mokykloje reikėdavo kreipti dėmesį į mokytojo aiškinimus, tada Danielis kažį sau rašinėdavo. O kartą ir užklupo mokytojas jį berašinėjant. Nebesuspėjo Danielis paslėpti. Tai buvo daina, tikra, lietuviška daina.

– Iš kur tu parašei šitą dainą? – aštriai paklausė mokytojas.

– Iš galvos...

– Bet kur tu radai ją, kokioj knygoj, iš kur išsimokei?

– Sakau, kad iš niekur. Aš pats sugalvojau ir parašiau, – ginčijosi Danielis.

– Ir tu drįsti savo mokytojui taip į akis meluoti?

– Aš nemeluojau, – atkirto vaikas. – Šimoniai *n i e k a d a* nemeluoja!

Ir kaip jis tat pasakė! Taip įžūliai, taip begėdiškai, pakeldamas galvą, žiūrėjo jis mokytojui į akis. Kuprius ir tai matė: ir jis tada lankė tą pačią mokyklą.

Mokytojas rauda ir balo: tokį begėdišką vaiką jis savo klasėje auklėja! Tai baisu!

– Tuoju ateisi čia ir persitiesi per suolą! Supranti? – įsakė mokytojas. – Čia, čia! Na, gulkis!

Į dvi dali sulūžo nendrė – taip mušė vokietis Šimoniuką. Bet šis nė „ai!“ nepasakė.

– Ar dabar pasakysi, iš kur tą bedievišką dainą gavai?

– Aš pats ją sugalvojau, – atkakliai tvirtino Danielis.

Ir padaryk tu jam ką! Mokytojas, jau per daug prisivarginęs, liepė Danieliui atsisėsti savo vietoj. O šis – lyg nieko nebūtų. Bet gerai prisėsti užpakalio jis kiek savaičių negalėjo. O mokytojas negali nusiraminti:

– Pagaliau, jei pats sugalvojai tą dainą, tai kas ta merga, kurią vokietis, sakai, užmušė? Pasakyk, pasakyk, nevertasis!

– Tai ne merga, mokytojau, tai mano tėvo sesuo, kuri į priekuliškius už Lamsočio buvo ištekėjusi.

„Kad tai Dievo valia, Dievo toks buvo perleidimas, – sako savo širdyje Kuprius, – to nė vienas Šimonių nenorėjo pripažinti.“

Na, bet netrukus Danielis Šimonis vėl savąsias varė. Kažį į ką jis tik buvo atsigimęs!

Tiesa, jo tėvas turėjęs vieną brolių, kuris taip jau visai savotiškai elgėsis. Taip jau visada aiškinęs, kad esąs kažį kokios laisvųjų kilmės ir niekada vokiečių neklausysiąs. O kada jį įtraukė į kariuomenę, – jis ir dinga.

Sako, pabėgęs iš kareivių. Buvo atvykę žandarai į Šimonių namus jo ieškoti. Manė, kad jis čia pasislėpęs. Bet nieko nerado.

Rasi jis ką nors buvo išėdęs kareiviaudamas ir dėl to sau galą pasidarė...

Jokūbo brolis Anskis tai yra žmogus: Dievo kūdikis ir net sakytojas.

Labai svarbus sakytojas jis, tiesa, nėra. Būna už jį daug geresnių. Bet jis yra tačiau Dievo žmogus, didelis meldėjas ir iki šiol nevedęs. Brolis Jokūbas berods ne kartą sakė, kad jis dėl to nevedęs, kad labai esąs tingus. Bijąs, žmona galėtų netikėti jo dievišku pašaukimu ir prie darbo nuvaryti. Bet, žinoma, bedieviai visada bloga tekalba apie dievo kūdikius. Visada juos per dantį traukia.

Eina, tiesa, visokių kalbų, kad Anskis laiką su kai kuriomis ūkininkėmis. Ak, nebūtų ko stebėtis: dailus jis yra vyras. Moterys blogos, jos moka visaip vyrus išvadžioti. O piktas pageidimas ir Dievo bijantį žmogų persekioja. Ar neparašyta:

...*Nes šėtoms nevidons*

*Gundyti išėjo,
Nuo šventų pradėjo...*

Bet dabar Jokūbas. Tai yra turtingiausias visoje apylinkėje ūkininkas. Kuprius išimtininkas pasakoja, kad amžius jau čia gyvenę Šimoniai ir iš amžių jie turtingi, bajoriškai turtingi.

Kiek Kuprius, išimtininko amžiai turi metų, to Kuprius nepagalvoja, ir taip toli nesiekia jo mąstymas.

– Ir kaip tam Šimoniui visa kas klojasi! Tiesiog pasakiškai! – raudinasi toliau Kuprius. – Niekada neatsitinka jam kokia nelaimė. Priešingai. Javai visada uždera kuo geriausiai, gyvuliai, kiaulės lyg rūgte rūgsta. Arkliai, žiūrėk, kaip liūtai.

Ateina pavasaris, kaimynai jau pro ledą išvaro galvijus į šilus ganytis. Žolės čia, žinoma, nėra. Bet badas geležį laužia. Ir kremta gyvuliai šilus.

O, žiūrėk, kada leidžia Šimonis savo gyvulius į lauką? – tik Jonui. O ir tuomet dar jo miegos pilnos grūdų ir ropučių. Skūnėj visas bertainis šiaudų, šieno kūgiai lauke.

Bet prieis galas ir jam, kaip kiekvienam bedieviui. Kad jis ne iš Dievo savo turtus turi, visi žino. Eina kalbos, kad jau Šimonio tėvas pylęs pinigus į miegas.

Ir ne veltui žmonės kalba, kad Šimonis turįs kauką. Aišku, kad jis turi kauką. Pasistatė sau visas naujas trobas – skūnę, tvartus, bet gyvenamosios nenugriovė žemyn. Žinoma, jei nugriautų, galėtų ir kaukas išeiti. Tad geriau surūkusioj, sulinkusioj troboj gyventi, negu nustoti tokio geradario.

– Bet jis vis viena gaus kada nors galą su išgąščiu, – kone garsiai taria Kuprius ir pasiklaupia kukliai bažnyčios pamūry. Dailiai pakelia jis akis aukštyn, kalbėdamas širdies maldelę lūpomis. O galvoj maišosi mintys toliau, neapykantos pilna širdis tik verda ir verda:

„Sako, kad kauką turintieji negalį nei į bažnyčią eiti, nei „Tėve mūsų“ kalbėti arba priimti kunigo žegnonę. Tai dėl to jam ir per toli bažnyčia!“

Šimonis ir pats nenuginčija turįs kauką, tik juokiasi, tik juokiasi, jeigu žmonės jam tai prikiša.

– O pasakyk, kaimyn, kaip tu tą kauką įgavai? – klausė kartą vienas kaimynas, įgavęs drąsos Žvizdrinėj.

Žvizdrinė – karčiama, pastatyta puskelėj tarp sienos ir Aukštųjų. Ji net Aukštųjų kaimui priklauso. Žmonėms, važiuojantiems žiemą į Žemaitiją medžių, labai ji naudinga; ne tiek ji jau naudinga, kiek patogi. Jeigu nuvažiuojant retas teužsuks, užtat grįžtant niekas nevažiuos pro šalį.

Kad ir ne dėl savęs sustoja, bet arklius reikia pašerti, pailsinti. Antai kad ir vyžeikėnai: dar tolimą turi kelią. Kitas ūkininkas, tiesa, ir nebetoli turi važiuoti, bet dėl draugystės taip pat sustoja. O pasišildyti visiems malonu.

Taigi vieną tokį vakarą ir Jokūbas Šimonis atsitiktinai buvo Žvizdrinėj. Ir kaimynui jį taip paklausus, tik nusišypsojo ir padarė labai paslaptinę veidą.

Šimonis jau prietarais nebetikėjo. Bet jis ir žinojo, kad kitus pamokyti – nedėkingas darbas. Jie tetiki ir tikės tuo, kas jiems patinka. Kartais tad jis ir pats pripasakodavo nebūtų ir nesamų dalykų tiems, kurie to mielai klauso.

Kaimynas, matydamas, kad Šimonis visai nepyksta, o atrodo net, lyg jis kokią paslaptį turėtų širdyje ir tik kovotų su savimi – išduoti ją ar ne, vėl prašneko, bet šį kartą jau drąsiau:

– Rasi ir aš galėčiau tokį kauką pasirūpinti. Tik pasakyk, kaip tu jį įgavai?

– Ak, kauką gali labai lengvai įgyti, – nuduodamas didį rimtumą, ėmė pasakoti Šimonis. – Reikia turėti raudoną gaidį, šitas gaidys turi Jono naktį lygiai septynerių metų būti. Ir kad jis lygiai Jono naktį lieka septynerių metų, tai jis dar tą pačią naktį padeda kiaušinį. Tada reikia turėti juodą

septynerių metų katiną. Šitas katinas taip jau turi Jono naktį švęsti savo gimtuves. Ir tą pačią naktį tą gaidžio padėtą kiaušinį reikia padėti juodajam katinui perėti. Juodasis katinas, perėdamas vieną dieną ir vieną naktį, išperi kauką. Tik tasai kaukas yra plikas kaip žaltys. Ir ketvirtadienio vakarą jis ima kalbėti: „Aprenk mane, apre nk mane!“ Taigi ir reikia jį aprenkti. Ir dar tą patį ketvirtadienio vakarą reikia atsisėsti ir imti verpti, austi ir pasiūti kaukui, kuris velniškai greit auga, drabužius. Drabužiai – marškiniai, kelnės ir milinė turi būti iki dvylikos naktį gatavi. Ir jeigu tie drabužiai jam patinka, tai jis tave labai turtingą padaro. Tu savo miegų jau amžinai neišsemsi...

– O jeigu nepatinka?

– Na, tai jau verčiau nesakysiu, ką jis tada su tavim padarys!

Visi karčiamoje klausėsi išsižioję. Nė vienam neatėjo mintis į galvą, kad tai galėtų būti vėjai, Šimonio kur nors girdėta ar net paties sugalvota pasaka. Visi šventai tikėjo, kad esama tokio gyvulio ar paukščio.

– O koks bent atrodo tas nelabasis? – paklausė vienas smalsiųjų.

Šimonis labai paslaptinai ir reikšmingai traukė pečius ir kraipė galvą:

– Kad išsiperinsi, pamatysi!

– Bet jeigu neturi nei tokio katino, nei tokio gaidžio, ką tada daryti? – paklausė kitas pralobti norinčiųjų.

– Tai ir nereikia, – atkirto ūkininkas vyžeikėnas, parvažiavęs su medžiais iš Žemaitijos.

– Kad tu turtingas, tau ir nereikia, – atsiliepė kažkuris malkų skaldytojas, jau kiek drąsos įgavęs, – mes ir norėtumėm kartą turtingesni likti.

– Ar tu manai, kad tai malonė už porą puspuvių kelmų dirbti, kad ir kaulai traška! – narnėjo kitas malkų skaldytojas.

– O vis dar turi pinigų pragerti, – pasišaipė kitas parvažiuojąs iš Žemaičių ūkininkas.

– Na, tu, šmugelninke! – suriko vienas iš darbininkų ir pakišo kumštį ūkininkui po nosim. – Nenorėk, kad aš trenkčiau!

Šimonis, matydamas, kad dėl niekniekių jie gali dar susipešti, sušuko:

– Palaukite, vyrai, aš papasakosiu, kaip galima gatavą kauką prisivilioti. Juk jūs visi žinote, kad kaukas eina vaginėdamas. Jis vagia nuo kitų turtus ir gabena savo ponui.

Klausytojai visi linkterėjo galva, lyg ir tikrai taip būtų, ir jie tai žino. Tik vienas malkų skaldytojas dar žvairomis pažiūrėjo į ūkininką, pavadintą šmugelninku; šitas pasiskubino išgerti savo pusbutelį ir tada, nė labanakt nepasakęs, išspruko pro duris.

– Jūs žinote, kad kaukas gali pasiversti į ką jis nori, – pradėjo savo pasaką Šimonis. – Bet mieliausiai jis lekia kaip ugingas žaltys per orą. Ypačiai po saulės laidos. Kad jis iš savo namų išlekia ir yra dar tuščias, reiškia, be jokio svetimo turto, tai jis yra šviesus, melsvas kaip nugriebtas pienas. Bet kai jisai grįžta iš valsčiaus pilnas, tai jis yra raudonas kaip ugnies liepsna.

– Ale tai tik ne kaukas!

Visi atsisuko į tą pusę, iš kur iškilo protestas. Kampe sėdėjo vieno parvažiuojančio su medžiais ūkininko bernas, žemaitukas. Jis išraudo kaip vėžys dėl savo tos didžiosios drąsos, bet, matyt, nenorėjo savo šviesos pakišti po stalą.

– Na, kas tada? – visi lyg viena burna paklausė.

– Tai bus aitvaras, – jau padrąsintas atsiliepė berniokas.

– Aitvaras, aitvaras? Kas tai? To mes nepažįstame.

– Aš esu girdėjęs, kad pas jus sakoma pūkis.

– Aa, tai tu manai pūkį. Bet Šimonis turi geriau žinoti, ką jis turi – pūkį ar kauką. Sakyk, kaimyn, ką tu turi?

– Ir pūkį, ir kauką, – juokėsi Šimonis, – visa, ką jūs tik norite.

– Abu kartu turėti negalima, – vėl įsikišo žemaitukas.

Bet Šimonis, palinkėjęs labai naktį, išėjo.

O karčiamoje pasilikę vyrai labai nuodugniai ėmė svarstyti ir kauko, ir pūkio esamybės reikalus.

Kiekvienas žinojo ką nors papasakoti.

Kaži kieno kaimynas nuėjęs kartą pas Šimonį. O manydamas, kad Šimonis klėty, nes klėties durys buvusios praviros, nuėjęs į klėtį. O kai įėjęs, tai pamatęs, kad kažgi kokios dvi žuvys, apie masto ilgumo, pliaukš, pliaukši sušokusios į kažgi kokį bosą, pastatytą su vandeniu.

– Bet kaukas į žuvį nepanašus: jis panašus į žmogų, tik labai mažas, – vėl nugincijo berniokas.

– Na, tai ir bus pūkis buvęs.

– Bet pūkio nereikia rengti. Tik kaukas teprašo: aprenk mane, aprenk mane!

– Velnias žino, ką jis turi! – jau suabejojęs pasakė kitas kaimynas.

– Mano motinos motina yra tikrai pūkį mačiusi, – ėmė vienas pasakoti. – Ji visai aiškiai matė, kaip naktį į jos klėtį įlėkė toks ugningas žaltys. O paskui buvo jai visa skalsa atimta. Galėjo dirbti ir vargti, kiek norėjo, kiek beįstengė, – kaip tiek, taip tiek. Visa žegnonė buvo šalin! O pas kaimyną, kuris turėjo pūkį, niekad os miegos neištuštėdavo. Ir koks jis buvo turtingas! Tik ir didelis kamuolys galą pririeta. Atsirado žmogus, kuris buvo gudresnis už pūkį turintįjį kaimyną.

– Na, ir ką jis padarė?

– Taip pasakojo mano motinos motina, aš pats juk nemačiau. Sako, vienas kaimynas, kuriam taip jau visa skalsa buvusi atimta, pamatęs parlekiant pūkį, parodęs jam savo užpakalį ir pasakęs: „Aš parodau savo dvarus, tu parodyk savo dvarus!“

Paprastai tokį žmogų, kuris pūkį taip nujuokia, šis apleidžiūš utėlėmis arba šašais, kurių tas amžinai negalys nusikratyti. Bet šitas kaimynas skubiai pabėgęs po savo stogu. O pūkis, parlėkęs namo, uždegęs visus savo pono trobesius, taip parodydamas savo dvarus.

– Dar ir Šimoniui taip gali atsitikti, – tyliai, lyg sau pasakė vienas malkų skaldytojas.

– Bet kaukas neuždega trobos.

– O jeigu jis pūkį turi?

– Vieną kartą vienas ūkininkas užlenkė kauką bevagiant, – pradėjo vėl kitas pasakoti. – „Tai kas tu toks esi, mielasis?“ – paklausęs ūkininkas. – „Aš maža vyre!“ – atsakęs šis.

– Tai bjaurybė, nė lietuviškai nemoka gerai. Kas jis tada, ar vokiečių?

– Kur jis nemokės lietuviškai, – piktasis visai mokė. O juk aišku, kad tai piktasis, kad jis ne su geruoju eina.

– Ar to velnio regalima užmušti?

– Ar tu esi kada galėjęs velnią užmušti?

– Bet kad jis išperinamas, tai jis ne dvasia, o turį kūną ir kraują.

Vis dėlto mįslė pasiliko neišrišta, nes jau atėjo vidurnaktis, ir arkliai pradėjo lauke nebekantrauti. O dar per Aukštųjų kalną reikia važiuoti. Tikrai nemalonu po visų tų kalbų.

TĖVAS IR VAIKAI

Šventadienio vakaras. Saulė arti leisenos. Pušyno šešėlis ištįsęs į ilgį, siekia net kaimyno sodybą. Virš pušyno krankia varnos, ieškodamos savo lizdų. Daug jų iškrapštinėta, perai išmušinėti. Tai padarė vaikai, girdėję iš tėvų, kiek žalos pridarančios varnos.

Paskutinį kartą suko gandrai ore ratą ir rengėsi nusileisti į lizdą, kur jau nekantriai laukė patelė. Pamačiusi patį, gandrėnė ražuodamos ėmė papnoti, lyg ką pasakotų arba guostųsi parskreندانčiam savo vyrui. O šisai, nusileidęs į lizdą, piktai ir griežtai atsakė.

Nutilo gandrėnė, lyg įbauginta ir, nuleidusi snapą, stengėsi apdengti savo sparnais vaikučius, bet šie nekantraudami čia pro vieną, čia pro kitą motinos sparną kaišiojo savo snapus tėvo link: jie buvo alkani. Dar kartą nekantriai sudardėjo tėvo snapas, ir tada užviešpatavo tylą gandro namus klevo medyje, už skūnios.

Kiemelyje, po kaštono medžiu, ant suolo, sėdėjo Šimonis su Šimoniene ir šnekučiavosi. Balta, juodai obuolainė katė meilavosi ir verpė ant Šimonienės kelių. Kartais žvilgterėdavo ji po stalą, kur sėdėjo nuo virvės paleistas kiemo šuo Murzis.

Murzis baisiai neapkentė katės. O ši, lyg tai žinodama ir tyčiodamasi, glostė Šimonienę, o kai kada ir Šimonio ranką, prieš Murzij vis aukščiau ir aukščiau keldama uodegą. Kelis kartus jau čiupterėjo Murzis už katės uodegos, bet pasėkos būdavo tokios pat: katė nuspiovė, o Murzis gavo nuo Šimonio per nosį.

– Kaži, kur šiandien Krizas? Visą dieną jo nebuvo, o dabar jau vakaras, – pradėjo po ilgesnės tylos Šimonis.

– Bus kur nors su jaunaisiais išėjęs.

– Ką manai, mamele, ar nepaduosime jau rudenį Krizui? Jis jaunas, stiprus, tegu dirba, tegu vargsta, o mudu eisiva pailsėti. Man juk ne kas dar būtų, mane pavaduoja Krizas. Dėl savęs galėčiau dar keletą metų gyventi. Bet tu turi vis su tomis mergomis vargintis. Išsiimsiva atitinkamą išimtinę ir ramiai praleisiva savo amžiaus vakarą. Aš manau, Krizas ir norės jau pagaliau šeiminku būti. Laikas jau būtų.

– Tiesa, bet kaip su Mikėliu: juk jis ir pareis savo dalį atsiimti.

– Nekalbėk man nieko apie Mikėlį. Juk aš sakiau jam paskutinį kartą išeinant: jeigu jis pasiliks Vokietijoje, tai nieko iš manęs negaus. Viską atiduosiu Krizui.

– Ale priklausančią jam dalį vis tik reikės atiduoti. Jau ir Krizas kitaip nesutiks. Jis nenorės palaikyti, kas ne jo, juk neteisingas grašis į kaupą neina – pats visada esi sakęs.

– Nemanyk, mamele, kad man lengva sūnaus atsisakyti. Bet ar to reikėjo? Aš manau, ar reikėjo jam palikti Karaliaučiuje? Ar jam namie vietos nebuvo? Jeigu tėviškė jam negera, per prasta, – ir gerai: būtų atgavęs savo dalį, būtų išėjęs kur nors į didesnę ūkį. Būtų šiandien žmogus, būtų ūkininkas.

– Būtų, būtų! Na, bet ką dabar!

– Dabar jis lankstosi ten prieš vokiečius, lyg kad kitaip ir negali būti, lenda jiems į užpakalį ir dar yra net dėkingas jiems, kad jie...

– Ale, tėveli, kas taip nedailiai kalba! – nusigandusi įspėjo Šimonienė.

– Rasi ne tiesa? Ar ne kaskart jis giriasi, rašydamas laiškus: tai čia leitenantas, tai čia hauptmanas jį maloniai, girdi, „maloniai“ užkalbinęs ir siuntęs... na, ar girdi? Šimonis duodasi siuntinėtis!

– Kad esi valdinys, tai pats nesiuntinėsi, – pamokė Šimonienė.

– Ale koks bent vargas jį varo būti valdiniu, vokiečiams tarnauti?

– Negali pavyti vaikeliui, žinai, kad jis silpnas, sunkių darbų dirbti neįstengia. Nori lengvesnę duoną turėti. O ką būtų gelbėję, jeigu jis būtų per prievartą namie palikęs ir išėjęs į ūkį arba tėviškę palaikęs, o būtų nugalėjęs, kaip nugalėjęs Kuprius Margiaus gyvenimą. Ne visi moka gyventi, ne visiems sekasi ūkį valdyti. Dabar išvargs sūnelis savo dvylika metų, liks valdiniu, na, ir kas jam kenks?

– O jei Mikėlis, vokiečiams besilankstydamas, – pyksta toliau Šimonis, – užmiršęs esąs lietuvininkas, užmiršęs savo kalbą, savo gimtąją šalį... o kas tada?

– Neužmirš, ne!

– O kad ir neužmirš, spiaute jis vis tiek spiaus į visa, kas lietuviška, kas būriška, kaip tatai daro visi tie, kurieėjo lengvesnės duonos ieškotis. Ir spiaus sūnus tėvui į akis, visai nesuprasdamas, kad jo akys apmuilintos svetimųjų. O kada jis gaus gerą duoną? Tada, kai bus išmokęs gerai vokiškai šveplioti ir iš širdies pasakyti „*Ich bin deutsch*“¹. O kada jis tatai iš širdies pasakys, tai ir žinok, kad jis tuo seniai jau pats tikėjęs, ir tuomet jau mano sūnus nebe Šimonis!

– Nebus taip blogai, nebus, nebijok! – maldino Šimonienė savo vyrą. – Kodėl tad Mikėlis turi būti toks, kaip ir kiti! Jis yra gana gudrus vaikas, jis jau žinos, kaip reikia su vokiečiais apsieiti.

– Kaip visi kad žino! Ne, aš nekenčiu tų, kurie bėga paskui vokiečius, nekenčiu!

– Ale tai tavo sūnus. O kodėl negali ir vienas lietuvininkas likti ponu? – vis užtardama sūnų, užsispyrusi klausia Šimonienė.

– Kad lietuvininkas, palikęs ponu, tuo savo žmonėms patarnautų, tai jau nieko nesakyčiau.

– Patarnaus mūsų Mikėlis, patarnaus. Pamatysi, nudžiugsi ir pats.

„Neverta ginčytis su moterim, – pamanė sau Šimonis. – Jas vargu kada nors įtikinsi: jos tik užsispyrusios savo kalba, ir gana! Tik aš žinau, kad Mikėlis nuvarys mane į grabą.“

Jokūbas Šimonis jaučia, kad negerai sūnus daro, palikdamas vokiečių tarnyboje. Jis jaučia, kad lietuvininkas turi save gerbti, o ne lankstyti prieš svetimuosius. Jo sąžinė liudija, kad jis ir jo sūnus gali stovėti ir net stovi ant to paties laipsnio, ant kurio stovi vokiečiai. Betgi vokiečiai lietuvių tokiu nepripažins. Užtai jis ir lieka, bent privalo likti Šimoniams ir visiems lietuviams svetimas.

O kad Jokūbas Šimonis šį vakarą kaip nors dar patirtų, kiek jo protėviai vokiečių kankinti, jis čia nebesėdėtų, o jau būtų pakeliui į Karaliaučių, nors ir pėsčias, išvaduoti sūnų iš svetimųjų rankų. Arba, jeigu neklausytų grįžti namo, pasakyti jam, kad jis, Mikėlis, – jau nebe Šimonis, nebe jo sūnus.

Bet Jokūbui Šimoniui Aukštųjų Šimonių praeitis jau svetima. Perdaug ji jau tolima. Jis jos nebežino, jis tikrai kažin ką nujaučia.

Per kiemą sunkiais būriškais žingsniais pareina Krizas Šimonis. Ir iš stuomens, ir iš liemens jis ūkininkas, niekas jau to nenuginčys. Uždėtoji ant jo pečių našta, nors ir kažin kaip sunki ji būtų, jo taip veikiai nepargriaus. O, jis tikras Šimonis! Atitarnavęs savo laiką kariuomenėj, tuojau sugrįžo ir nė vienu žodžiu daugiau nebeminėjo Vokietijos ar vokiečių, lyg jų visai nebūtų.

Džiaugiasi tėvas savo sūnumi, ir tam sykiui užmirštas nepaklusnysis Mikėlis.

Džiaugiasi, tiesa, ir Šimonienė Krizu, bet motinos širdis daugiausia pas aną, kuris toli nuo namų. Jai taip jau būtų daug maloniau, kad Mikėlis būtų namie ir paimtų tėviškę. Bet, tėvui barantis, reikia vaiką užtarti. O barasi ne tik tėvas: barasi ir giminės, ir kaimynai. Vieną užtarėją turi vaikas turėti. Tai ir užtaria jį motina.

Ne kartą ji, nuraukusi keletą grašių, siunčia sūnui, ir siuntinių vienas kitas keliauja į Karaliaučių. Tėvas to nežino. Rasi jis ir nieko nesakytų, juk jis tėvas. Bet kažin kodėl jam nežinant siųsti maloniau?

– Ar girdi, Krizai, – prišaukė pareinančiam sūnui tėvas.

– Na ką, tėveli?

– Mudu tik kalbėjova apie padavimą. Aš jau norėčiau rudenį. Ar norėsi?

– Tėveli, man juk dar laiko! Gyvenk dar kokius metus. Aš dar...

– Na, ką dar? Aš maniau, tu džiaugiesi, kad pagaliau liksi šeiminiuku, o štai, man rodos, tu nori išsisukinėti. Kodėl?

– Ne, tėveli, bet dalykas su Mikėliu turi dar paaiškėti, nenorėčiau jam už akių pulti. Juk jis vyresnis už mane.

---

¹ Aš esu vokiečiai. (Vok).

Tėvas piktai suraukė kaktą. Mikėlis, vis tik Mikėlis! O ką jis daro? Kartūs žodžiai jau renkasi ant Šimonio lūpų. Bet motina, norėdama nukreipti tėvo mintis, įsikišo:

– Pačios, rodos, ir dar neturi apsiskyres? Norėčiau, kad apsiskirtum iš geros giminės, garbingą mergelę. Žinoma, kad ir atitinkamą dalį ji turi turėti.

– Ne visos garbingos giminės mergelės gauna didelių dalių, mamyte!

– Na, tai imk tokią, kuri gauna. Manau, patsai žinosi, kas tau pritinka.

Bet Krizas težinojo, kas jam patinka!

Ilžės Ašmikės giminės nei prigavikai, nei vagys, nei vienas kalėjime nesėdėjęs, bet vis viena niekas dar nepatvirtino, kad Ašmiai garbinga giminė. Užtai ir negali drįsti Krizas Ilžę vesti. Dalies ji ir nedaug tegaus: nedidelio ji ūkininko duktė.

O tik Ilžė viena jam tepatinka. Ilžė ne tik daili, išmintinga, bet ir apsisukanti mergelė. Krizas ją imtų ir be jokios dalies, bet jo tėvai nusistatę kitaip, be to, reikės juk ir Mikėliui tuojau dalį išmokėti.

Tėvam labai tiktų Stonaitikė. Stonaičiai turtingesni. Jie dukterį pinigais apipils, – sako kaimynai, – jei tik ją kas ims. Žinoma, su savo pinigais ji gali ištekti į dar didesnę gyvenimą, negu Šimonių. Bet Krizas žino, jei jis tik siųstų piršlius, Stonaičiai tvirtų visa dešimčia. Tačiau Krizas nenori.

Raktams panešioti, taip, bet darbui ji netinka! O Šimonių ūkiui reikia šeiminkės, kuri pati darbo nebijo. Už stiklo pastatyti savo žmonos Krizas nenori.

Ilgai Krizas galvojo ir mąstė, kas daryti. Bet, užėjus saldžiam snauduliui, atidėjo klausimą: kad reikės, bus ir išeitis.

GALO PRADŽIA

Vasara. Liepos mėnuo. Saulė ne tik kepina, bet ir svilina. Visa, kas žmonių rankomis sodinta, – nusvilę.

Jau visur rugiai kertami, bet kas iš jų! Kai kur nė antros sėklos nebus. Badas jau šiepia dantis džiūgaudamas. Vasarojas taip jau beveik visas privarytas, bet miežiai štai – nė per dalgį. O pavasarį atrodė visa taip gražiai. Roputės visos pageltusios, nė žydėti beveik nežydėjo šįmet. Ne tikai kas žmonių rankų sėta ar sodinta, bet ir visa gamta ištroškusi vandens, vandens, lytaus!

Kiek savačių jau kepina, degina saulė, negailestingoji, baisioji, išgąstingoji saulė! Viskas lįste lenda atgal į žemę, lyg norėtų pasislėpti nuo baisiosios saulės kaitros. Medžiai, lapuotieji ir spygliuotieji, lyg apsvilę. Aukštųjų šilai, kuriems už mėnesio jau laikas žydėti, tiesiog pajuodavę. Vienur kitur matyti rūkstant – kaip jie užsidegė, niekas nežino.

O kas išgąstingiausia – gyventojų šuliniai išdžiūvę. Nebėra vandens nė sriubai virti. Galvijų jau nė manyti nemanyk girdyti iš šulinių. Prūdai – visi išdžiūvę sausai, tiesiog susproginėję jų dugnai.

– Dieve, Dieve, kas bus šįmet, sulauksime bado! – dejavo Šimonienė vieną pavakarį.

– Jau nė rasos nebekrinta, dangus lyg užrakintas! Kas bent prisimena tokių sausų metų. Lytingų būdavo, daug kartų daga ant laukų supūdavo. Bet tokios giedros nebeatmenu.

– Šiandien gandraus jau paskutiniu du savo vaiku išmetė iš lizdo, – ėmė pasakoti Krizas. – Vienas dar plasnojo plasnojo sparneliais, bet, matyti, sužeistas netrukus padvėsė. Juk seniai jie jau ir kentė badą! Seniai jau nebėra nei varlių, nei sliekų ar šiaip ko.

– Tai ženklas, kad dar taip veik negausime lytaus. Dieve, Dieve, turėsime badu numirti!

– Nerūpinkis apie rytišką dieną, mamele, – atsakė linksmindamas Šimonis, – tėvas tavo dangiškasis rūpinsis už tave.

– Nerūpinkis... O juk skaudu visa ką matyti alpstant ir mirštant be lašelio vandens.

– Tai žmonių nuodėmės, – pasigirdo Anskio Šimonio balsas iš jo kambario. – Ar ne gana mokau jus mylėti Dievą, melstis, išpažinti savo nuodėmes ir pereiti į prisivertimo kelią! Gana šaukiau, gana meldžiausi, kad atsivertų tavo akys, Jokūbai! Bet mano balsas liko kaip šaukiančiojo tyruose. Tokios užkietintos širdies, kaip tavo, galima dar eiti ieškoti. O esi mano brolis!

– Liaukis, Anski, liaukis!

– Taip, taip, tu niekada nenori teisybės girdėti! Taip jau darė bedieviai pirm amžių, kada Dievas leido tvaną. Jau tuokart žmonės neklausė pranašų. O kada pamatė Dievo teismą, tada jau buvo per vėlu. Taip ir šiandien. Bet šiandien ne tvanu, o ugnim Dievas sunaikins netikinčius.

– O tave?

– Dėl nusidėjėlių ir bedievių turi kentėti ir Dievo žmonės.

Jokūbas patraukė tik pečius:

– Kas turi ateiti – ateis ir be tokių dykaduonių, tinginių pamokslų...

Seniai jau saulė nusileido, bet vakaro pašvaistė šviečia lyg užtekančios saulės aušra. Atrodo, lyg saulė, tiktai apsisukusi, vėl užtekės iš vakarų.

Bet tai jau ne vaizdas, galys nuraminti Aukštųjų šilų viensėdžius, susirūpinusius dėl dideliosios giedros. Tai baugus vaizdas, primenąs kažį ką ypatinga. Pašvaistė atsimuša į medžius – pušis, beržaičius ir apušes. Tiesiog matyti, kaip dreba apušės lapai. Medžių lapai ir spygliai geltoni, bet ne paausuoti, o baisiosios saulės gruzdesiai.

Užlindusi už horizonto, saulė, atrodo, šaiposi iš įbaugintosios žmonijos.

Nusigandę ir nusiminę šilų viensėdžiai nedrįso į poilsį eiti. Nors akys merkiasi, kūnas drimba tiesiog iš nuovargio į žemę. Bet šita vakaro pašvaistė, šitos žaros ten...

– Tai ženklai prie dangaus.

– Tai yra prieš dar didesnę giedrą.

– Didesnės nebegali būti giedros, juk jau visa kas sudegę. Bado sulauksime, baisių bado!

– Ne tik bado sulauksime, bet ir maro. Juk iš bado atsiranda ir visokių ligų.

Taip ir panašiai kalbasi šį vakarą viensėdžiuose.

Rasi šitokia pašvaistė ir nebūtų taip baugi – juk pasirodo tokių dažniau, – jei neviešpatautų tokia išgąstinga giedra, kuri jų širdis pripildžiusi nusiminimo ir baimės.

Bet kas tai: anapus Aukštųjų kalno, iš rytų – nušvinta kita pašvaistė. Ne rytų tai aušra, juk dar vakaras. Ne, visai į tai ir nepanaši. Štai lyg sparnai suplasnojo ore: ugnis!

– Ugnis, ugnis!

– Na, kas gi bent prasimano šiuo metu nusiųlinti?

– Iš kur imti vandens gesinti?

Gaisras didėja, plečiasi. Štai jau ir šauksmai vieškeliu:

– Ugnis, ugnis!

Kartimis ir kibirais nešini, bėga žmonės ugnies link. Ir kibirus nešasi, – juokinga! – Iš kur to vandens semsi?

– Ugnis, ugnis!

– Kas dega?

– Dar nežinome. Bet reikia gelbėti, vis viena, kas degtų! Vandens gesinti nėra, tai reikia nors plėsti iš ugnies nasrų, kas išplėsti galima.

– Ugnis, ugnis!

Iš visų šalių tiesiai per laukus, šilus, iš tolo ir arti bėga žmonės gaisro link.

– Ugnis, ugnis!

– Kas gi pagaliau dega?

Ir štai, ant Aukštųjų kalno atvykęs, jau matai, kas dega.

Šimonio sodyba liepsnose!

Ugnis iškilo iš tvartų, kurie apkimšti pernykščiu šieniu. Tai geras kšnis ugniai. Bet kaip čia ugnis atsirado, to niekas nesupranta.

Subėgus žmonėms, ugnis jau buvo persinešusi ant skūnės, į kurią tik šiandien suvežti pagiedrėję ir per daug anksti privarytieji rugiai – visi! O vėjas, nors ir nedidelis, vis dėlto įstengia nešti ugnies kamuolius dar toliau. Jis žaidžia ore ugnim.

Ugnies kamuoliai skraido padangėmis ir sproginėdami virsta žarijomis, kurios nušviečia visą šalį. Aure, iš skūnės suplasnojo lyg ugningo erelio sparnai – liepsnos, nešdamos keletą liepsnojančių lentų per orą.

Ugnies braškėjimas, traškėjimas ir užimas užslopina visus kitus garsus. Daugiemis atvykusiųjų nėra darbo. Visi žiūri į baugųjį vaizdą lyg pritrenkti. Visų veidai, tiesa, nubalę, bet liepsnos paraudonina juos.

Po laukus keletas paršelių bėginėja žviagdami. Išvestos iš tvarto ir išvartytos už vartų karvės vėl grįžta baubdamos, vėl nori pulti į ugnį.

– Reikėjo keletą šakių mėšlų išmesti iš tvarto, tai jos nebepultų į ugnį, – patarė vienas iš atbėgusiųjų kaimynų.

Du arkliu užsispyrė neiti iš tvarto. Jau tvartas pilnas dūmų; pro zėdus jau veržėsi liepsnos, kai Krizas dar tebesivargino su arkliais. Suprato tėvas, kad sūnus vargu gyvas beišeis iš ugnies. Bet, matydamas jo pasiryžimą gelbėti, puolė ir patsai į pavojų, juk negalima sūnaus liepsnoms palikti: iš kažki kur sugriebęs senas plėškes, užmetė arkliams ant nugarų. Ir kada išėjo Šimoniai su arkliais į kiemą, sukrito tvartų stogas.

– Priėjo Šimonių turtams galas, – pradėjo kamantinėti kažki kas iš aplinkui stovinčiųjų.

– Taigi, taigi, Kupriau, to jis nebus tikėjęs!

– Aš jam ne kartą esu sakęs, – kalbėjo Kuprius toliau. – Žmogau, žmogau, grįžk tik pagaliau į tikrąjį kelią! O jis visada mane nušaipė. Štai dabar jis gavo savo algą, vertai užpelnytą.

– Žinoma, kad vertai. Dar visai neseniai jis mane nudarkė. Kai jam sakiau prisiversti, jis mane kiaule pavadino. Ar tai brolis! – įsikišo Anskis į kalbą. Rankas į kišenes susikišęs, tingiai jis slimpinėjo aplinkui.

– Na, tu galėtum nors ten gelbėti. Juk ir tave paliečia nelaimė!

– Aš gelbėti? Ne mano kiaulės, ne mano pupos. Pats įsitrupino, pats tegul išsrebia. Mano duonelė gatava, man stalas dengtas visur, kur aš nueinu.

– Tai nekrikščioniška, – pasakė kažki koks žmogus, kurio niekas nepažino.

– Na, jeigu krikščionis būtų mano brolis, rasi ir gelbėčiau, o kad krikščionis jis būtų, nebūtų taip atsitikę.

– Turbūt pats uždegei? – paklausė svetimasis ir atsakymo nelaukdamas nuėjo savo keliu. Svetimasis turbūt keliauninkas, pasiryžęs į tolimą kelionę.

Sudrebėjo Anskis lyg apušės lapas. O tada, apsižvalgęs, ar kas iš aplinkui stovinčiųjų jo nemato, atsitolino. Kaimynai ne taip labai jau kreipė dėmesį į jį, nes turėjo gana darbo: reikėjo sekti, kas dar toliau sudegs.

Jiems lyg ir gaila, bet vėl ir malonu matyti, kad tas išdidusis kaimynas, Šimonis, šiandien liks elgeta. Niekada jis kaimynų pagalbos neprivalė. Bet dabar privalės!

Tik Anskis Šimonis Jokūbui į akis pažiūrėti – niekada jau nebegalės!

– Jau ir gyvenamoji dega!

Baisus sujudimas pagavo žiūrovus, kurie nežino, ką daryti, – ir vėl lyg apmirę, rankas nuleidę žiopso.

Didelis patenkinimas pripildė Kupriaus krūtinę. Mielai jis norėtų pasikalbėti su vienminčiu, tik Anskio jau nebematyti.

Skaidrus išaušo kitas vasaros rytas. Netrukus patekėjo ir saulė. Bet pakilusi kiek virš pušyno, staiga tarsi krūptelėjusi nuraudo. Tada kiek pasisukusi apsidengė vis juodyn ir juodyn einančiu šydu.

Galbūt prisiminė saulei Mato Šimonio čia pralietas prakaitas, jo vargai, rūpesčiai ir džiaugsmas, kai jis pagaliau įlindo čia kadai į nuosavą trobelę.

Ir dar tą pačią dieną ėmė lyti. Ir lijo ne vieną, ne dvi tris dienas, bet tris savaites.

Kodėl sakoma, kad saulė negailestinga, kad saulė baisi? Ar ne jai turime dėkoti už visą gyvybę pasauly? Sakai, jos sudegintas derlius, per jos nemalonę dingo sėja! Nesvarbu, jei tavo duona, kurią tu šią žiemą valgysi, pelais bus maišyta! Nesvarbu, kad ir kiaulinių ropučių menkai tebus, bet būti bus!

O kai ateis pavasaris, tai saulelė jau rūpinsis, kad tavo akys prašvisty, kad tavo veidai raudonuotų, kad tavo jėgos stiprėtų.

Kodėl apsidengė saulė dabar liūdesio šydu? Štai Aukštujuose ji pamatė degėsių krūvas.

Taip, dailioji Šimonių sodyba – degėsių krūva. Kur gyvenamoji ir skūnė buvo, beveik ir vietos nebepažinsi. Kur tvartai buvo, dabar riogso mūrai; iš tų mūrų atkvepia kvapas: daug gyvų daiktų yra čia sudegę.

Vakar Šimonis turtingas – šiandien elgeta.

Šį rytą ne gaidžio giedojimas prižadino Šimonį iš miego kaip paprastai. O ir nereikėjo.

Šimonis sėdi ant tvarto slenksčio. Šalia jo Šimonienė, kurios ašaroms galo nėra. Sūnus Krizas, atsirėmęs į stovintį dar mūrą, žvelgia į tolį. Kalbėti nieko nėra. Ir tyli visi.

Bernas ir mergos – visi susirūpinę, kažį ką tarp savęs paklėtyje tariasi. Klėtis liko viena ugnies neliesta.

Visi jie žiuri į šeimninikus. Pagaliau, kažį ką susitarusi, šeimyna lyg nenoroms ir nedrąsiai ėmė artintis prie šeimniniko.

Jiems atėjus ir sustojus patvarty, pakėlė Šimonis akis. Vaje, koks jis šiandien pasenęs! Tiesa, nebe jaunas jis, seniai jau pražilęs. Bet akys, tos linksmosios, tos giedriosios akys, kurios tiek daug žinojo, tiek daug pasakė vienu žvilgiu, kur jos dingo?!

Ir koks jo veidas raukšlėtas! Ne, tai ne Jokūbas Šimonis, bet prisikėlęs iš grabo kažį koks senelis, kuriam vėl laikas griūti į grabą.

Bernas kramtė šiaudą, niekaip negalėdamas pratarti žodžio. O juk reikėjo...

– Šeimnininke, – prabilo jis pagaliau, bet sakinyš nutrūko. Kažį koks kylys gerklėje užima žadą. Ne, vyras užaugęs, nepradės dabar bliauti lyg mažas vaikas.

– Šeimnininke! – pradėjo iš naujo, bet sunku kalbėti. – Mes žinome... mes... nors ir daug metų pas tave tarnavome... mes būtume palikę dar ilgiau... bet... bet žinome, kad tu mūsų laikyti nebegali... taigi... mes susitarėme eiti kitur darbo ieškoti. Algos... pinigų mes iš tavęs nenorime... tik ateisime atsiimti savo paselę.

Liūdnai nusišypsojo Šimonis:

– Vaikai, dėkui už dovaną! Jūs pirmieji, kurie norite mane bėdoje gelbėti. Dievas teatlygina. Aš to, rodos, jau nebegalėsiu. Jūsų paselė... – Vėl nusišypsojo Šimonis, ir ašaros suspindėjo akyse. – Jūsų paselė – sugruzdėjusi. Sugruzdėjo dirvoj, – giliai atsiduso senis. – Bet jeigu dar kada nors

prasigyvensiu aš ar mano sūnus, jums bus alga atiduota.

Tik didžiosios mergos jis paprašė palikti: darbų daug, šeiminkė sena, nuo šito smūgio visiškai sugniužusi.

Bet bernas paliko dar stovėti. Matyti, kad turi kažką širdyje. Pamojo jis Šimonį į šalį.

– Šeiminkė, aš girdėjau žmones vakar kai ką kalbant. Ar tai tiesa, – nežinau, bet norėčiau beveik tikėti. Žmonės kalba, kad Anskis, tavo brolis...

Susvyravo Šimonis, lyg kūju gavęs, bet vėl greit susigriebęs tarė:

– Vaikeli, koks Anskis žmogus, žinau aš, žinai ir tu: tinginys, veidmainys. Bet... Šimonių giminė garbinga iš amžių. Kad ir išsigema kartais vienas kitas, tik jau niekšų piktadarių iš jos nebūva.

– Bet ir jis pats sakęs, kad...

– Jei jis ką ir sakė, tai tebus buvusi tik paprasta jo kalba, – griežtai nutraukė berną Šimonis. – Prašau, meldžiamasis, neskleisk gandų, tylėk, nes tai netiesa!

– Bet tik kas nors užkūrė sodybą! Iš savęs neužsidegė, – spyrėsi bernas.

– Žinoma, kas nors užkūrė. Bet tasai, kas jis bebūtų, nuo savo bausmės neišbėgs.

Bernas nuėjo savo mintimis nešinas. Nuėjo įsitikinęs: padegęs tik Anskis Šimonis, niekas kitas.

O Šimonis, palikęs visa, vos gyvas nusvyravo į laukus. Ne, dabar niekam nesirodyti. Dabar tik vienam, vienam būti!

– Taip, ne kitaip yra! Kad aš ne tuojau tat pamaniau. O tu išgama, tu išgama! – dejavo Šimonis. – Tu siurbėlė! Tu, tu, ne kas kitas! O kas dabar? Dabar tik reikia pranešti žandarui, kuris tave tuojau į kalėjimą pasodintų. Ir nieko nebeliktų iš viso tavo Dievo pašaukimo. Ir žmonės, kurie dar šiandien tavo pašaukimu tiki, atsitrauktų nuo tavęs, pasibaisėtų! Ir vertas esi pasibaisėjimo, tu, išgama!

– Bet... ak Viešpatie, nevesk mūs į pagundymą, nevesk! Išlaiyk nors kito Šimonio rankas švarias! Aš Šimonis, jis Šimonis, abu vieno tėvo esava vaiku, abu vienos motinos esava auklėtu. Ar abu ir būsiva niekšu?

– Ne, ne! Kad jau ir sutepei savo sąžinę, tu, veidmainy, tai nors Šimonių vardas tegu nebus valkiojamas po kalėjimus.

Jokūbas Šimonis verkė, verkė pirmą kartą, vyru būdamas, verkė ilgai ir skaudžiai.

SAKYTOJAS ANSKIS ŠIMONIS

Pasitraukęs nuo žmonių, teisiančių jo brolių, Anskis nubėgo pasiimti ryšulių, kurie dėl visa ko jau buvo padėti daržo kampe. Apsišvalgė Anskis, ar niekas jo nemato, ir nusiskubino keleliu pušyno link. Bet kur link dabar žingsnius kreipti? Anskis tikrai nežino. Viena tik aišku: greičiausiai iš tos nelaimingosios vietos, greičiau, greičiau!

Bet atsisukti dar reikia... kažki kodėl. Rasi ir gailės verčia, rasi ir patenkinimas gundo:

„Atsigręžk, žiūrėk, ką padarei. Visa šalis toli ir plačiai nušviesta tavo darbu!“

Atsisuko Anskis Šimonis ir kone pargriuvo iš išgąščio. Braukia ranka per akis, lyg nubraukti norėtų kažki kokį vaizdą. Bet baisusis reginys pasilieka.

„Ne, to nenorėjau, gyvenamoji neturėjo degti. Juk čia ir mano visa nauda! Pamokyti aš jį tenorėjau, mano brolių, parodyti, kad Dievas neapsijuokdina. Norėjau būti Dievo įrankiu. Ar ne gana jo šaipytasi iš manęs?“

Anskis, atsiminęs vėl brolių, atsitiesė visu ūgiu:

„Dabar gerai ir taip.“

Stengiasi Anskis nutildyti staiga atbudusią savo sąžinę, tik tai nepigiai pavyksta. Stengiasi pats sau įkalbinėti, kad jis tikrai gerai padaręs, kad juo pasinaudojęs Dievas kaip savo įrankiu. Lyg priešininką kokį įtikinti norėdamas, jis garsiai sušunka:

– Taip turėjo būti, Dieve, juk taip turėjo būti!

Dar kartą atsisuko jis į degančią sodybą, lyg atsisveikinti norėdamas. Bet pikta šypsena iškraipė jo veidą:

„Taip, broliu, atsilyginova vienas kitam. Aš nebe sakytojas, tu nebe ūkininkas daugiau! Abu mudu šiandien lygiu.“

Ilgai žiūrėjo Anskis gaisro link. O veidas toks patenkinimo kupinas, akys tik žaibuoja iš džiaugsmo.

Pagaliau nususuko. Bet kas tai?

„Viešpatie, visas pušynas liepsnose... Ak, ne, ne, tik taip per akis pasirodė... Ir tos akys kažki kodėl... ar jau silpnyn eina...“

Bet širdies gilumoje jis žino, kad jo sąžinė jį kankina ir gąsdina. Vienas ir kitas baimės šiurpas nukrečia Anskį. Jis dreba lyg apušės lapas. Ir vos vos pasisuko vieškeliu Priekulės link.

Kryžkely dar kartą sustojo, dar kartą atsigręžė. Ugnis jau pradėjo silpnėti. Sugniaužė Anskis kumštį ir iškėlė aukštyn:

„Ar ir dabar dar, broliu, ar ir dabar dar?“

Pagaliau nusisukęs sunkiais žingsniais nuėjo savo keliu.

„Kur nueisiu, čia namai, – galvoja Anskis, – neprapsiu, Dievas gelbės savo...“

Bet čia ir vėl lyg aštrus peilis dygterėjo sąžinės balsas:

„Dievas gelbi savo vaikus. Bet kas tu? – sustingo vėl Anskio žingsnis. Kojos nebenori klausyti. – Rasi ir nuvargęs esu, – raminaisi sakytojas, – tikrai esu nuvargęs! Jau šauniai po vidurnakčio. Vakarinė pašvaistė jau traukiasi į rytus. Pailsėsiu kiek.“

Atsisėdo Anskis Šimonis ant vieškeliu krašto į pakrūmį. Bet negana, kad išgąstis ir baimė pasikeisdami jį kankina. Pradeda ir širdis sopėti vis daugiau ir daugiau. Veltui jis stengiasi įpasakoti savo sąžinei, kad ne jis uždegęs sodybą, kad kažki kas kitas. Veltui!

Širdis sopi vis daugiau ir daugiau. Sąžinė pradeda jį krimsti vis skaudžiau ir skaudžiau.

„Kažki, kas ten šnekučiuodami ateina? Ak, tai pareina vyrai nuo ugnies, – toliau užslinko už krūmelio Anskis, – geriau, kad niekas nepamatytų!“

– Ar tu matei Šimonienę? – girdi Anskis klausimą.

– Girdėjau, kad ji buvusi apalpusi, – pasigirsta atsakymas, – beveik jos jau nebeatgaivinę. Bet ir ne juokai: visa kas, visa kas teko ugniai! Aš ir šiandien savo žmonai sakiau: „Apsižiūrėk tik, sakau, apsižiūrėk! Juk jeigu tik viena kibirkštėlė užlekia ant stogo, ir jau esame dingę!“

– Bet ant Šimonių tvarto jokia kibirkštis negalėjo užlėkti.

– Čia padegta, aišku!

– Man taip keistai pasirodė su Šimonio broliu.

– Na, na, tu tik nesakysi, kad Anskis tai padarė. Jis Dievo bijąs žmogus, sakytojas.

– Dievą kišenėj nėšio', o velnią po laukus gainio', – nusijuokė kaimynas.

O Anskio, tai girdinčio, krūtinėje jau nebe sopi, o tiesiog degte dega.

„Sakytojas, Dievo bijąs žmogus – hm, hm. Lyg kad sakytojai ne žmonės, – pyksta Anskis. – Kodėl brolis man toks buvo? Dėl jo ir man dabar teks be tėviškės aplinkui bastytis. Aš jį tik pamokyti norėjau.“

Sąžinę, tiesa, dar turi Anskis Šimonis.

Kaip visada, taip ir šį rytą Bertienė, žymi Vyžeikėnuose ūkininkė, jau anksti ant kojų. Šeimyna seniai jau laukuose. O Bertienei, vienai palikus namie, pilnos rankos darbo. Čia paršeliai, čia veršiukai, čia tos vištos, čia tos antys. Tik bliauja, žviegia, klykia ir katnoja. Visi per kits kitą. Ir rykai dar sumazgoti, apsišluoti. Kūrinas antai, iš prigimties blogo ūpo, nedailiai sukrioterėjo, pamatęs įeinantį į kiemą žmogų. Subruzdavo kiemo šunys, didžiausią pakėlė triukšmą.

Išbėgo Bertienė žiūrėti, kas toks ankstybas svečias. Ak! ir nudžiugo širdis, ir akys iš džiaugsmo sušvitėjo.

Per kiemą lėtai žingsniais, matyt, labai nuvargęs, įeina Anskis Šimonis. Rankas į prijuostę šluostydama, šeimininkė išbėgo pasitikti svečią.

– Dieve duok labą rytą! – nusižemindamas ir net kepurę pakylėdamas, pasakė Anskis.

– Dėkui, dėkui!

Ir... kaip ir per garsiai nuskambėjo „broliškas“ pabučiavimas. Lyg baimingai apsidairė sakytojas.

– Nieko nėra, Anski, nebijok, visi laukuose. Aš vieną viena visame gyvenime, – susigėdo šeimininkė, kad per daug jau meili prieš svečią pasidarė. Bet ne, tegul jis žino, kad jis jai patinka.

– Ak, tu viena! – ir dar kartą nuskambėjo pabučiavimas. Tiesa, suprato abudu, kad tai ne broliškas pasibučiavimas, kokis yra Šventajame Rašte leistas. Bet juk niekas nemato.

– Aš dar turiu bėgti šunis palakinti, – atsiprašė Bertienė, pajutusi, kaip Anskio rankos pamažu nuslydo jos liemeniu.

Išbėgo Bertienė į virtuvę ir greit užkaitė pusryčius svečiui. Bet ir šunų neužmiršo. Išnešė jiems net gerai pabaltintą putrą. Jai šiandien šventė, tai tegu ir gyvi daiktai tatai jaučia.

O Anskis, patenkintas meilingu priėmimu, šypso.

Daili ir net dar jauna Bertienė. Keli metai kaip našlė. Vaikų nė vieno nėra. Iš amžių jau čia surinkimo namai. Užtat ir Anskis mielai ir dažnai pasiskelbia čia surinkimą. Taip ir susipažino juodu arčiau. Bet per arti, ne! Bertienė jam labai patinka, tik moterystės jungą užsidėti sau ant sprando Anskis dar vis kratosi.

Bertienė visada atsiranda geriausios nuotaikos, kai pamato Anskį Šimonį. Ir gražus jis vyras! Visada taip dailiai apsirengęs, jo marškiniai visada balti kaip sniegas. O juk jis dar nesenas, plaukai dar nepražilę. Žmonės berods kalba šį ir tą apie jį. Bet jų nesuklausysi.

Netrukus jau stalas padengtas ir apkrautas skaniais valgiais. Pakepti lašiniai su kiaušiniai labai gardžiai kvepia. O Anskis šauniai išalkęs.

– Sėskis šalia manęs, draugsesele! – prašo sakytojas. – Vienam valgyti neskanu.

Atsisėdo šeimininkė šalia sakytojo. Visai arti prisišliejo Anskis, lyg paslapčių norėtų jai papasakoti. Bet jis tyli. Kebli padėtis. Tyli ir Bertienė.

„Kodėl jis dabar atėjo? – mąsto ji. – Ar tikrai jis jau apsigalvojęs? Laikas būtų! Man reikia šeimininko. Piršlių lankosi gana. Galima gauti ir jaunesnį. Bet, kaip sako priežodis, už jauno – po lazda, už seno – po barzda! O Anskis – Dievo bijąs žmogus. Bet ir meilus jis gali būti.“

Ką tik nutveria jis Bertienės ranką, tik taip sau, visai iš netyčių. Ir Bertienė užmiršta, kad reikėtų truputį brangintis.

Pagaliau susipranta šeimininkė, kad reikia kalbėti:

– Ar čia arti surinkimą turėsi? – kvailas klausimas, bet juk jis sakytojas, tai ką šiaip kalbėti.

– Ne, dar ne, aš tik iš didžiųjų bėdų išbėgęs atėjau pas savo draugseselę.

– O kas bent atsitiko?

– Vakar tėviškė sudegė.

– Ui, Dievaliau!

– Visa kas sudegė, palikau ir aš plikas kaip pirštas, ir mano brolis, žinai, tas, kuris savo

bedieviškumu visiškai nuo manęs skiriasi!

– Bet kaip tai atsitiko?

– Dievas žino! – Ne, Anskis nediršo papasakoti, kaip buvo ketinęs, kad vienas žemaitis pasirodęs labai įtartinas, kad jis norėjęs jį nutverti, bet šis pasprukęs. Ne, nutarė nieko nesakyti, neįsivelti. Tegul mano žmonės, ką nori. Žinoma, jeigu žandaras ateitų, tai jau, savo kailį gindamas, pasakys, ką sugalvojęs.

„Tai dėl to jis pas mane atėjo dabar, kad niekur pasidėti nebeturi. Dabar aš jam susyk gera“, – tarė sau Bertienė, ir staiga jaučiasi ji labai apvilta. Ir jos širdis jau pradeda svyruoti.

– Dievas uždeda mums mėginimų, – vėl saldžiai paskamba Anskio balsas. – Dievas nori matyti, ar mes ir tuomet jam dar ištikimi, ar mes ir varge mokėsime mylėtis kaip broleliai kits kitą iš širdies.

O skersa akim pažiūrėjo Anskis į Bertienę. Jam ne tik įdomu, kokį veidą padaro dabar Bertienė, bet jam ir baimė kyla, ką gali žinoti, ką pagaliau ji pasakys. Gal parodys duris:

– Eik, iš kur parsiplovei!

Bet Bertienė jau atsisvėrusi jo naudai.

„Teisybę kalba Anskis, – atsako ji sau į savo svyravimus ir tuo galutinai nutildo savo abejojimus. Tikrai tai mėginimai, siųsti paties Dievo. – Kam man reikėtų kokių nors Anskio turtų, ar mano ūkis ne visa ko pilnas?“

O kada diena palinko vakarop, Anskis lyg tikras šeimininkas sušaukė šeimyną prie knygų. Ilgą išgiedojus giesmę, visi suklupo prie dar ilgesnės Anskio Šimonio širdies maldos. Bernai net gerai prisnūdo. Bet mergos, nors ir dar taip pervargusios, nesnaudė, o verkė užsikirsdamos, nes jų širdis užgavo galingoji sakytojo malda, kuri šį vakarą tikrai lyg pienas ir medus teka iš jo lūpų.

Bet ir tikrai iš širdies plūsta šį vakarą dėkavonė Dievop. Ji neveidmaininga, nes iki vėlybo vakaro niekas neatsitiko – neatėjo žandariai.

Tik mažoji piemenikė neverkė – neturėjo tam laiko. Plačiomis akimis ji sekė kiekvieną sakytojo judesį.

O mergoms nuėjus į kamara gulti, ši ir pratrūko juokais.

– Ko tu žvinglauji, paršeli? – subarė ją mergos.

Bet piemenikė gudri. Ne, ji neišreikš savo spėliojimų. Tuojuo bėgtų mergos šeimininkei apskųsti, jeigu ji paklaustų, kodėl sakytojas neina į surinkimo galą miegoti, o palieka prie šeimininkės.

Kitą rytą Bertienė, nepaisydama mielojo svečio, buvo labai blogos nuotaikos. Trankė duris, drabstė kibirus, barėsi su mergomis. Baisiai sukniukė katė, turbūt jai kas nors koją numynė.

O Anskis išeina iš kambario gerai išmiegojęs, puikios nuotaikos ir dailus kaip mėnesėlis. Susiėmęs rankas, maldingą padaro veidą; taip, ir šį rytą dėkinga dar jo širdis.

Bet Bertienė į jį nė skersa. Ir susyk nebežino Anskis Simonis, kur dėtis, taip nesmagu jam. O ir mergoms nemalonu, nertėjant šeimininkei. Tik gerai, kad piemenikės nėra namie. Ta vėl juokais nesitvertų.

Išėjo Anskis į laukus. Ne tiek pasivaikštinėti, ne tiek laukų apsižiūrėti – tuos jis pažįsta, – kiek pagalvoti apie lemiamą gyvenimo žygį. Sunku išsižadėti laisvės ir gerų dienų.

Bet dar sunkiau bus, jeigu Bertienė pasakys išeiti ir nebegrįžti. O į tėviškę grįžti – ne, tai jau geriau...

Netrukus sugrįžo Anskis iš laukų ir didžiu pasiryžimu nuėjo šeimininkės ieškoti. Atrado piena begriejant. Atsikosėjo sakytojas Šimonis, lyg daug būtų kalbėjęs ir dabar staiga jam žodžių pritrūktų. Kaip čia dabar pasakius? O sakyti reikia.

– Tai, Marele, ar nevažiuosiva šiandien į Priekulę šaukti paduoti?

Nieko į tai neatsakė Bertienė, tik, nusususi į kambaros langelį, nusišypsojo:

– Na, pagaliau!

O tada, išėjusi už angos, pašaukė:
– Marčiau, kinkyk arklius! Gerąjį vežimuką!

SKURDAS

Smūgis, kuris ištiko Jokūbą Šimonį, buvo beveik be sau lygaus. Lygiu laiku netekti viso savo turto, – o tai dar per artimą sau žmogų, – vos pakelti galima šitokį skausmą. Bet dabar turėto turtelio jau iš niekur nebeiškabinsi. Reikia pradėti iš naujo gyventi. Bet pradėk dabar! Ne vieni antri metai, o šimtmečiai buvo sunešę Šimonių turtą ir papildę jų namus. O tik vienos valandos tereikėjo likimui juos sunaikinti.

Iš kur dabar imti atstatyti visa? Berods ne viena diena, ne vienais metais buvo pastatyta Šimonių sodyba. Tai ir dabar taip pat reikės pradėti: iš pradžių – iš mažo.

Bet žmonėms, gyvenusiems visą amžių ištekliuje, visai nesuprantama, kaip galima pradėti naują gyvenimą taip staiga užėjusiame skurde.

O tačiau kada ant senųjų tvartų mūrų vėl buvo pakelti sparai ir vienas skūnės galas pastatytas, tai vėl beveik širdingai mokėdavo prasijuokti Šimonis.

Bet staiga vėl apsiniaukdavo Šimonio veidas, nes tučtuojau prisimindavo jis, kad jo brolis, kuris taip jau Šimonių vardą turi, jį į tą vargą ir skurdą įstūmė. Brolis!

Šiandien Anskis Šimonis didelis ūkininkas. Ir dar didesnis sakytojas. Jis jau ir pirma, žodį kalbėdamas, šaukdavo, kad ir sienos drebėdavo. Šiandien šaukia jis dar daugiau. O žmonėms nesvarbu žodis, jiems tik rūpi, kad sakytojas turi skambantį balsą.

Jokūbas vis dar stebisi iš Anskio, kad jis, taip sunkiai prislėgęs savo sąžinę, gali kitus žmones mokyti, juos Dievopi vesti.

Mat ir tokių žmonių turi būti. Dievui turbūt reikia ir tokių, kaip reikia karaliui mėlynai, raudonai, geltonai apdarytų kareivių.

Tvartų atstatyta tik vienas galas, pastatyta skūnė tik vienu kluonu ir vienu bertainiu. Daugiau tuo tarpu ir nereikia. Juk ir laukų beliko vos dviem karvėm ir dviem arkliam. Kitus laukus reikėjo išpardavinėti.

Ir pušyno gerą kampą reikėjo parduoti. Ir tai dar neužteko pinigų. Gyvenamajai pasistatyti reikėjo pasiskolinti.

O kai atėjo žiema, tai visai netikėtai padvėsė vienas arklys. Ir tvarto kampe bestypso viena kumelė. Atsirado kažkokia avių liga – išdvėsė visos avys. Išsimetė udrojanti kiaulė; penamoji apraišo, reikėjo parduoti už pusę kainos.

Viena nelaimė sekė kitą.

Ir taip pavargo Šimonis, buvęs turtingas ir plačiai žinomas ūkininkas.

Sutirpo ūkis ir jo turtas kaip vaško gabalėlis ugnyje.

Vargais negalais išsistūminėjo per žiemą ir per kitą vasarą Šimonis. O rudenį atidavė ūkį sūnui.

Pats įgulė į ligos patalą.

O Šimonienės vos šešėlis beliko. Tik vieno ji dar laukia: kad pareitų nors kartą Mikelis iš Karaliaučiaus. Dar vieną kartą jį pamatyti!

– Tada jau galiu eiti namo, – sakydavo ji.

Mikelis parašė Krizo vestuvėms tikrai pareisiąs.

O Krizui reikėjo šeiminkės. Ir vieną šventadienį, susitikęs Ilžę Ašmikę prie bažnyčios Priekulėje, apsidrąsinęs paklausė:

– Ilžike, ar benorėtum šiandien manęs? Koks mano ūkis, kaip mes dabar gyvename – žinai! Nepatogu Ilžei sakyti, kaip narsiai ji ginasi nuo piršlių, norinčių ją išpiršti ar už bet kokio butelninko, ar į pavadas. Jai nepatogu sakyti, kad kasdien ji laukia ateinant Krizo.

– Ilžike, ar norėtum? – dar kartą tyliai paklausė Krizas.
ližė tik linkerėjo galva.

Tai ir išsiuntė Krizas Šimonis piršlius pas Ašmį.

Ir vieną sausio mėnesio popietį, Krizo vestuvių išvakarėse, turėjo parvykti iš Vokietijos Mikelis. Net Šimonienė sustiprėjo. Ir Jokūbas Šimonis atsikėlė, apsitaisė, apsilvilo kailinius, pasisėdo prie galinio lango. Iš čia gerai matyti, ar kas pareina per šilus. Bet yra šiek tiek pasnigus. Galbūt Mikelis parkeliaus per Priekulę. Kelis kartus ir lauk išėjo Jokūbas – rasi per Aukštųjų kalną pareina jis.

Niekur nieko nematyti. O jau temsta.

– Kad bent nepaklystų, – baimijasi Šimonienė.

– Na, na, juk ne mažas vaikas, – ramina Šimonis. Bet ir patsai beveik yra tos pačios nuomonės. Šiandien visas pyktis pro šalį. Šiandien tik viena meilė ir sūnaus išsiilgimas beturi krūtinėje vietos.

Dar kartą išeina Šimonis lauk už vartų. Čia bestovinti jau motina.

– Gausime šią naktį pūgos, – sako Šimonis, kad tik ką pasakytų.

– Jeigu jis iki Priekulės kaip nors parvyko, tai jau tegu palieka ten per naktį, – susirūpinusi kalba Šimonienė. – Pūgoj jis tikrai paklys.

– Kad tik nebūtų pakeliui kas atsitikę, – išsprūdo Šimoniui. – Dabar tas... naujas geležinkelis... Arklių jau nebenori pripažinti.

O Šimonienei taip malonu, kad ir tėvas rūpinasi sūnumi.

– Eisiva į vidų, sušalsi, – Bet prijuoste vis šluosto nosį ir akis Šimonienė.

Ir štai, kada visi susėdo stubelėje prie vakarienės, sužvangėjo kieme poniški skambučiai, ir energingas pliauškinimas botagu išvadino Krizą į kiemą.

Iš puikių šlajų išsiritu dar puikesnis ponas:

– *Guten Abend! Wohnt hier Šimonis?*¹

– Brolau, ar tu nebemoki būriškai? – nustebęs sušuko Krizas.

– Šlėktai, Christoph!

– Eik, eik, jau bent tėvui neparodyk tos savo silpnybės. Taip, ką aš dar norėjau sakyti, aš dar vis Krizas...

– Labai meilingai tu mane, vyresnijį savo brolių, suėmei, *kann mich nicht beklagen*², – ir kiek nervingai nusijuokė Mikelis.

Krizas nieko nebesakė, tik jam gaila pasidarė tėvų. Mieliausiai jis pašauktų atgal beišvažiuojančias jau pro vartus šlajas, įtupdytų brolių ir pasakytų:

– Važiuok sau sveikas iš kur parklydai!

Ir įžengė puikusis ponas per priebutį, didžiąją stubą į stubelę, kur senieji tėveliai su neapsakomu išsiilgimu laukė pargrįžtančio *sūnaus*.

Bet pati stubelė nusigando, jos lubos – bene iš baimės – beveik prislėgė svetimąjį, kuriam įėjus, iš tikrųjų pritrūko oro.

Ne sūnus, bet ponas įžengė pro duris, svetimas, aukštas ir puikus. Plaukai taip apkarpyti, kad pakaušyje nieko, o priešakyje kuodas, kreivu sklastymu nuverstas ant vieno šono. Juoda karta apsirengęs, balta apykakle, su juodu paraiščiu. Rankose odinės pirštinės, ant pirštų sušvitėjo žiedai.

¹ Labas vakaras! Ar čia gyvena Šimonis? (vok.).

² Negaliu skųstis (vok.).

– Tikras vokietis! – sudejavo tėvas Šimonis.
– *Nanu?!¹* – Tai pirmasis sūnaus žodis, – mat žengdamas per stubelės slenkstį, užkliuvo galva už durų staktos. – Labs vakars!
„Dievui dėkui! Sūnelis dar moka būriškai“, – atsidūsėjo tyliai sau Šimonienė.
– Dėkui... – norėjo pridėti: „Vaikeli“ – bet nediršo.
O sūnus jau nusilenkė ir apkabino motiną, kuri iš džiaugsmo skaudžiai apsverkė.
– Tai dar, dar gavau tave pamatyti šiomis savo akimis, kurias jau veik užmerksiu ant amžių,– ir Šimonienės ašaroms nėra galo.
Su tėvu pasisveikino Mikelis tiktai rankos paspaudimu.
Kaži kokia kebli tyla užviešpatavo. Ir tėvas, ir motina, ir Krizas visai kitokio buvo laukę Mikelio.
Tėvas tyliai – pirštų pagalba – skaito metus.
– Maniau, kad tu kareiviškai apsirengęs pareisi, – prabilo pagaliau motina.
– Aš jau daugiau nesu kareivis, aš – valdininkas.
– Kur tu darbuojiesi?
– Regyrungoj, esu sekretorius.
O prie Mikelio krūtinės, lyg tai užtvirtindama, sušvitėjo stora auksinė grandinė.
– Amalija ir sūnelis duoda labų dienų.
O kuo vardu tavo sūnelis? – teiravosi motina.
– Heinz Joachim.
– Jochim? Žydišku vardu? – stebisi Šimonienė.
– Ne, mama: Joachim! – vokiškas vardas! *Echt deutsch!*²
– Tai dar blogiau! – piktai atsiliepė tėvas iš kito kampo.
– Kodėl blogiau?
– Tu mano vaikas, lietuvininkas, o savo sūnų vokiškai krikštiji. Matai, mamele, ar aš nesakiau, kad taip bus? Ar mokai savo vaiką nors lietuviškai kalbėti? – aštriai paklausė sūnų.
– *Aber wo!*³ Ką tu tik galvoji?
– O kodėl ne? – Šimonis įsmeigė piktas mėlynąsias savo akis į Mikelio veidą. Šiam per aštrus tėvo žvilgis: jis nudūrė akis žemyn.
– Tik mes negalim išsijuokdintis, *papa*.
– Aš ne „*papa*“, aš – tėtis!
– *Pardon!* – susimaišęs sūnus nebežino, ką sakyti ir daryti.
Krizui visa tat atrodo labai juokinga, o kad niekas nepastebėtų, kad jis iš pikto juoko lūpų sučiaupti nebegali, brauko pirštais nosį.
„Ir žinojimas tų svetimųjų žodžių! – džiaugiasi motina širdyje. Ir pasididžiavimas tyliai įsišliejo į Šimonienės krūtinę. – Ponas – ne būras – mano sūnus!“
Staiga atsistojo tėvas ir nuėjo prie lovos, kur stebėtinai greit nusirengęs atgulė, rodydamas nebe norįs daugiau kalbėtis. Nuėjo ir kiti į poilsį. Jau vėlybas vakaras, rytoj reikės anksti keltis.
Bet užmigti tėvas negalėjo. Visokie skausmai suramstė senąjį Šimonį. Ir diegulyš pradėjo durti, skaudus, užimęs žadą.
O širdį kremta sielvartas dėl sūnaus.
Užmigti negali nė Mikelis. Ant šiaudų – ne ant matraco. Turbūt dar spalių yra pakulinėj drobulėj, kuri užtiesta ant trakinių šiaudų, bado ir braižo visus pašonius. Bet užvis daugiau bado ir braižo

---

¹ Čia dabar?! (vok.)

² Grynai vokiškas! (vok.)

³ Kur ten! (vok.)

Mikelį atbudusi lietuviškoji sąžinė.

„Ir nori tėvas, kad aš savo vaikus lietuviškai mokyčiau! Juk tai tiesiog beprotystė. Karaliaučiuje, kur beveik tik vieni vokiečiai gyvena! O kad norėsiu leisti sūnų studijuoti? Ar aš nežinau, ar ne pats patyriau, kaip bloga yra lietuvininkui tarp vokiečių. O savo vaikui tą patį vargą užkarti? Ne! Ir ko tie būrai neįsivaizduoja, – erzinas toliau Mikelis, – lyg jau ta lietuviška kalba Dievas žino kas yra! Ne, bet aš dar ir Krizui priminsiu, kad ir jis savo vaikus kuriądien vokiškai mokytų, nors čia, kaime, tai bus sunku. Juk čia vieni lietuvininkai tegyvena. Ir mokyklose juk dar tebemokoma lietuviškai. Na, kol Krizo vaikai taip toli paaugs, bus ir laikai kitokie. Reikia nurodyti Krizui į tai, kaip dėkingi turime būti vokiečiams už jų atneštą mums kultūrą. Tiesa, žodžio „kultūra“ jis dar nebus girdėjęs, reikės paaiškinti. Tėvas berods jau nesiduos įtikinamas. Bet ir nereikalinga. Kaip sakė anąkart regyrungsratas Bauman:

– *Die alten sinken ins Grab, die Jugend aber soll uns gehören!*¹

Bet lygiai čia, jau snausdamas, girdi Mikelis, kad jį kažis kas taip graudingai šaukia: Mikeli, Mikeli, sugrįžk! Ir jis mato tėvo mėlynąsias akis, kuriose atsispindi kažis kas tokio, ko jis kitų akyse niekada dar nepastebėjęs. Ir jo krūtinėje staiga baisi tuštuma, kurios užpildyti jau niekuo negalima. Ir – ir miegas užspaudžia akis. O sąžinė atsitraukė į tolimiausią širdies kampelį.

Betgi ir brolis nesidavė pamokomas. Nėmaž! Visaip stengėsi Mikelis įtikinti Krizą, kad neteisingas esąs tėvelis. Juk su laiku visa kas *turėsią* suvokietėti: *ein Land – ein Volk!*²

– Eik, paiks vokietis, eik! – pasakė Krizas Mikeliui ir nuėjęs apsikabino savo jaunąją žmonelę; per visą stubą nuskambėjo pabučiavimas.

– Prapuolusysis sūnau! – pasakė tėvas sūnui atsisveikinant. Daugiau nieko.

Tik motina išlydėjo sūnelį keleliu iki Aukštųjų kalno. Ir motina viena tik rado širdingų žodžių savo vaikui. Motina viena nepyko ant sūnaus dėl vokiečiavimo: juk jis ponas. Tuo daug kas pateisinama.

Vis dėlto Mikelis išvyko į Karaliaučių nepaprastai blogai nusiteikęs.

Jokūbas Šimonis jau nebeišgirdo gegužės balso. Tyliai jis iškeliavo, palikdamas pasaulį ir visus jame vargus. Niekas nematė jo mirštant. Niekas nesusėjo ateiti, pagiedoti, vėlę palydėti.

Ir nereikėjo. Tik vieną kovo mėnesio rytą pastebėjo Šimonienė, kad tėtis taip ilgai ir tyliai miega. Bet artyn priėjusi pamatė, kad Jokūbas Šimonis jau po Dievo akimis. Šviesi šypsena ant veido. Beveik linksmas jis atrodė.

Nors iš karto ir skaudžiai apsiverkė Šimonienė, bet greit nusiramino: kas tokia šypsena ant lūpų gali numirti, tas jau mirdamas dangų atvirą mato.

Kas taip miršt – miršt gerai!

Tuomet rašė vieną tūkstantį aštuonis šimtus šešiasdešimt keturis.

[...]

¹ Senieji griūva į kapus, bet jaunimas turi mums priklausyti! (vok.)

² Viena šalis – viena tauta! (vok.)

ANĖ ŠIMONYTĖ

Vos tik įžegnota, dar iš kiauto nepilnai, gali sakyti, išrietėjusi, Anė turėjo išeiti į žmones. O tai tik dėl brolienės.

Anę, kaip jauniausią ir silpniausią vaiką, motina visada, kiek galėdavo, lepindavo. Ne taip jau lepindavo, kiek globodavo geriau už kitus. Ir anksčiau į lovą nusiųsdavo vakarais, ir vėliau kelti teprivalėdavo rytais, ir geresnis kąsnis jai atitekdavo. Juk, žinoma, turėjo ir dirbti, bet ar jau turėjo tiek prisispauti?! Nėmaž.

Ir taip išaugo Anė, šiek tiek išlepinta ir be rūpesčių, lyg kad jai per visą jos amžių kas diena šventa būtų.

Bet lyg žaibas iš skaidraus dangaus štai marčios sprendimas: nuo kalėdų Anė privalo eiti tarnauti.

Pasakyti lengva, bet eik dabar! Išėjus į žmones, niekas negulins iki priešpiečių, niekas nenusiūs anksčiau į patalą. Prisieis prisitaikyti kitai šeimynai, ir skanesnio kąsnio niekas nepristums.

Bet tai ne taip jau labai svarbu. Svarbu tik, kas ją ims į tarnybą ir kas jai mokės algą?

– Nė už pilvą ji neuždirbs, – pasakė ūkininkas Karalius iš Macaičių. – Mes norime mergos, o ne nykštuko. Juk nė per šiaudą ji neperlips...

Nė per mažąją niekas jos nenorėjo. Bet pagaliau jau pasitaikė susilygti pas vieną ūkininką į Vyžeikėnus – per piemenikę.

Apie algą nei kalbėti, nei ką. Pažadėjo prijuostę, skepetuką, jopikę – na, ir ropučių įsodinti, ir bus pirmų metų alga.

Išėjo, nors ir per piemenikę parsisamdė, tačiau ir žiemą niekas prie krosnies nepasodino. O dar beveik daugiau reikėjo dirbti Anei negu antram dviem mergom.

Rytą trijomis iškrukiėjo iš lovos šeimininkė Anė. Reikėjo eiti pusryčiams ropučių skusti. Ne kartą snaudė, skusdama roputes, Anė. Bet ir baimė šeimininkės – reikėjo susiimti.

Vos tik pusryčius pavalgė, Anei jau ir rykai plauti, apsišluoti, šunis palakinti, kiaulėms ropučių pintinių pintinius pririnkti, prie šulinio nuplauti, užkaisti, katilą po katilo išvirinti.

Šių darbų dar neatliko, jau ir pietūs.

O dar pilną virtuvės kampą reikia prinešioti malkų, kūninių ir juodųjų velėnų. Ir vandens bosai jau patuštėjo, bet tuos prinešioti Anei per sunku: nors keletą kibirų įneša.

Taip tai vargais negalais prasistūmė žiema. Tikėjosi, kad pavasarį, vasarą lengviau bus.

Bet apsiriko.

Nors kiaules jau ir išvarė į žardieną, ir toms ropučių tiek daug virinti nebereikėjo, bet kiti darbai paliko tie patys. Ir dar net greičiau reikėjo juos atlikti, nes šeimininkas jau ir rėkia:

– Ar neisi į laukus, mergel?

O laukuose reikėjo greta su didžiaisiais dirbti. Rods, narnėdavo sau po nosim šeimininkė ar šeimininkas, kad teprivalanti tiek dirbti, kiek įstengianti. Bet ne kartą reikėjo tvirti, taip sakant, ir per jėgą.

O kada bandą išvarė, – šeimininkė jau buvo pataisiusi mezginį, nustatė net, kiek per dieną privalo Anė numegzti. O rudenį ji buvo jau tiek ištįsusi ir paaugusi, kad ir spragilą jai į ranką įspraudė ir nuvarė į skūnę rugių kulti.

Po Kalėdų pristoję Anė pas kitą ūkininką, dabar jau per antrąją mergą.

Ir taip išsistumdinėjusi penkerius ar šešerius metus prie ūkininkų, kažki kieno įkalbinėta, Anė sumanė eiti į miestą prie ponų. Čia, sako, jau nesunku. Nei kiaulių šerti, nei karvių milžti, nei rugių rišti, nei vežimų krauti. Ir daugiau dar sunkių darbų yra prie ūkininkų, kas juos visus gali suskaityti! Kas nežino, kaip sunku yra javai kulti. Kad tas vienas sunkumas tebūtų! Kitą sykį net pirm pusnakčio

šeimininkas rėkia:

– Mergos, kelkit, jau vienuolika! Kuomet iškulsite? Ar lig Velykų manote graibytis?

Kad ne tas miegas toks saldus, kad ne tas spragilas toks sunkus! Vienas kitas ūkininkas turi, tiesa, jau ir kuliamaįją mašiną, bet ir čia nelengva.

– Eisiu ir pabandysiu miesto pyragų.

– Nepatariu, vaikel, – sako motina, – ant žemės kad ir virsti, tai daugiau nieko, tik susipurvinėji, o mieste krisdamas, krinti ant akmenų.

– Ale man tik lengviau bus, – užsispiria Anė.

– Darbai ten, tiesa, ne iš pečių, bet kiek laiptais bėgioti!

– O Plaušinių Katrė antai taip džiaugiasi! Sako, niekada nebegrįžtų prie žemininkų.

– Žinokis, vaikel, – nusileido motina, – tavo valia. Aš juk jau nieko tau duoti negaliu. – Ir vėl kažkaip jai prisiminė Urtės likimas.

Taip ir išėjo nuo kitų Naujųjų metų Anė į Klaipėdą. Iš pirmo labai patiko Anei: visa kas gražu, visa kas švaru, žiba kaip veidrodis. Vėlai tereikėjo kelti, nors vėlai ir gulti tenuėjo. Bet ar tiek buvo sunkių darbų? Nors laiptais ir daug reikėjo bėginėti.

Ir žmonės čia pasirodė Anei kitokie, ne tokie liežuvingi, ne tokie pikti, kaip kaime.

Taip ir stengėsi Anė priprasti, susibičiuliauti su miestu. Ponai šeimininkai – tikrai geri žmonės, ir į bažnyčią leidžia eiti, net varo, kad ir ne kas šventą.

Bet ne visa, kas žiba, jau auksas. Atsibodo miesto gėrybės. O kur pinigai kaltas, čia jis ir galioja, – sako aukštųjų priežodis. Per žiemą nieko. Beveik ir gerai buvo Anei mieste. Tik namiškių kartais ilgėdavosi ir tyliai sau verkėdavo retkarčiais. Bet ir pykdavo ant savęs, ramindavo save:

– Juk ne papžindė, o paaugusi jau merga esi, o dar mamos ilgies. Ar tu visą amžių prie jos būsi? Ar tu visą amžių į jos sijoną įsitvėrusi paskui ją bėgiosi? Aišku, kad ne. O tačiau...

Kai tiktai kalendorius jau pavasarį ėmė rodyti, o saulelė, jau anksčiau užtekėdama, pro virtuvės langelį į Anę kelis kartus lyg nustebusi prasišypsojo, ir galas su Ane Šimonyte!

Dieną naktį verkia mergelė, lyg didžiausios nelaimės spaudžiama. Ir valgis jau nebegardus. Išbalos, sulyso Anė. Nusigando šeimininkė:

– Ane, ar tu sergi?

– Ne, ponია!

Ko jai tada šiaip trūksta?

– Nieko.

Ar kas įpykinęs? Ji teprivalanti tik pasakyti, ir ponია tuojau pašalinsianti visus nemalonumus. Anė tik galvą papurtė.

– Juk dabar pavasaris ateina, – ramino ponია. Dar keletą mėnesių, tada jie, poniai, važiuosią į kurortą, o Anė galėsianti namo keliauti, pasilsėti.

– Viešpatie, kiek mėnesių dar! – verkė Anė.

Ir kaip neverkti: išėik pro kokias duris ar kokius vartus tu nori, jau pempų šūkavimo, vyturėlių čyrenimo negirdėsi. Jeigu ir pamatai kokį medį, apkrampotą, pusdžiūvį, bet niekur nematysi strazdų trobelių su švilpaujančiu strazdu angoje.

Užuot gražių, linksmy paukštelių – tematai traldijančias vokitaites, arba girtuokliai eina kniusdami per gatvę; širdis pyksta, tai pamačius. Tiesa, ir kaime kartais matyti girtų žmonių, bet tik kartais, o čia kasdien, ir kiek dar!

Čia nei šilų matyti, nei pušelių šniokščiančių girdėti. Čia patsai dangus toks susiraukęs atrodo. Pievelės, nors ir taip menkos – by tik ji žalia, – niekur nematysi, o apie skaisčias pievoje žydinčias gėles jau visai nekalbėk! Visada tik pilki ir pilki akmenys tematyti, per kuriuos taraliuoja barška vežimai

dieną naktį. Šitas taraliavimas, šitas beprotiškas barškėjimas nė sapne neduoda Anei ramybės.

– Kad nors darželis kur koks būtų! – dejuoja toliau Anė.

Jei kur ir yra – kokios tai žolės? Juokinga!

Jei tik saulė šviečia, tai ir skęsta visa kas dulkėse. Vėjams didžiausias šposas – miesčionims akis pridulkinti. Ir kaip jie dulkina! Namie, kaime, roputes rudenį kasant, ir kartais dulksta. Bet tik atsisuk ir kask prieš vėją, ir jau nė vienos dulkelės į akis negausi.

O čia, mieste, ar tu eik skersas, ar tu eik atbulas, vis viena: iš kiekvieno kampo, nuo kiekvienos kertės gauni saują dulkių į akis. O tai dar ne tokios dulkės kaip namie roputes kasant; ten smiltė švari.

– Eisiu iš kur parėjau, – tarė sau Anė, ir, susirišusi savo daiktus, vieną ankstybą rytą bėgtinai pabėgo Šimonikė nuo savo ponų iš miesto.

Motina Šimonienė tik sunkiai atsidūsėjo, kada Anė „partekėjo“. O tėvas palingavo, paskui jau ir papurtė galvą:

– Šimoniai nepratę vokiečiams tarnauti.

Ir vėl nuėjo Anė prie ūkininkų į tarnybą. Vėl ėmė kiaules šerti, karves milžti ir ruošti prie sunkiųjų vasaros darbų. Bet labai blogą pataikė ji dabar vietą. Geri ūkininkai visada apsirūpina šeimyna jau Kalėdoms. O kas Sekminėms dar mergos neturi, tai ir žinok, kad ta vieta ne kam šutusi.

Bet Anė nuėjo ir paliko ne tik tuos, bet ir dar kitus metus ten, vien tik norėdama parodyti, kad ji nemielai laksto iš vietos į vietą.

GODAS – ŠAKNIS VISO PIKTO

Juo ilgyn, juo blogėja senųjų Šimonių būklė: marti darosi vis piktesnė ir baisesnė. Negana visokių kamantinėjimų, negana visokių šiaip skriaudų, dabar jau pradėjo ji net nuo pasirašytosios išimtinės traukti.

Pirmuosius metus dar nieko: pats sūnus įseikėjo grūdus, kad ir ne taip jau labai kupiną saiką, bet nieko nenutraukė. O dabar pradėjo pati seikėti. Ir kaip ji mokėjo saiką numažinti!

To nepakentė senoji Šimonienė ir pradėjo prikaišioti marčiai:

– Martele, manding, tu apsirikai, beseikėdama išimtinę. Juk prie rugių jau daugiau kaip pusšėpelės trūksta.

– Tu tik tylėk, čia nieko netrūksta, aš atidaviau kiek reikia.

– Ar reikia atsigabenti liudininkų ir jų akyse perseikėti grūdus? – pasiūlė uošvienė.

– Eik, begėde, eik, – ėmė šaukti marti. – Tai tu savo vaikus nori iš gyvenimo išvaryti. Parsivesk liudininkus! Žmonės bent matys, kokius aš dorus išimtininkus turiu. Ha ha ha! Tokius, kurie meldžiasi, ašarojasi, o paskui skriaudžia savo vaikus. Eik jau, gėdykis!

– Martele, ar tau ne gėda tokius žodžius į burną imti ir taip nusidėti? Aš tik savo dalį tenoriu, savo išimtinę, daugiau ne, bet ir ne menčiau!

– Ar tavo pilvui neužteks, tu..! Bet aš žinau, žinau: tu nori vilkti iš namų ir kitiems duoti... Bintakiams. Taip, nuo vieno pešti, o kitam nešti tai tu moki, tu... – ir tokia baisi neapykanta, toksai keršto pilnas žvilgsnis palydėjo kiekvieną marčios žodį.

– Bintakiams nieko nereikia, jie savo turi. O kad aš nuo savo dalies tam vargšui našlaitėliui, Urtės mergelei, ką nunešu, tai jau nenusidedu.

– Iš mano namų niekas neprivalo būti nešama tokiems išgamūčiams, supranti?

– Tu man nieko neįsakysi! Aš nieko tavo nenešu.

– Aš tau daugiau kaip įsakysiu. Aš tau dantis išmušiu, tu, sena varna! Kas namuose yra, privalo

namuose ir likti!

Senoji Šimonienė jau nieko nebesakė. Ne dėl to, kad ji nieko nebežinotų, kad jai žodžių trūktų, bet ji tikrai įgavo baimės; ką gali žinoti, ar daug bereikia, ir gauni kirviu į galvą, ar nebūna pasaulyje visaip?

Bet senis Šimonis kantriai kentėjo ir tylėjo.

– Kad Dievo taip likta, kad tokia jo valia, – sakė jis savo žmonai, – tai ir kentėkime!

– Ale tai visai ne Dievo, o mūsų marčios valia, – priešinosi senoji, – ir prieš ją reikia kaip nors stengtis. Ir tas Vilius toks liurbis pasidarė, visai nesuprantamas liurbis!

– Juk tu seniai žinai, kad Vilius tylus, geros širdies vaikas. Jis nė vienam negalėjo pikto žodžio tarti, tai kaip dabar savo žmonai?

– Bet jis neprivalo duotis per daug ant piršto vyniotis tai bobai. Atgavo taip pigiai ūkį, kuris gana mūsų prakaitu aplaistytas, o tai tik todėl, kad mūsų vaikas čia galėtų gyventi ir pragyventi. Išimtinė maža, dėl jos Vilius iš gyvenimo neišeis. O dabar dar ir tą pačią nebenori atiduoti.

– Užteks, mamužė, užteks. Kaži kaip ilgai mums bereikės. Nebarkimės dėl to.

– Bet kad tik tiek tebūtų! Dabar jau nei išėiti niekur nebegali, nei į kiemelį, nei į darželį: „Nevalkiokis po kojų!“ – užrėkia. Ir bėk nusigandęs. Taip tai lieki svetimas savo namuose.

– Juo senyn, juo svetimyn eini žmonėse, – tarė senis tyliai, – jau toks žmogaus likimas!

– Bet ne savo namuose, – prieštaravo Šimonienė. – Juk juos mes savo rankomis statėme. Čia kiekvienas medžio rąstas mūsų prakaitu aplaistytas. Ir atėjusi tokia merga, jokių vargų nemačiusi, ima viešpatauti, lyg kad visa kas jos įrengta, lyg kad visa kas nuo amžių jai priklausytų. O tai su ta pora šimtukų. Ne, aš to negaliu pakelti. Ar aš taip dariau savo išimtininkams? Ar aš šiaip kokiam žmogui esu neteisybę dariusi? Už ką dabar taip reikia kentėti?! Visą amžių vargusi, senatvės dienose veik pastogės nebeturiu, eik, kad tokiai marčiai patinka, elgetauti.

Senis Šimonis, galvą nuleidęs, tylėjo. Ir ką atsakyti? Teisybę kalba senoji. Bet dabar jau prieš vėją nepapūsi. Anądien jam pačiam pasakė marti, kad nekūrentų tiek daug malkos. O juk ugniakuras prirašytas per vieną.

– Juk ne jautį kepatė, tai kam jums tie glėbių glėbiai malkos? – suūžė jaunoji Šimonienė. – Manai, kad judviem vieniems tereikia? Užrakinsiu.

Visai jau ne glėbių glėbius nešėsi senis, o tik šiaip sau, kiek virtuvei, kiek stubelei. Bet senis tylėjo ir nė senajai nieko apie tai nesakė. Kam dar daugiau širdį užgauti?

– O palikome tokį pušyną, – tik sudejavo.

Bet vieną žiemos rytą seniui prie lango prižengus, kone širdis užšalo: visi jo bičių aviliai nuversti, sudraskyti, sumindžioti. Kas tai padarė, kas buvo toks beširdis, kam buvo tos bitelės į kojas?

– Kas kitas tai padarys, kad ne Etmė, – tarė senoji, lyg įspėdama senio mintis.

– Tu negali to sakyti, juk nematei, – graudeno senis.

– Bet mano širdis tai liudija. Kas būtų kitas toks kiaulė, kas bent turi kokią naudą iš to? Nė vienas žmogus, tik ji, by tik savo apmaudą išlieja.

Senis tylėjo. Tiesa, ir jis tikras, kad tai nelemtas marčios darbas. Bet ką padarysi! Nematei, kad padarė, į teismą neveši.

Kiek vėliau paklausė senis Vilių, rasi jis žino.

Vilius, nieko nežinodamas, galvą pakratė ir pečius patraukė. O marti nemandagiai nusijuokė, seniui berūgojant.

Šiandien Krizas Šimonis, išėjęs malkos parsinešti, tikrai atrado pastogę užrakintą. Suradęs Vilių skūnėję, paklausė, ką tai reikštų.

– Etmė sako, kad judu visą sausąją malką sukūrenota, – nususukęs, akis nudūręs, suniurnėjo sūnus.

– Ale, žmogau, tik mudu negaliva nevalgiusiu būti! Tu sudrausk savo žmoną. Jau ji tikrai pradeda per daug išdykauti. Ką aš pasakysiu dabar jėjęs motinai?

– Etmė sako, kad tu turi daug laiko, gali eiti į pušyną šakų pasilaužyti.

– Taigi, Etmė taip sako, ir tu jai pritari?

– Kodėl ne, ar tu negali?

– Vaikeli, kur tavo protas! Ir aš turiu dabar eiti į pušyną, kur sniego iki pažasčių? Žmonės, ką jūs manote? Ar jūs tik juokaujate? Eik, tuojau atrakink pastogę. Aš noriu parnešti malkos pusryčiams virti. Motina laukia. Ir dabar nebepaikauk ir nepasidaryk toks vaikiškas. Jau motina gana kenčia. Gailėtos bent tu, kaip sūnus, jos žilų plaukų.

– Ar aš eisiu su žmona dėl jūsų bartis, ypač kad ji dar tokia padėjime?

– Čia nereikia bartis, bet reikia apgalvoti tą beprotystę. Eik, tuojau atrakink!

– Eik, tėvai, duok man ramybę!

– Ale, sūnau, ar tu ir reikalaus, kad tavo tėvai badėtų? Juk jeigu marti beširdė, tai bent tu atsimuosk. Kur gausiu aš dabar malkos?

Vilius Šimonis patraukė pečiais:

– Eik, parsinešk iš pušyno, jau sakiau, – tarė jis ir nuėjo į tvartą.

Susigraibęs iš kampų keletą šakalių, nuėjo tėvas namo, kur senoji jau nekantriai laukė.

– Kodėl įneši tokią šlapią malką, kaip aš su ta pakursiu ugnį?

– Pastogė užrakinta, Vilius sakė, kad turiu eiti į pušyną šakų pasilaužyti.

– Ale, tėvai, kas čia dabar vėl pasidarė? Tai jau vėl marčios prasma! Na, ką tu bent pasakei?

– Ką pasakysi! Reikės eiti.

– Tėti, juk tavo surūpinta malkelė pastogėje. Kas kitas kapojo, kad ne tu, o dabar šitaip?

Tylėjo senis, tik su rankove nubraukė per veidą.

Iš šito įvykio vėl pakilo, žinoma, barnių. Senoji netylėjo, ji pasakė visą teisybę marčiai.

O kai jaunoji paleido savo liežuvį, tai ir skambėjo barniai, kad ir kaimynai girdėti turėjo, ir girdėjo.

– Užmušiu tave, kad tu neveik padvėsi! – rėkė jaunoji Šimonienė.

Ir vėl sudrebėjo senajai širdis kaip anąmet, kada marti apsiėmė išvaryti iš namų Anelę. Tai štai koks dalykas. Nieko nebesakė senoji, tik, jėjusi į stubelę, atsisėdo šalia senio.

Ir šį vakarą verkė juodu abu.

– Nebėra čia vietos mudviem, reikės eiti apsižiūrėti vietos ant Aukštųjų kapų, – karčiai, bet jau kiek nusiraminusi, tarė pagaliau senoji, o senasis, ją maldydamas, glostė lengvai jos ranką.

Bet kai ruduo atėjo ir išimtinė tapo atseikėta, sunkiai apsirgo senoji Šimonienė. Iš nusiminimo ji apsirgo, iš baisaus apsvylimo; kas per daug, tai per daug: išimtinės grūdai – antrieji arba vienos diršės.

– Martele, martele, bijok Dievo! Tu nežinai, kaip tau senatvėje dar gali būti.

– Ko nori, ko jau vėl nori? Tu nieko daugiau ir nežinai, kaip tik bartis ir bartis.

– Kokius grūdus man atidavei! Vaikeli, vaikeli! Norėsi kurią dieną atiduoti, bet bus per vėlu!

– Na, ar ir šį kartą negerai? – šaipėsi marti. – Tokį gerą saiką daviau, ir tavo snukiui vis dar neužtenka!

– Koku saiku seikėsi, tokiu bus tau atseikiama, martele! Dievas viską mato ir girdi, nuo jo tu neišbėgsi.

– Ha ha ha! – juokiasi Etmė Šimonienė.

– Martele, o kad aš dabar eičiau į teismą ir parodyčiau tuos grūdus?

– Eik, kodėl neini, neškis visus grūdus drauge, rasi patrūksi benešdama!

Taip, tik jos mirties išsižiojusi laukė Etmė.

– Geriau ir būtų, kad galėtųva numirti, kas ir beliko mudviem daugiau!

Ir tikrai, Šimonienė sunkiai dabar serga. Visa dega lyg ugnyje. Bet marti nežiūri į ligonę, o senelis Šimonis, nežinodamas, ką įduoti ligonei, kuo malšinti jos skausmus, vėsinti baisųjį karštį, išėjo Bintakienės parvadinti.

Ir Bintakienė į trobą, o marti iš trobos. Nubėgo Etmė prie kaimynės Gelžienės ir paklojo liežuvėlį:

– Žinai, Gelžienėle, mano uošvienė sunkiai susirgo.

Bet Gelžienė pažįsta Etmę Šimonienę, pažįsta veidmainingą jos veidą, dvišakį jos liežuvį, baisųjį jos godą. Kęsti ji jos jau niekada negalėjo, nors ir lenda Etmė į akis. O kur pinigų nekaštuoja, čia ir lenda ji. Tai Gelžienė ir uždrožė:

– O tu lakstai po kaimynus, kad žmogus marinamas?

Lyg ir stabtelėjo Etmė. Tokio atsakymo ji, rodos, netikėjo. Bet greit ji susigriebė ir, dar daugiau paklojusi liežuvėlį, atsakė:

– Aš žinau, kaimynėle, kad tu visada gerų žolių turi prie rankos, rasi turėsi ir ką nors prieš didelį karštį. Juk tu ne vieną žmogų esi išgydžiusi, ne vieną nuo mirties išgelbėjusi.

– Nuo mirties žolių nėra, – atsakė Gelžienė. Šiandien ji negirdi jokių pataikavimo žodžių ir paliko pikta, kaip buvusi. Tačiau nuėjo į kamara, išsinešė didelį ryšulį ir ėmė skirstyti arbatžoles.

O Šimonienės tulžis jau plyšta iš apmaudo: kas šiandien Gelžienei skersai pasisuko, kad ji visai nesukalbama? Nei ji žolių norėjo, nei ką. Bet neapgalvotai ji padarė, reikėjo pas kitą kaimynę eiti, rasi pas Margienę, arba nors su kitu žygiu ateiti. Vyriausias jos rūpestis juk buvo: nesusitikti su Bintakiene.

– Ar ir užmokėti reikės? – dailiai paklausė Šimonienė.

– Juk žiedo dalyką galėtum duoti, ale kur tu duosi, tau jau godas per akis peržėlęs.

Ak, tiesiog malonu pasidarė Gelžienei, kad galėjo Lukšio Etmei teisybę pasakyti! Ne, tokių godišių Gelžienė nekenčia, baisiai nekenčia! Gelžienė atsimena, kaip pereitą žiemą ji numezgė Etmei keletą porų margų pirštuotų pirštinių – šilų viensėdžių moterys iš senų dienų jau stengiasi kaip nors pasipelnėti. O kai Etmė Šimonienė turėjo užmokėti, tai kaulijo ir kaulijo lyg begėdė kokia, kur kitos šeimininkės ne tik užmoka, bet dar ir kliuperių duoda.

Kas per daug, tai per daug: Etmė Šimonienė paliko be žado. Ji nubalo kaip kalkis prie sienos. Bet iš didelio susijaudinimo, nežinodama ką atsakyti, metė arbatžoles į žemę ir išeidama taip užtrenkė duris, kad ir visa troba nuaidėjo.

Tačiau Bintakiene jau nė kiek nelindo brolienei į akis. Kaip tik senoji, išgėrusi žolių, prisnūdo, taip ir išsiskubino ji namo.

Senoji Šimonienė nebemano keltis. Kelintą jau savaitę ji lovoje! Karštis atleido, bet užtat silpnumas didėja.

Jau ir kunigas buvo; prisirengė Šimonienė paskutinei kelionei. Ir beveik linksma ji jau laukia mirties angelo.

Krizas Šimonis išvežė kunigą. Ir senoji, palikusi viena, tyliai kalbasi su savo Dievu.

Lauke šėlsta jaunoji Šimonienė; didžiausią triukšmą kelia ji virtuvėje, barasi ant mergos, pyksta ant vaikų, ūdija vyrą. Visi tyli, tik jos vienos balsas tegirdėti.

O Ilžė Šimonienė besimelsdama nejučiom nuklysta mintimis toli nuo maldos:

– Kas bepažintų šiandien Šimoniškę? – vietoj maldos pradeda dejuoti lūpos. – Tylu, ramu buvo visada, niekas barnių nekeldavo. Jei kas ką pasakyti turėdavo, pasakydavo lengvu balsu. Jeigu vaikai tarp savęs susikivirčydavo, Marės balsas buvo kiek aiškesnis, kitų girdėt nebuvo. O dabar tikras pragaras!

Subrazdėjo durų rankena, lengvai atsidarė durys, ir įbėgo Jokūbėlis, sūnaus sūnus, kuris labai

mylėjo savo senele;

- Mama sako, kad tu veik mirsi?
- Taip, Jokūbėli, aš tikrai veik mirsiu!
- Bet aš nenoriu. Kas mane pamylės, kad tu numirsi?
- Tavo mamytė, vaikeli!
- Mama niekada neturi laiko, – dejuodamas sako vaikas.

Taip, senoji žino, kad marti taip į godą įsibrido, kad jau nebeturi laiko nė savo vaikams. Ir mažasis, kuris pavasarį gimė, menkai motinos teprižiūrimas. Pasiėmė jauną mergelę vaikams prižiūrėti. Bet šitoji teturi menk laiko vaikams, privalo dirbti su didžiais lauke, o vaikai paliekami savo likimui. Jeigu ne senoji, kuri visada, marčiai nematant, globoja juos, tai vaikai ir pražūtų. Ne, senoji negali atseikėti tuo pačiu saiku, kokiu jai marčios seikiama. O juk kūdikiai nekalti, ir dargi jos sūnaus vaikai! Teisybę sako Jokūbėlis: kas bepamylės jį, kas beglobos jį! Ir karšta ašara nusirito senolei per veidą.

- Neverk, – ėmė maldauti vaikelis, – juk tu nemirsi?
- Bet rodos, kad aš veikia mirsiu.
- Tai tave nuneš ten, į kapus, įdės į duobę, – ėmė verkti vaikelis.
- Neverk, balandėli, kad mano kūnelį ir pakas, bet mano dūšėlė nueis į dangų prie Dievalio – ramino senoji.

Nors dar ne visai gerai suprato vaikelis, kas kūnelis ir ta dūšėlė, kuri nueis į dangų, bet vis dėlto jis pamanė, kad tai kas gera, ir dėl to, koks vaiko būdas, tuojau nusiramino.

- Ir aš vis žiūrėsiu iš dangaus į tave, tave saugosiu, kad tau nieko blogo neatsitiktų.
- O kad aš numirsiu, ar mano dūšėlė ir nueis į dangų? – smalsiai paklausė Jokūbėlis.
- Žinoma, kad nueitų į dangų, prie angelėlių, ir tu pats liktumei angelėlis.
- Tai kad tu mirsi, ir aš noriu mirti. Aš noriu geriau su tavim į dangų pareiti, aš nenoriu čia pasilikti.

Tylėjo senė. Ir ką beatsakyti į kūdikio svajonę! Tiesa, Jokūbėlis, rodosi, ne augti užgimęs. Jis visa kuo skiriasi iš kitų vaikų. Bet Dievas teduodie jam ilgą amžių ir daug palaimos šiame pasauly.

Ir kai žiema vėl kartą apdengė žemelę baltu dangalu, lyg užmigdydama ją amžiams, vieną dieną Aukštųjų viensėdžiai pamatė, kaip keletas vyrų, kastuvais nešini, nuėjo į Aukštųjų kapus ir sustojo ties Šimonių rėžiu. Čia pasitarę atžingsniavo, atbrėžė sklypelį, atrausė sniegą ir iškasė siaurą – pušiniam grabui – duobę.

Ilžė Šimonienė jau ant lentos.

Kitą po šermenų dieną liūdnas savo stubelėje sėdi Krizas Šimonis. Jis liūdnas ir dėl to, kad vienas likęs, ir dėl to, kad svetimas tapo savo namuose. Kol mamuzė gyva buvo, kad ir nedaug, bet dar šiek tiek atsibardavo. Krizas Šimonis niekada nėra mokėjęs bartis.

„O dabar, senatvėj? Apsaugok Dieve mane nuo to! – Bet marti jį dabar visiškai prie sienos prispaus. – Kad taip prie Bintakienės vietos būtų... bet į tą menką trobelę negali visi sutilpti. O per gera ir Bintakienė nėra. Jau dėl Rožės kiek jį priskaito ausis! Jos tiesa, bet kaip dabar gelbėtis? Na, o jeigu aš dar pasisiūlyčiau...“

Žinoma, išimtinę reikėtų per teismą išsiprašyti iš sūnaus. Ir eik dabar vargti su ponais!

Išgirsta senis Šimonis kažį kokį šnibždėjimą prie stubelės durų:

– Eik, eik, ar dabar tėvo bijai? Juk paklausti gali, juk jis neįkąs, kaktos nepramuš!

Tikrai atsidaro durys, ir jeina Vilius. Nedrąsus jis atrodo. Pro praviršias duris pastebėjo senasis Etmė. Bet jį greit pasitraukė į virtuvės kampą.

- Tėvai, aš norėjau su tavim pasikalbėti.
- O ką turi ant širdies, sūneli? – paklausė tėvas.

– Ar nepareitum prie mūsų stalo valgyt? Gyvensime per vieną. Juk tau bus geriau. Kas tau dabar išvirs, pataisys, kad mamužės nebėra? Juk mūsų vyriškos rankos ne taip jau susigraibo.

Senis atsiminė, kad jau keli mėnesiai, kaip patsai sau valgį virė ir ligonei dar netgi pataisė! O mamužė pagirdavo kartais: „Tu taip gerai moki pataisyti!“

– Pačiam juk nė apsiplauti. Birtakienė vis nenorės ateiti, – kalba toliau Vilius.

Kad senis nežinotų, kokia marti, mielai jis sutiktų, bet... ar nereikės ir taip badėti? Iki šiol išimtininkai, turėję pusę karvės, milžo kas antrą dieną. Dabar jam vienam paliko kas trečią dieną, bet ar duos jam marti, ar beužleis? Juk ji žino, kad senis nemoka atsibarti.

Senis nežino, kad marti, ausį prie durų pridėjusi, klausosi ir nekantriai laukia, ką pagaliau jis atsakys.

Bet senis dar vis tyli. Matyt, jis negali atsisverti. Ramybės jis norėtų, baigiantis amžiui. Be keršto jis norėtų į grabą griūti. Jis atleidžia marčiai visus iki šiol padarytus nemalonumus, visą jos atbulumą. Kad ji nors dabar protą įgautų ir jam ramybės duotų, jis mielai jau ir prie jų stalo eitų.

Ir senis dar vis tyli, o marti nežino, ką daryti iš nekantrybės. Ne, ji nebeišveria: tyliai ji nueina ligi laukėjų virtuvės durų, triukšmingai jas atidaro ir vėl uždaro, lyg iš kiemo ji įeitų, o tada dideliais žingsniais ateina ji lig stubelės durų, atidaro ir įeina.

– Na, ką sako tėteli? – saldus lyg medus Etmės balsas.

– Aš dar nieko nesakiau, martele, dar negaliu atsisverti.

– Kam čia tiek daug galvoti ir svarstyti, uošvi, sutiksime, nesibarsime, jeigu iki šiol ką negerai padariau, atleisk, krikščionis esi. Juk visi esame silpni žmonės; arklys keturiomis kojomis suklumpa, o žmogus vienu liežuvium...

Taip, Krizas Šimonis žino, kad reikia atleisti kaltajam, dar juo labiau, kada jis atsiprašo. O Krizas Šimonis taip mielai atleidžia ramybės dėlei.

Ramybės dėlei sutiko jis ir su sūnaus pasiūlymu.

Ir štai koks stebuklas! Marti visai nebe ta pati. Visai ji kitokia, lyg kad senąjį savo kailį visiškai būtų išnėrusi.

Išeina senis Šimonis malkų kapoti arba dirbinėja šiūrėj – veltui duonos valgyt jis nenori; kol įstengia, nori pasidarbuoti. O marti jau ir čiulba:

– Pasilsėk, tėveli, nedirbk tiek daug. Mes jauni, mes jau atliksime tuos darbus. Tu per savo amželį gana dirbai, vargai. Pasisėsk į saulelę, prie lango; ji vis mažumytį šildo. Jei tik nori, aš pakursiu krosnį. Juk gana malkos prikajai. Bet dabar aš jau rūpinsiuos, kad tau to nebereikėtų daryti. Kiek prižiūrėsi vaikelius. Bet ir to daug nereikės. Juk mergą turime. Aš norėčiau, kad tu užmirštum visus vargus, kad tu užmirštumir tą skausmą, kurį dar kenti, nustojęs mamužės. Aš jau žiūrėsiu, kad tau nieko netrūktų.

Patiko seniui Šimoniui meilieji martelės žodžiai. Ir pirmą kartą po ilgų laikų jis vėl prasišypsojo.

Ir tikros šventos dienos prasidėjo seniui. Martelė glaudi kaip balta vilna.

– Tėteli, ar nori šio, tėteli, ar nori to?

Jau tiesiog iš akių išskaito ji uošvio pageidavimus. O tos rankos gali būti tikrai angeliškos!

– Tėteli, aš blynukų iškepsiu, – kokių nori, ar iš miltų, ar iš ropučių? Įplaksiu kelis kiaušinius. Ar apibarstyti cukrum? O jei nori, mėlynių sriubytės išvirsiu.

– Vaikai, nepulkite ant tėtyčio taip labai! Nejudinėk jų, tėtukai. Išdykauš paskui per daug mano vaikai. O tu jų atsikratyti negalėsi.

– Jokūbėlis jau didis, bet tą mažulėlį reikia kiek pagloboti, – sako senis Šimonis ir nešioja po stubą jauniausiąjį Šimoniuką, kuris silpnas, sergalingas.

– Jau tu per daug geras, – giria marti.

„Kokia ramybė dabar! – negali atsidžiaugti senis Šimonis. – Rasi buvo ir motina kalta, kad marti

tokia pikta. Žinoma, kur du barasi, čia abu ir kalnu“, – protauja senis.

Bet vėl pamažu pradėjo apsiniaukti mėlynasis senio Šimonio dangus. Berods marti savo gerumo, lipšnumo, meilumo nepavydi jam. Kasdien ji darosi meilesnė, kasdien rūpestingiau prižiūri ji uošvį. Bet jis pradėjo sergalioti. Tai širdis silpna, tai viduriai skauda.

– Bus pjūtis, – sako marti, – bėgsiu žolių suvirinti.

Suvirusi užduoda seniui pipirinį, paguldo į lovą, pašildo patalus, suklosto.

– Rytoj būsi vėl sveikas, tėteli!

Kitą dieną viduriai kaip ir nebeskauda, tik šiaip labai blogą ant širdies.

– Matyt, senatvė jau spaudžia, – liūdnai sako sau senis, – mirtis ieško priekabių. Jau reiks ir man taisytis namo eiti.

– O kaip tau šiandien, tėti? – kuo meilingiausiai klausia martelė.

– Rodos, aš veik seksiu motiną. Norėčiau, kad Anė dar pareitų apsilankyti, kad Bintakienė ateitų.

Kaži kas tokio sušvytravo marčios akyse, bet senis to nepastebėjo.

– Ale, tėteli, tu nemirsi, – pradėjo ji vėl saldžiu liežuviuku, – ir man dažnai pilvas skauda, bet kas jau čia tuojau manys apie mirimą. Tiesa, juk visi kartą mirsime. Jei nori, galime ir kunigą parvežti.

– Aš visada prisirengęs kelionei į anuos amžius.

Šventą dieną atsilankė Anė. Etmė pati buvo davusi jai žodį. Atvyko ir visa Bintakių šeima, net Roželę atsigabeno.

Pamatęs Rožę, senasis Šimonis skaudžiai apsiverkė.

– Kaip mažas vaikas, – pastebėjo Šimonienė. Bet niekas nesuprato, kaip tatau buvo manyta, ar užjausdama, ar su pašaipą ji tai pasakė. Niekas į ją dėmesio ir nekreipė. Senis neleido Rožės nuo savo šalies, įgraudeno Bintakienę mylėti, globoti našlaitę, neskriausti.

Bintakienė verkšlendama ir prisiekdama aiškino seniui niekada nemananti Rožės skriausti, mylinti ją daugiau negu savo vaikus:

– Juk Rožė pati gali tai patvirtinti.

Bet Rožė tylėjo. Ne tai iš baimės, ne tai dėl ko kito. Šiuo akimirksniu jai tikrai pasirodė jos likimas ne toks jau baisus. Jai tik skambėjo ausyse dėdienės Šimonienės žodžiai, kuriais ji pasveikino atvykstančiuosius Bintakius:

– Taip, taip, jau ir mano uošvelis taisosi į anuos amžius. Praėjusią naktį sapnavau, kad įgriuvo jo stubelės mūras. O taip norėčiau, kad Dievas jam dar leistų gyventi. Bet jis jau labai silpnas. Ai, ai! – Ir šluostėsi skepetos kampu akis. Bet nė viena ašara neišstryško.

Rožė būtų mielai paklaususi, ar galima verkti ir be ašarų, bet ji bijojo, kad vėl neišbartų arba neišjuoktų jos Bintakienė arba kas kitas, tai ir tylėjo.

Bet širdyje našlaitė aiškiai jautė, kad čia vėl eina vienas žmogus, gal paskutinis, kuris ją myli.

– O martelė jau nėra tokia pikta, kaip mes pirma manėme, – girdi Rožė senelį kalbant. – Kaip ji mane dabar slaugo, nė tikra duktė geriau neslaugytų. – Čia reikšmingai pažiūrėjo senis į Bintakienę.

– Veidmainė! – prasunkė pro dantis Bintakienė. Ji niekada negalėjo savo brolienės kęsti. Bet šiandien, supratus, kad tėvas savo kalbą kažki kaip į ją taiko, tiesiog pasiutiškas pagavo ją kerštas. Tačiau mokėjo savo pyktį suvaldyti ir daugiau nieko nebesakė.

„Kodėl Bintakienė sako – veidmainė? – galvojo Rožė. – Argi Bintakienė ir pastebėjo, kad Šimonienė šluostėsi akis, nors ir nė viena ašara jose nepasirodė?“ Ne, pas Šimonienę Rožė niekada nenorėtų būti, – atsisvėrė Rožė ir nusipurtė.

– Jaučiu, kad paskutinį kartą bepasimatome šiame pasauly, – kalbėjo senis Šimonis atsisveikinant. – Sutikite visi ir gyvenkite Dievo baimėje, kad mes danguje galėtum vėl pasimatyti.

Tėvui taip graudžiai kalbant, verkė Anė užsikrįsdama. Ir Bintakienė šluostėsi ašaras. Nors ir Rožės

akys pilnos ašarų, vis dėlto ji norėjo įsitikinti, ar ir Bintakienė ne veidmainė, ir per prijuostės kampa, kuria šluostėsi akis, ji slapčia žiūrėjo į Bintakienę. Ne, Bintakienė tikrai verkė.

Ir savo širdyje Rožė atsiprašė Bintakienės, kad ji ją bloga moterim laikiusi. O norėdama parodyti, kad ji Bintakienę tikrai myli, nuėjo ir prisiglaudė prie jos ir lengvai glostė Bintakienę per ranką. Bet Bintakienė turbūt jau užmiršo, kad ji taip labai „mylinti“ našlaitę:

– Nepulk taip ant manęs! – nekantriai pastebėjo ir pastūmė Rožę į šalį.

Išėjus lankytojams, martelė įnešė skanios vakarienės seniui.

Bet Krizas Šimonis jokio noro valgyt neturi:

– Nenoriu, martele, man taip širdį pykina!

– Nedidžiukis, tėteli, valgyk nors mažumytį, nors parodyk gerą savo norą! – saldžiai maldauja Šimonienė.

– Kad tu žinotum, kaip man bloga ant širdies, Etmelė! Tikrai negaliu! Nepyk, aš rytoj valgysiu. Rasi tie obuoliai man taip dabar vidurius graužia, kur Anė atnešė; man taip paskanėjo, kad suvalgiau kelis.

– Kas, ar tai obuoliai, tai tik šašai tebuvo, o tu ir valgai visus niekus! – taip meiliai, taip rūpestingai skamba pabarimas. – Valgyk nors kelis šaukštus!

Ir senis valgė, gyvasties atsiklausdamas.

Bet naktį užėjo skaudi pjūtis.

„Keista liga, – mano Šimonis. – Kodėl tik tie viduriai taip baisiai skauda? Nuo tų kelių obuolių, kur vakar valgiau? Bet juk ir pirma man jau skilvis negalavo. Jau dabar bene paskutinė mano valanda!“

Bet pasisėkė pravemti, pasidarė kiek lengviau, ir užmigęs miegojo Krizas Šimonis iki vėlybo ryto.

– Kaip sveikatėlė šjryt? – kuo rūpestingiausiai teiraujasi Etmė Šimonienė.

Prasitarė uošvis, kad valgyti jau nemaž nesinori, tik baisiai troškina. O širdis taip silpna, taip silpna.

– Ar gėrimo įnešti?

– Vis viena ko, by tik troškulį malšinti galėčiau. Liežuvis jau limpa stačiai prie gomurio.

– Bėgsiu įnešti, – bet kažgi kodėl Šimonienė negalėjo niekaip lūpų sučiaupti. Lyg tai iš kažgi kokio juoko, kurio užkąsti negali, lyg iš kažgi kokio džiaugsmo.

Netrukus įnešė kažgi ko tokio skanaus.

– Kad širdelė atsigautų!

Išgėręs pusę, pastatė senis puoduką šalia lovos ant krėslo. Jau rodos, kad ir skausmo senis neįjunta, tik:

– Kažgi kodėl ta širdis taip baisiai pyksta?

Ir vėl norisi vemti; bet kas tai? Krizas Šimonis nebestengia galvos atkelti.

– Šventasis Dieve, ar tai jau galas? Taip staiga! Tiesa, visi žino, kad vieną kartą reikia mirti. Bet kada ana valanda jau ateina ir amžinybės vartai pamažu atsiveria, vis dėlto baugu pasidaro ir tikinčiam žmogui žengti vienam per aną tamsią daubą, kur

Niekam gelbėt nevalia...

Į kambarį įbėga Jokūbėlis. Pamatęs pastatytą šalia lovos puoduką, o senį akis užmerkus, pamanė sau vaikelis:

„Rasi senelis dar ką paliko, rasi visa neišgėrė. Mama jam tiek daug cukraus įdeda – ir iš vieno, ir iš kito stiklo, o man niekada nė paragauti neduoda. Koks tai turi būti saldus gėrimas! Dabar mama nematys, kad aš gersiu.“

Ir pridėjo vaikelis prie savo lūpų puoduką. Tą akies mirksnį atidarė Šimonienė duris ir ne savo balsu suriko Jėzaus vardą.

Bet jau per vėlu: puodelis išgertas vaikelio iki dugno. Linksmi prasijuokė Jokūbėlis ir pasidžiaugė, kad suspėjo išgerti pirm kol mama įėjo. Kodėl ji jam pavydi? Bet staiga sustiro vaikas iš baisaus skausmo: akyse pasirodė baugios, mirtinos baimės ašaros, skaudžiai pradėjo jis vaitoti.

Marčiai suklikus, atidarė senis Šimonis akis. Savo klyksmu ji pertraukė senio susikaupimą, senio mąstymą apie nežinomąją amžinybę, į kurią tik tikinčiai sielai nebaisu vykti, kada ji pavadinta.

Ir Krizas Šimonis pamato baisų vaizdą: Jokūbėlis jau balsta ir gelsta vis daugiau ir daugiau. Abiem rankutėm susiėmė jis vidurius, susilenkė ir sukniubo asloje. O Šimonienės – marčios, tos meiliosios marčios akys... iš jų dingęs visas lipšnumas, dingęs visas meilumas, jos jau nebe žmogaus akys, bet plėšraus žvėries.

Tokių akių dar senis nematęs, o jau nebejaunas jis, jau daug ko pergyvenęs. Tai velnio akys, ir ką nori dabar daryti marti? Ne, ne velnio: tik jose atsispindi mirtina baimė dėl savo kūdikio gyvybės ir bausis nesuvaldomas kerštas seniui.

Ir dabar supranta senis visa ką! Štai kodėl marti tokia meili, štai kodėl jis taip greit apsirgo.

Bet jau mintys pradeda maišytis; jau nyksta protas, bet jis dar nuvokia, koks pavojus. Taip mirti, Dieve, taip mirti, ne! Norisi pulti iš lovos, norisi šaukti pagalbos, bet ką tu prisišauksi! Kojos ir rankos – nebe jo valioj. Ir galvos atkelti nuo priegalvio jau nebegali.

– Žmogžudė! – suėmęs visas savo jėgas, kurios jau silpnos, suriko senis.

Bet marti nebekreipė į jį dėmesio, tik klykdama, Jokūbėliu nešina, išbėgo į kiemą ir ten pargriuvo ant pilko, mirštančiais rudens lapais nusėto žolyno.

Pareidamas iš lankų, Vilius Šimonis visai negali suprasti, kas jo namuose darosi. Kiemas atrodo kimština pilnas žmonių. Dėl ko subėgo tie žmonės? Ir iš kur jų tokia daugybė? Ko nori jie?

Vilius nujaučia, kad čia kas atsitiko, bet kas? Turbūt kas negera, be reikalo tiek žmonių nesubėgs.

– Dieve, o aš nieko nežinau, būtų bent Jokūbėlis atbėgęs pasakyti!

Kieme kaimo seniūnas ir vienas kaimynas stipriomis rankomis laiko Etmę, kuri draskosi, plėšosi, lyg piktos dvasios apsėsta, ir šaukia – ne, kriokia gyvulio balsu. Tik negalima suprasti, ką ji šaukia, ko ji nori.

Pulkas žmonių sustojęs ratu, ir visi žiūri į vieną vietą. Kelios moterys verkia, kiti barasi, vėl kiti kumščiu grasina Šimonienei:

– Žmogžude tu!

Žmogžudė? Viliui lyg žvynos nukrinta nuo akių, ir jis mato virtuvėj ant lentynos stiklą su...

Alkūnėmis jis prasiskina sau kelią ten link, kur žmonės kažį ką apstoję ratu. Ir lyg kūju į kaktą gavęs, susvyravo ir kone pargriuvo.

Jokūbėlis, meilusis, brangusis jo vaikas, susirietęs kaip kirmėlaitė guli ant šaltosios, drėgnosios žemės. Pro burnelę išvirtusios žalios putos; niekas nediršta jų nušluostyti... negyvas!

Suklumpa Vilius prie lavonėlio. Dar nesupranta jis, kas čia dedasi, dar negali jis tikėti, kad jo sūnelis negyvas. Kodėl jis turėtų būti negyvas, kas būtų galėję jam atsitikti? Nejaugi jis galėjo pasiekti tą stiklą ant lentynos virtuvėj?

– O jis šįryt taip linksmi mane į laukus išlydėjo! – skaudžiai sudejavo Vilius. Bet jam visa kas mįslė, nes tuo pačiu momentu, kada Vilius prisiminė stiklą su baltąja ant lentynos virtuvėje, buvo jis jį vėl užmiršęs.

– Nunuodijo ragana ne tik savo uošvį, bet ir savo vaiką! – girdi Vilius vieną moterį kalbant.

– Tai, ką prakeiktasis godas daro! – atsakė kitas kaimynas. – Pridės dabar galvą!

Atsitiesia Vilius Šimonis, atsistoja nuo žemės; nori pulti į trobą, į stubelę prie tėvo, žiūrėti, įsitikinti, ar tikrai. –

Netyčia, lyg pagalbos kokios ieškodamos, nuklysta akys keleliu, kuriuo jau Bintakienė atsiskubina... vis tolyn Aukštųjų kalno link.

Per kalną vieškeliu atleidina žandaras. Jo šalmas, nors ir vėlybos rudens saulės apšviestas, žiba ir tviska lyg pavasario žaibai, kurie ištinka ir sutrupina didžiausią bei stipriausią ažuolą.

Ir lyg geležinėmis replėmis nutvėrė už sprando Vilių – Aukštųjų Šimonių likimas.

O Vilius, Krizo Šimonio sūnus, juk toks silpnas!

„ČIA GYVENO ŠIMONIAI“

Naujiena apie baisųjį atsitikimą su Aukštųjų Šimoniais – jau nebe naujiena; gana jau perkalbėti, jau užtenkamai perkramtyti būti ir nebūti dalykai: kas buvo, kas nebuvo, kas būtų galėję būti. Ir paskalos jau pamažu pradeda nutilti. Atsiskuria dar šen ten kalbos, lyg praėjusi baisi audra tolumoj dar sugrūmotų, lyg dingęs galingasis viesulas retkarčiais dar sudejuotų.

Bet ar kasdien atsitinka panašių dalykų? Ne, ne kasdien išvežami iš vienu namų du grabu. Du nauju kryžiu lygiu laiku išaugo Šimonių rėžyje, šalia visai dar naujo pirmojo, kur ilsis Ilžė Šimonienė.

Mirties pjūtis Šimonių eilėse nemaža.

Ir ne kasdien atsitinka, kad iš vienu namų išgabena žandarai du žmogų – supančiu, surakintu, lyg bjauriausi ir pavojingiausi tai būtų žvėrys.

O tai iš Aukštųjų Šimonių namų.

– Kad patsai nebūtum išlydėjęs į kapus, kad pats savo akimis nebūtum matęs, kaip laidojo Krizą Šimonį ir jo sūnaus vaikelį; kad patsai nebūtum prie supiltojo jam kaupo suklypęs „Tėve mūsų“ pasimelsti, rodos, ir neįtikėtum, kad Krizo Šimonio jau nebėra, – lyg dejuodamas kalba Aukštųjų Pozingis, atėjęs pas Kuprių.

– Aš niekada to akies mirksnio neužmiršiu, – sako Šimonių kaimynas Kuprius. – Niekada neužmiršiu, kaip žandarai išgabeno Vilių Šimonį. Niekada neužmiršiu to žvilgio, kuriuo jis atsisveikino su visa kuo, kas jam taip miela ir brangu buvo. Koks graudus tai buvo vaizdas, kada jis suklypo ties vartais ir žandaro dar kartą ir dar kartą prašė leisti atsisveikinti su skaudžiai verkiančiu savo sūneliu, kuris taip staiga neteko visų artimų jam žmonių. Skaudu tai buvo matyti. O tačiau yra žmonių, kurie tiki, kad Vilius Šimonis tikrai čia kaltas. Bet aš galėčiau ir galvą padėti už jo nekaltybę!

– Aš dar ir Jokūbą Šimonį pažinau, – atsako Pozingis. – O dabar įsivaizduoti, kad jo sūnaus sūnus nuuodijo savo tėvą, tai tikrai baisu!

– Čia jau nei tikėti, nei įsivaizduoti; aišku, kad tai ne jo, o vienos Etmės prasma ir darbas. Ir sakyk tu, viens žmogau, prie kokių minčių pareinama!

– Ji nebežinojo, ką daryti, kad tik praturtėtų. Ir jokios nuodėmės jau ji nebebijojo. Juk ir senąją Šimonienę ji kad ir ne nuodais, bet darbais į grabą nuvarė. Jai mirus, jau būtų turėjusi atsimuosti ir susiprasti jaunoji Šimonienė. Bet kur tau! Daugiau dar drąsos ji įgavo ir dabar jau lengviau sumanė uošviu nusikarti, kad tik galėtų paskui daugiau taupyti, pinigų krauti.

– Neteisus grašis niekada į kaupą neina, – pastebėjo Kuprius. – Kiekvienas žmogus atgauna savo algą daug kartų jau ir šiame pasauly.

– Kaži, ar ji ir visai sąžinės neturėjo?

– Matyt, ne. Jos sąžinė jau buvo godo užmušta.

– Viskas, viskas, bet to Viliaus aklumas – tikrai jau per didelis. Ir taip, stačiai akiai, pasitikėti savo pačia, kur jis gerai žinojo, kaip ji išimtininkų neapkenčia. Ar jis negalėjo jai daugiau ant pirštų žiūrėti!

– Bet ar jis ir galėjo manyti, kad ant tokių velniškų minčių žmogus gali pareiti. O dar jo žmona...

– Dabar dar gali kažki kaip ir su juo būti.

Iki čia, o toliau jau ir nutrūksta kalba, nors visiškai dar nė prie jokių tikrų išvadų neprieita. Bet ką ir spręst paprastas būras, – atsvers, nuspręst ponai.

O prasišypsojus pavasario saulei, naujas įsiveržia į kaimiečio širdį rūpestis – laukų darbai!

Šitas rūpestis labai griežtai atstumia visa kita į šalį. Ir netrukus užmirštas kaimyno, nors ir geriausiojo, likimas. Taip pat ir užmegzta kalba apie Aukštųjų Šimonius jau neberanda atgarsio.

Ir nenuostabu: ar ne gana rūpesčių, kur arti, kur sėti? Kažki kokia bus vasara – lytinga, giedri? Ar sodinti daugiau prie kalvos, ar į lenkė, ar į naujieną?

Stovėdamas už skūnės galo, ūkininkas kartais krapšto pakaušį, tardamasis su savim. Bet pagaliau prieina jis prie tos išvados, kad geriau būtų dar kartą pasitarti su žmona.

Bet Aukštųjų ūkininkės nedaug tejsileidžia į svarstymus, o trumpai ir aiškiai pasako: taip ir taip, tai ir tai, ir gana. Ir daugiausia jų yra teisybė.

Užtai, kad pati tokia išmintinga, ir kone visada gerai visa atsveria, šeimininkas daugiausia jos ir klauso; o kad neklauso, tai yra prisigaudinęs, apsirikęs, – kad ir ne visuomet, bet jau dažniausiai.

– Kur roputes sodinsime, klausi?

– Taigi!

– Na, jau rudenį roputėms dirvą priruošei! Ar dabar vėl jau ką kitą užsimanei?

– Aš tik maniau... kažki kokią turėsime vasarą?

– Na, tai ta dirva kaip tik gera, pusė kalvos, pusė lenkės. Čia jau ir pernai krėsta, tiek ir mėšlų nebereikia, kaip kitur. O žiūrėk, kad užtektum avižoms, miežiams.

Tik maži butelninkėliai, kaip Bintakis, nedaug tegali svarstyti, kur sėti, kur akėti. Geros žemės nedaug, o privalo užtekti pramitimui. Čia jau žemei pasilsėti beveik ir nėra kada. Į ropienoją rudenį reikia sėti rugius, į rugieną pavasarį sodinti roputes, ir baigta.

– Reikėtų dar pievos kokį kraštą išarti, išpūdyti, juk jau nebeužtenkame duonos, – truputį per garsiai mąstė anąkart Bintakis.

– Reikėtų, duonos tikrai jau nebeužteksime, kai dar viena burna prisidėjo, – pritarė Bintakienė, – ir roputėms reikėtų daugiau žemės; bet jei pievą išarsi, kur berišime paskui arklį, karvę? Juk pūdymas, kurį turime, nugrauziamas kruvinai. Vien šunramunės belieka, kurias rasi ožkos išdykaudamos kartais dar skabytų.

– Kad būtų pinigų prisipirkti aną pievą, kur ribojasi su mūsų...

– Taigi, kad būtų, bet kur gausime dabar? – neiškenčia neatidrožusi Bintakienė. – Neturime ir neturėsime.

– Kad aš taip eičiau pasipelnyti, atlikęs laukus...

– Jau vis viena gausi eiti. O kad kelis grašius užpelnysi, tai jau nebemanysi laukų pirkti. Reikia visam kitam – ir vaikams, ir tau jau trūksta drabužių, ir man šio to. Bet man jau širdis baidosi, kaip tu tik kur nors išeini į darbą, taip ir pradedi girtauti. Kad tave už virvelės nelaikai, tai tu ir paklysti.

– Netauzyk tokių niekų! – pykterėjo Bintakis. Jis nemielai klausės panašių pačios kamantinėjimų.

– Kas tavęs nepažįsta! – neatleidžia Bintakienė. – Jei tik grašis kišenėje, tai ir prisigeri, o kaip tik prisigeri, taip ir pakvaišti. Rasi ir tikrai galėtumėm šiandien daugiau turėti, kad tu ne tiek daug būtum praleidęs.

– Na, dabar jau tikrai nebežinai, ką kalbi. Kur čia man kas beliko praleisti? Ar ne kiekvieną trečioką man iš kišenės iškrapštai? Bet aš tau, rods, galiu prikaišiot, kad tu esi tik vienos dienos šeimininkė. Vaikas – kieno reikia auginti, ar ne tavo giminių? Viliaus vaiką net pas daktarą tempei. Ar tas nekaštavo pinigų? O čia dar man pliurpėsi...

Geruoju bebūdamu, ir susibarė Bintakiu. Bet ne iš laimės, o dėl to, kad vargas spaudžia. Bintakis ne toks jau didelis girtuoklis, būna daug didesnių, ir Bintakienė ne tokia jau vienos dienos šeimininkė. Bet kuomet skurdas taip drąsiai po visus kampus landžioja, tai jau pritrūksta kantrybės. Taip ir kaltina paskui vienas kitą, nors ir žino, kad visai be reikalo.

O Bintakienei šįmet negalima padvyvt: čia motina mirė, čia tėvas taip staiga... dabar brolis paieškojime. Čia jo vaikas, čia Rožė serga. Visi artimi širdžiai žmonės. O ir piktumas ima pamanius, kokią turėjo ji brolienę gauti, kuri visą giminę į vargą, negarbę pargabeno.

Bet Bintakienė turėtų žinoti, kad tokį piktumą reikia suvaldyti, o ne išlieti ant žmonių, kurie čia niekuo neprisidėjo.

Kada vasara prislinko rudeniop, dar kartą pasklido gandai apie Šimonius, ir sujudusi smalsumo banga ėmė blaškytis ir suktis apie jų apleistąją ir jau nuleistąją sodybą.

Prisiekusiųjų teismas iškvietė liudininkus Viliaus Šimonio bylos reikale. Iškviestas Bintakis, Bintakienė ir Anė Šimonikė. Be to, iškviestas kaimo seniūnas, kaimynas Kuprius, Pozingis ir keli kiti.

Na, o smalsumui galo nėra:

– O ką jūs liudysit, o ką jūs sakysit, o ką... o ką...

– Ką žinome, tai ir pasakysime, – trumpai ir piktai atsakė Bintakienė smalsioms moterėlėms.

– Ar tu ir siekti gausi?

– Ar aš žinau?

– Juk jie tavo gentys, net brolis, – nori paakinti kaimynė Gelžienė.

– Žinau.

Ne, su ta Bintakienė nieko nėra pradėti. Bet juk ir Kuprius, ir Pozingis gavo kvietimą.

Gelžienė kyšt prie Pozingienės pasiteirauti. Nors nieko tokio ir nėra, bet ta širdis iš smalsumo nerimauja.

– Tai tavo žmogus ir gavo teismo raginimą?

– Gavo, – trumpai atsakė Pozingienė.

– Ar jis eis?

– Ale, kaimynėle, ir klausai taip paikai! Ar manai, kad mes norime baudos užsitraukti?

– Ale ką tavo žmogus liudys, ką jis žino?

– Jis jau žinos, ką jis liudys. Jo mokyti nebereikės, seno žmogaus.

– Teisybė, teisybė, bet jis Šimonienės neteisins. Ta boba tikrai yra nusipelnusi cuktūžės.

– Tai jau teismo dalykas, vaikuži. O juk mano vyras nematė, kad Šimonienė uošvį nuodijo. Berods jis matė stiklą su baltąja...

– Taigi, o Kuprius tik buvo, kada lavoną skrodė, ir Kuprius sakė, kad...

– Kuprius nieko nesakė. Bene jis išpažino, kad Šimonis ne savo mirtimi miręs? Tai tik daktarai tegali pasakyti. O iki šiol dar nieko nepareikšta, – gudriai atkirto Pozingienė. Mat aną kartą buvo Kuprius atėjęs, tai ji taip jau, smalsumo kamuojama, jo paklausė, ar teisybė, ar jis ir manęs, kad... juk jis matęs perskrostąjį lavoną... Į tai Kuprius jai atsakęs, kad tik gydytojai – žinovai tegalį galutinai išspręsti, kaip buvę iš tikrųjų. Dėl to Pozingienė šiandien tokia gudri.

Bet Gelžienė nepasiduoda:

– Ale, kaimynėle, visiškai aišku, kad Krizas Šimonis nunuodytas, tai ką čia dabar dar užtarti, ar ką!

– Aš juk neužtariu.

Pozingienei, taip pat kaip ir Bintakienei, nepatiko šitoks plepėjimas pirm laiko. Bet Gelžienė plūsta toliau:

– Aš jau sakiau, aš jau seniai sakiau, kad Etmė Šimonienė gaus galą su išgąščiu. Ir štai, ar ne mano

tiesa? Su tokiais žmonėmis negali kitaip būti, to ir Dievas neužleidžia. Dabar ji matys savo gera už tą baisųjį godą, už tą baisųjį šykštėjimą!

Gelžienė vis dar negalėjo užmiršti tos skriaudos, kurią ji nukentėjo tuokart, kada mezgė Eimei pirštines.

– Neteiskime, – atlenkė Pozingienė.

– Niekas ir neteisias, bet tokie moteriai gerai!

Atėjo pagaliau ir ta diena, kada aukštųjų iš teismo grįžo. Tik, labudiev, jie parvyko vėlybą naktį, ir taip jų niekas negalėjo pakeliui užnikti iš smalsumo.

Kitą rytą, dar pirm pusryčių, atsiskubino Margienė pas Bintakienę.

– Na, tai sakyk, kaimynėle, tu, vargše, kaip man tavęs gaila! Kiek tu pakelti turi, kiek rūpesčių ir vargų guli ant tavo silpnųjų pečių! Iš kur tu tik tos kantrybės turi?

Margienė vis dėlto, kaip sau nori, gudri moteris. Ji žino, jeigu ji atėjusi tik smalsumo teparodys, tai Bintakienė tikrai jai nieko nepasakos. Kodėl tad šykštėti užuojautos žodžių? Ir nešykštėjo, o liežuvavo ir gyrė. Bet pagaliau jau, nebesitverdama smalsumu, atsikosėjusi pradėjo:

– Kaip čia dabar su tavo broleliu: ar išteisino jį? Juk nekalto žmogaus negalima bausti. Kas nežino, kad Šimoniai jau iš amžių teisingi ir... ir... – nebžinojo, kaip čia dar girti, kokių čia panaudoti dar žodžių. O Viliaus išteisinimo ji ne taip labai tikėjosi, bet ką kita pasakys seseriai!

Bintakienė tikrai jautėsi paguosta meilųjų Margienės žodžių, o užuojautos jai, be abejo, buvo šryt reikalinga. Ir visai jau negalvodama apie tai, kad Margienė, išėjusi iš jos namų, bėgs į kaimynus kalbėti ir apkalbėti nelaimingą Šimonių giminę, pradėjo pasakoti:

– Tie ponai visi iš proto išsikraustė. Jie tikrai nebežino, ką jie kartais nusprendžia. Ir nekaltus žmones į mirtį nuvaro, – verkė ir pyko ji ant teismo.

– Ui dievaliau, tik ne Vilių?

– Žinoma, Vilių. Etmė visą kaltę nuvertė ant Viliaus, kad jis parūpinęs baltosios. O kada teismas Vilių paklausė, ar tai tiesa, jis ir prisipažino.

– Ak tu pone Dieve! – suriko Margienė; šitas dalykas jai, matyt, labai įdomus. – Ar jis negalėjo nugincyti? Juk tai netiesa?

– Taigi, kad tiesa, bet jis parūpino arkliams. O tiems ponams neįpasakosi, kad ūkyje kartais reikalinga baltosios, visai nemanant ką nors nunuodyti. Visi, ir kaimo seniūnas, ir Kuprius, ir Pozingis, visi aiškino, kad baltosios kartais reikalinga. Bet ponai tik nusijuokė. Berods advokatas kalbėjo kaip kunigas, ak, ką aš sakau, geriau dar už kunigą. Bet nieko negelbėjo! Niekas nesiklausė. Man pagaliau taip rodėsi, lyg jis savo kalbą atmintinai būtų išsimokęs, ir teismo ponai ją jau pažįsta. Bet aš nežinau... Na, ir paskui nuteisė Vilių, esą už apsileidimą, septyneriems metams.

– Septynerius metus nekaltai sėdėti, Dieve, kaip išgąstinga! – šūkterėjo Margienė.

Bet širdyje pajuto ji staiga kažį kokį patenkinimą, berods ji nežino dėl ko. Šimoniai nieko blogo jai nėra padarę. Bet patenkinimas lieka. Taip, ji dabar žinos nors naujieną, dabar bus nors kas ir apie ką kalbėti..

– Jis gali dar dėkingas būti, kad tik tiek, – kalbėjo toliau Bintakienė. – Labai lengvai jis būtų galėjęs ir visą amžių prasėdėti cuktūžėj.

– O Etmė? – Ak, šitas klausimas Margienei svarbesnis! Mielių mieliausiai ji būtų jau visų pirma paklaususi apie Etmę, bet gal pagaliau Bintakienė visai nebebūtų su ja kalbėjusi.

Kas čia dabar? Bintakienė pašoko nuo suolo, ant kurio sėdėjo, alkūne ramstydamasi į stalą. Pašoko ir nubėgo į aslos vidurį. Paskui, lyg kažį ką sugalvojusi, nubėgo prie lovos, pradėjo kamšyti kampus, lyg čia šiaudai būtų ištįsę, ėmė lyginti antklodę. Margienė pastebi, kad Bintakienei rankos dreba, ir taisydama, lygindama antklodę, lovą tik suvelia. O veidas čia balsta, čia raudonuoja. Pagaliau nubėgo

Bintakienė prie lango, ėmė tvarkyti gėlių puodus. Bet vis dar tyli ir nežiūri Margienei į akis.

Margienė jau tiki, kad Etmė Šimonienė bene bus išteisinta, o Bintakienė tyli tik iš baisaus pykčio. Bet kad Margienė galėtų įžvelgti į Bintakienės širdį, tai ji žinotų ir suprastų, kiek kenčia ši moteris.

Margienė nebeišveria, ji sėdi kaip ant žarijų: žinoti, žinoti!

– Ar tai Etmė...

Balsas nutrūko, nes Bintakienė garsiu švykštumu traukė kvapą ir nesavu balsu atsakė:

– Etmei galvą nukirs...

– Ak Jėzau, apsaugok mus nuo viso pikto! – susiėmė rankas Margienė. – Tai kur godas žmogų nuveda! Dieve, Dieve!

Nieko gero Margienė nevelijo Etmei Šimonienei. Juo didesnė nelaimė ją ištikėtų, juo būtų patenkinta Margienė. Bet – galvą nukirs... Šaltas šiurpulys supurtė Margienę. Tai jau tikrai baisu.

– O nieko gero nepastatė. Dar skolų nebuvo užsimokėję. – Kiek patylėjusi, pradėjo vėl Bintakienė. Ji vėl atsisėdo ant suolo, prie stalo galo, ir vėl, atrėmusi alkūnes, abiem rankom susiėmė galvą.

– O kas dabar teismo išlaidas apmokės? – visa kas rūpi Margienei.

– Na, kas jau apmokės! Žinoma, kad ims iš ūkio, kol dar kas imti bus. Mano tėviškė, mano tėviškė! Kas beliko iš tavęs. Kas beliko iš šimoniškės! Ir turėjo atitekėti toks smakas ir praryti visa! Ar to reikėjo, Dieve, ar to reikėjo! Bet dabar jau nieko nebeišverksi. Etmė atgaus savo vertai pelnytą algą.

Taip nenorėjo sakyti Bintakienė, betgi šalia išgąščio, šalia gailėsčio – vyrauja kerštas, jis didesnis už visa kita.

– Kad nors Viliui nereikėtų drauge kentėti. Jis to nepakels, niekada! Iš kalėjimo jis jau nebeišeis gyvas. Aš mačiau... Ak, aš žinau!

Ir Bintakienė verkė užsikirsdama. Bet Margienė pasiskubino sudiev pasakyti ir ištrėsė pas Gelžienę:

– Ar žinai, kaimynėle...

Kaimynėlės Gelžienės nė balso – pati jau buvo išlėkusi pas Pozingius. O Margienė tekina pas Kuršienę: rasi ji dar nežino...

Kuršienė tikrai dar nežinojo. Įėjo ir Kuršius iš kiemo, ir išimtininkai iš antrojo galo, ir Margienė rado gerą ir dėkingą dirvą.

Kalbėjo iki priešpiečių, atėjo pagaliau jau ir pietūs. Vištos, vištyčiai ir žąsyčiai priemyje tik klega, tik cypia, kiaulės tvarte tvoras laužo, uodegas kremtasi; karvės, veršiai ūbauja, bliauja, bet kalbos apie Šimonius dar neužbaigtos. Dar kartą išsižiojo Margienė pasakoti kažį kokį atsitikimą apie Etmės Šimonienės tėvo tėvą. Margienei dar neužbaigus pasakoti ano įvykio, jau įsispraudė į jos kalbą išimtininkė Kuršienė:

– O apie Šimonių Anskį kalbėjo žmonės...

Taip korė ir leido gerieji kaimynai nelaiminguosius Šimonius, sėdinčius kalėjime.

Ir taip lazgėjo kalbos dar kelias savaites apie nuteistuosius. Dar kartą sustojo kaimynai ant ribos pylimo ir dalinosi mintimis:

– ...Aš jau žinojau, kad taip bus...

Dar viena baisi diena išaušo Šimonių vardą nešantiems.

Atvažiavo ir į apleistą Šimonių kiemą įdundėjo vežimas, kuriame atsikolęs sėdėjo Prūsijos teismo antstolis.

Šiandien vėl kiemas pilnas žmonių, – ir pirkti norinčių, ir smalsuolių. Juk įdomu kartą pamatyti, kaip tai atrodo, jeigu kaimyno ūkis eina per teismą.

Iš viso aukštųjų tatau kaip ir nepasitaiko. Skolų niekas nedaro. Pragerti tik tiek teprageria, kiek turi ir gali. Užtai niekas ir nedreba, pamatęs šitokią keistą figūrą kaip kad ši, kuri, turbūt norėdama

įtikinti būrus, kad ji – galingas Prūsijos valdininkas, išsitiesė ir sustipo, laukdama atitinkamo pagerbimo.

Betgi aukštųjų, nors ir nemokyti žmonės, tiek jie jau žino: atvykai paskutinis čia į kiemą, tai ir pakylėk kepurę kaip reikia. Ar ji tau priaugusi prie pakaušio?

Bet Prūsijos teismo tarnas ne kepurę, tik kelis kartus ūsus pakilnojo. Matyt, kad labai nori būti panašus, nors ūsais, – į Prūsijos Vilių Antrąjį.

Antstolis kažį sunarnėjo, pikta kaktą suraukęs, bet tai nebuvo panašu į dievpadėką.

– Tegul aiškiau jis kalba pro tuos savo šluotražius! – pasigirdo garsus balsas žiūrovų tarpe.

Sužaubavo teismo tarno akys, ir, beveik triukšmingai išsitraukęs iš kišenės akinius, užsidėjo ant mėlynos gumbuotos savo nosies – ne dėl to, kad geriau galėtų matyti, nes akiniai pasiliko taip toli nuo akių, kad, žiūrėdamas į žmonių daugybę, žiūrėjo jis per viršų, bet dėl to juos užsidėjo, kad galingesnis ir baisesnis atrodytų, kad būrai pagaliau tikrai nusigąstų.

Kelios moterys, tiesa, baimingai pasitraukė toliau, jam besišvalgant po žmones ir tarsi ieškant drąsuolio, pasityčiojančio iš jo.

Bet vyrų tarpe pakilo garsus juokas. Aukštųjų vokietai su akiniais – tik juokinga figūra. Staiga nejauku pasidarė antstoliui, ir jau jis daugiau nebežaibuoja. Mato, kad įspūdžio jokio nepadaro. O kur tu surasi čia kaltininką! Be to, lietuviškai jis nemoka. Čia aplinkui stovintieji visi kaip vienas. Rasi nieko blogo jie ir nesako, – paabejoja pagaliau savy antstolis; juk lietuviai nesą kokios piktos valios žmonės, kad jų niekas neužgaunąs...

Trinktelėjo plaktukas vieną kartą, dar kartą, vis ir vėl:

– *Was bietet man?..*¹

– *Zum ersten – zum zweiten – zum...*²

Pamažu, vos pastebimai ėmė tuštėti namų pakampiai. Daiktų norinčių žmonių – daug, tik siūlytojų menkai. Pinigai aukštųjų rečiau Dievo dovana. Bet vis dėlto jau nešasi bobelės čia kibirą ar katilą, ratiną ar vytuvus. Maži daiktai – maži ir pinigai. Dar kelios ten skrynės. Viena raudonomis, nematytomis gėlėmis išmarginta, antroji margai išranti. Bet jų niekas nenori. Juk kiekviena ūkininkė ar butelninkė turi ne tik savo naują, bet ir iš motinos dar paveldėtą margą skrynę.

Bet Etmės Šimonienės kraičio spinta visiems akis bado. Ji ne tik tamsiai rudai poliruota, bet ir dvejomis durimis! Uždėtas išdidus antstatas lyg briedžio ragai atrodo. Tik briedžio ragų įspūdį sušvelnina ant abiejų priešakinių spintos kampų uždėtos dailiai nutekintos kulkos.

Vieni norėtų įsigyti šitą spintą, užtai ir laižosi aplink ją jau kelintą valandą ir laukia antstolio plaktuko trinktelėjimo, kiti taip jau norėtų jos gauti, bet neturi pinigų, užtai ir plyšta tulžis:

– Ar matote tik, ar matote tą balvoną? Pamatęs tikrai turi pabūgti. Na, užtai ir nuėjo velniop. Dabar gali atsiminti sėdėdama ir laukdama kirvio. Neimčiau, kad ir veltui duotų.

Išėjus iš gyvenamosios prie negyvojo inventoriaus, daugiau jau sukruoto vyrai. Šimonis turėjo ne tik by kokią ten žagrę, bet ir visai naują geležinį plūgą. Ten akėčios geležinės – širdis džiaugiasi, jas pamačius. Bet, bet gerasis, pergnybtasis vežimas! Ir ryja seilę ūkininkas: kad taip nusipirkti galėjus! Ir ne vienas jau slapčia grašius skaičiuoja.

– ...kaži, ar užteks?..

Aukštųjų Šimonių likimas jau nebemato reikalo pasalomis ir tyliai slankioti pakampiais. Ne, jis strapčioja lyg ožio pusnagomis po visą Šimonio sodybą ir triumfuoja.

Bet nė vieno jis neberanda čia, kuris dar Šimonių vardą neštų. Kur jie, Šimoniai? Jeigu dar ir būtų jų, niekada jau jie čia kojos nebekels. Šimoniai nebeturi tėviškės.

---

¹ Kiek siūloma?.. (vok.)

² Viens – du... (vok.)

Dar kartą ir dar kartą paskamba tuo tarpu jau pabarškęs teismo antstolio balsas:

– *Was bietet man?..*

– *Zum ersten – zum zweiten – zum...*

Žmonės pamažu jau skirstosi. Paskutinis nuėjo nuo kiemo senelis Pozingis.

– Čia gyveno Aukštųjų Šimoniai! – kalbėjo jis. Bet tatai skambėjo lyg paskutinis graudus sudiev.

Ieva Simonaitytė, *Raštai I*, Vilnius: Vaga, 1987, p. 45–88, 110–148, 293–326.